

“Αναβίωση του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης & αποκατάσταση του σφακιανού τύπου κατοικίας”

Μαρία -Χριστίνα Παπαλέξη

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Χώρος, Σχεδιασμός και Δομημένο Περιβάλλον»
Ειδίκευση: «Ολοκληρωμένη προστασία ιστορικού δομημένου περιβάλλοντος με προηγμένες τεχνολογίες και υλικά»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Αναβίωση του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης και αποκατάσταση του σφακιανού τύπου κατοικίας»

Μαρία -Χριστίνα Παπαλέξη
Αρχιτέκτων Μηχανικός

Επιβλέπων: Νίκος Σκουτέλης

Νοέμβριος 2021

Ευχαριστήριο σημείωμα

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου Νίκο Σκουτέλη για την καθοδήγηση, την αμέριστη υπομονή, κατανόηση και τη συνεργασία μας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Μαρία Σταυρουλάκη που με βοήθησε στην επίλυση τεχνικών ζητημάτων της εργασίας μου. Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω το Βασίλη Τουρλίδα για τη βοήθειά του στο διαδικαστικό μέρος των μετρήσεων κατά την επιτόπια έρευνα και την Ήβη για την πολύτιμη βοήθεια και υποστήριξή της κατά την εκπόνηση της εργασίας. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω το Θοδωρή και το Μανώλη για όλη την υποστήριξη, υπομονή και συμπαράσταση που μου προσέφεραν και ιδιαίτερα τους γονείς μου Κώστα και Δέσποινα, που με στηρίζουν σε κάθε βήμα μου.

«Προχωρώντας δεξιά, μπαίνουμε χαρούμενοι σε ένα έρημο λιμάνι μιας πόλης που σήμερα ονομάζεται Αγία Ρουμέλη…αρχίζομε να περιτρέχομε την περιοχή. Στη μέση διακρίνω ένα μεγάλο ερειπωμένο ναό…Βλέπω προτομές αποκεφαλισμένων θεοτήτων… βρήκα ένα κεφάλι Αφροδίτης ή Άρτεμης που μου φάνηκε πως ήταν ό,τι πιο ωραίο υπήρχε εκεί… Διακρίνομε χαραγμένα γράμματα ελληνικά…αλίμονο η πέτρα είναι σπασμένη. Με εικασίες μπορώ να διαβάσω τις ακόλουθες λέξεις: «Πλύνε τα πόδια σου, σκέπασε το κεφάλι σου και είσελθε».

Christoforo Buondelmonti, *«Ένας γύρος της Κρήτης στα 1415. Περιγραφή της νήσου Κρήτης»*, εκδ. Σύλλογος πολιτιστικής αναπτύξεως Ηρακλείου, 1983

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....6
Αντικείμενο της εργασίας.....6
Σκοπός της εργασίας.....6
Βιβλιογραφικές πηγές.....6
II.ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....7
Συλλογή υλικού για την έρευνα.....7
Επίπεδα έρευνας 7
III. ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....8
Κεφάλαιο 1ο
Α1. Το οικιστικό απόθεμα της Κρήτης - Γεωμορφολογικοί παράγοντες διαμόρφωσης 8-9
Α2. Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην Κρήτη..... 9-13
Α3. Το σχήμα και η διάρθρωση των οικισμών της κρητικής υπαίθρου - Οι τύποι των κατοικιών 13-20
Κεφάλαιο 2ο
Β1. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική των Σφακίων..... 21-27
Παραδείγματα διάρθρωσης και τύπων κατοικίας των οικισμών
Β2. Ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης..... 28
Β2.1. Η ιστορική εξέλιξη του οικισμού..... 28-35
Β2.1.1 Η δομή – διάρθρωση του παλιού οικισμού και η επέκτασή του στο παραλιακό μέτωπο..... 36-38
Β2.1.2. Οι τύποι των κατοικιών και τα υλικά κατασκευής που απαντώνται στον οικισμό... 39-43
Β2.1.3. Παλαιότερες μελέτες- προτάσεις επέμβασης στον οικισμό..... 43-47
Β2.2. Ο παλιός οικισμός σήμερα..... 47
Β2.2.1 Αποτύπωση σημερινού κτιριακού αποθέματος -Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης... 48-49
Β2.2.2. Αρχιτεκτονική αποτύπωση δύο κατοικιών στην «Πέρα Γειτονιά»..... 50 -57
Κεφάλαιο 3ο
Γ1. Πρόταση αναβίωσης του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης.....58
Γ1.1. Παραδείγματα αγροτουρισμού και φυσιολατρικού τουρισμού στην Ελλάδα..... 59-62
Γ2. Αγία Ρουμέλη- αγροτουριστικός οικισμός- ίδρυση συνεταιρισμού..... 63-66
Γ2.1 Προτεινόμενες επεμβάσεις στα κτίρια του οικισμού – προτεινόμενες αγροτουριστικές ζώνες..... 67
Γ2.2 Η επέμβαση στους δύο τύπους κατοικιών – πρόταση επανάχρησης..... 68-73
IV.ΕΠΙΛΟΓΟΣ 74
V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 75-77
VI.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ – ΣΧΕΔΙΩΝ..... 78

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της εργασίας:

Η παρακάτω διπλωματική εργασία επιχειρεί τη μελέτη, ανάλυση και πρόταση αναβίωσης του παραδοσιακού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης Σφακίων. Μελετώνται η ιστορική εξέλιξη, η οικιστική διάρθρωση, οι τύποι των κατοικιών, τα υλικά κατασκευής και η υπάρχουσα κατάστασή του, ενώ επιδιώκεται η αποκατάσταση και επανάχρησή του υπό το πρίσμα του αγροτουρισμού. Η Κρήτη και συγκεκριμένα ο δήμος Σφακίων διαθέτουν πλούσιο ιστορικό, πολιτιστικό και φυσιολατρικό υπόβαθρο και ενδιαφέροντα δείγματα λιτής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, άξια επίσκεψης και διαμονής. Η πρόταση της εργασίας στοχεύει στην αποκατάσταση και αναβίωση του οικισμού, ώστε αυτός να λειτουργήσει ως πόλος έλξης για την περιοχή, να τονώσει οικονομικά και πληθυσμιακά την τοπική κοινωνία, δημιουργώντας ποιοτικές τουριστικές συνθήκες και συνδέοντας νοητά τον διεθνούς ενδιαφέροντος Δρυμό της Σαμαριάς και το ανθρωπογενές περιβάλλον, ιστορικό και σύγχρονο.

Σκοπός της εργασίας:

Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθούν οι μορφολογικές και ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσης του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, να αποτυπωθεί η σημερινή κατάσταση του οικισμού και να προταθεί η αποκατάστασή του σε συνδυασμό με τη λειτουργία ενός συνεταιρισμού τοπικών προϊόντων και μία ενιαία διαδρομή πολιτιστικού και φυσιολατρικού χαρακτήρα.

Κύριες βιβλιογραφικές πηγές:

- Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Σφακιανά Σπίτια»*, εκδ. Καλοκαιρινός,1957
- Ε. Παπαβασιλείου, Χ. Καργιολάκη, Α. Ζώτου, Α. Χανιωτάκη-Σμυρλάκη, *«Το φαράγγι της Σαμαριάς, καταφύγιο ζωής, ορμητήριο ελευθερίας»,* Φορέας διαχείρισης εθνικού δρυμού Σαμαριάς, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Χανίων, Χανιά, 2008
- Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»,* εκδ. Εστία, Αθήνα ,1983
- Ν.Σκουτέλης, επιμ. εκδ. , «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου», εκδ. Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά, 2020
- Α. Κλάδου-Μπλέτσα- Αρχ/νων Μηχ/κος, «Προτεινόμενοι τύποι οικιών νέου οικισμού Αγίας Ρουμέλης», ΤΕΕ- Τμήμα Δυτικής Περιφέρειας Κρήτης, Χανιά, 1970
- Ν. Χατζημιχάλης-Π. Ματάλας- Αρχ/νες Πολεοδόμοι *«Σφακιά-Σαμαριά, Ρυθμιστική Μελέτη Τουριστικής Αναπτύξεως Χώρας Σφακίων και αξιοποιήσεως Φάραγγος Σαμαριάς»*, Υπουργείο Συντονισμού- Περιφέρεια Αναπτύξεως Κρήτης, Κρήτη, 1966-1967

ΙΙ) ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Συλλογή υλικού για την έρευνα:

Η εργασία στο μεγαλύτερο μέρος της βασίστηκε σε βιβλιογραφικές πηγές και μελέτες που έχουν εκπονηθεί για περιοχή της Αγίας Ρουμέλης, καθώς και στην επιτόπια έρευνα για συλλογή φωτογραφικού υλικού και αποτύπωση των κτιρίων. Επίσης πραγματοποιήθηκε έρευνα στο διαδίκτυο για επιπλέον πληροφορίες και συγκέντρωση συνοδευτικών φωτογραφιών.

Συγκεκριμένα η βιβλιογραφία βοήθησε στην κατανόηση των παραγόντων που διαμόρφωσαν τις οικιστικές μορφές της κρητικής υπαίθρου και ιδιαίτερα των Σφακίων και της Αγίας Ρουμέλης. Ακόμη από τη βιβλιογραφία συλλέχθηκαν πληροφορίες για τις αρχιτεκτονικές μορφές και υλικά των παραδοσιακών κρητικών κατοικιών.

Η έρευνα πεδίου βοήθησε στη συγκέντρωση υλικού για την υφιστάμενη κατάσταση των κτιρίων του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης και στην καλύτερη κατανόηση της εξέλιξής του στο χρόνο. Επίσης βοήθησε στην κατανόηση της φυσιογνωμίας του γενικότερου φυσικού τοπίου και του Δρυμού της Σαμαριάς

Επίπεδα έρευνας:

Η παρούσα διπλωματική εργασία διακρίνεται σε τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα γίνεται η καταγραφή και ανάλυση των παραδοσιακών οικιστικών συνόλων στην Κρήτη, καθώς παραδειγμάτων σφακιανών τύπων κατοικίας. Στη δεύτερη εξετάζεται εκτενώς ο παραδοσιακός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης ως προς την ιστορία, τη μορφή, την εξέλιξη και την υφιστάμενη κατάσταση, ενώ στην τρίτη πραγματοποιείται πρόταση αποκατάστασης του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος και επανάχρηση του οικισμού ως αγροτουριστικός προορισμός με συνεταιριστικό χαρακτήρα.

III) ΕΥΡΗΜΑΤΑ:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Α.1 Το οικιστικό απόθεμα της Κρήτης- Γεωμορφολογικοί παράγοντες διαμόρφωσης

Εικ.1 Ο χάρτης της Κρήτης,(Σ. Ξανθουδίδης, « Η Κρήτη, Ιστορία και περιγραφή των αρχαιοτήτων αυτής», Αθήνα,1909)

Η Κρήτη το μεγαλύτερο ελληνικό νησί, διακρίνεται για την ιστορική και πολιτιστική της ιδιαιτερότητα. Κατοικήθηκε από αρχαιοτάτων χρόνων,[1] και επηρεάστηκε από πολλούς λαούς και πολιτισμούς στη μακρόχρονη ιστορία της. Οι ιστορικές φάσεις του νησιού είναι αυτές που διαμόρφωσαν και καθόρισαν την πολιτιστική της μορφή, αλλά και τη διάρθρωση και τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα των οικισμών της. Από τη μινωική εποχή μέχρι σήμερα, η Κρήτη παρουσιάζει οικιστική συνέχεια κατορθώνοντας το συγκερασμό και την αρμονική συνύπαρξη όλων των τύπων και μορφών κατασκευής που αναπτύχθηκαν τόσο στην ύπαιθρο όσο και στο αστικό περιβάλλον της.[2]

Η Κρήτη είναι το πέμπτο σε μέγεθος νησί σε όλη τη Μεσόγειο και αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ Αιγαίου και Λιβυκού πελάγους. Σύμφωνα με την τεκτονική των πλακών το νησί βρίσκεται στη θέση όπου η αφρικανική πλάκα βυθίζεται κάτω από την ευρωπαϊκή πλάκα και αποτελεί σημείο μείζονων συγκρούσεων αυτών στο πέρασμα των αιώνων. Το γεγονός αυτό εξηγεί τις συνεχείς σεισμικές αναταραχές και τις φυσικές καταστροφές που έπληξαν το νησί.[3] Ως προς τη μορφολογία του αναγλύφου της, η Κρήτη ορίζεται από τέσσερα μεγάλα ορεινά συγκροτήματα τα Λευκά Όρη, τον Ψηλορείτη, το όρος Δίκτη[4] και τα Όρη Θρυπτής. Τα παραπάνω διακόπτονται συχνά από φαράγγια (πχ. φαράγγια Σαμαριάς, Νίμπρου, Κουρταλιώτικο και του Χα), οροπέδια (π.χ. οροπέδια Ομαλού, Ασκύφου, Ασφένδου, Νίδας, Λασιθίου) και ομαλούς κατάφυτους λόφους.[5] Αναλυτικότερα λόγω της

[1] Στην αρχαιότητα ήταν γνωστή και με άλλα ονόματα που σηματοδοτούσαν τα φυσικά της στοιχεία όπως : Αερία, Ιδαία, Κουρητή, Μακαρόνησος (Π. Μπζινέκη-Διδώνη, «*Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*», τόμος 3)

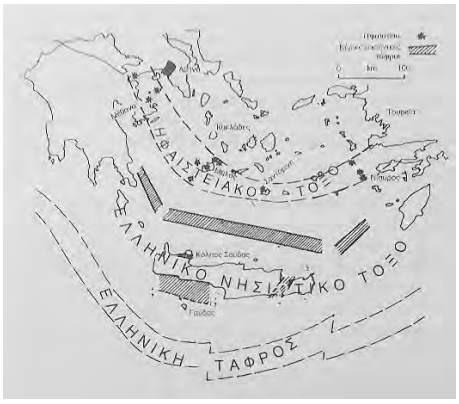
[2] Οπ. π. , σελ.216

[3] Ο. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* σελ.17

[4] Στην οροσειρά Δίκτη βρίσκεται το Δικταίο Άντρο, σπήλαιο που η μυθολογία και εδώ θεωρεί τον τόπο γέννησης του Δία.

[5] Ι. Νουχάκης, «Κρητική Χωρογραφία», σελ.11-15

εναλλαγής του κλίματος από υγρό στα δυτικά σε ξηρό στα ανατολικά, δυτικά της νήσου οι νότιες πλαγιές είναι πιο απότομες από τις βόρειες, κεντρικά η τάση αυτή εξομαλύνεται και ανατολικά αντιστρέφεται.[6] Το γεγονός αυτό επηρέασε σημαντικά τις μορφές των οικισμών όπως θα αναλυθεί και παρακάτω.

Εικ2. Το τεκτονικό περιβάλλον της Κρήτης, (O. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»*)

Εικ.3 Το οροπέδιο του Ομαλού (https://www.cretanbeaches.com/)

Ειδικότερα, στο βόρειο τμήμα της Κρήτης συναντάται ποικιλία ήπιων μορφών, ενώ στο νότιο το ανάγλυφο είναι απότομο, με γυμνές από βλάστηση εκτάσεις. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ευκολότερη σύνδεση του βόρειου τμήματος του νησιού με την υπόλοιπη Ελλάδα οδήγησε στην εγκατάσταση των μεγαλύτερων αστικών κέντρων στη βόρεια πλευρά της νήσου. Το νησί διαιρείται σε τέσσερις νομούς που περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό οικισμών και πόλεων. Τα πέντε αστικά κέντρα και μεγαλύτερα λιμάνια βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του (από τα δυτικά προς τα ανατολικά: Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Άγιος Νικόλαος, Σητεία).[7]

Α.2 Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην Κρήτη

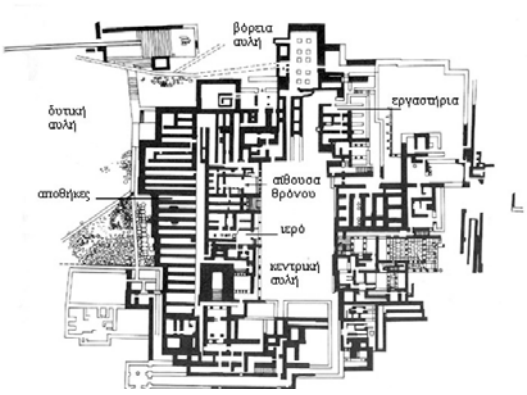
Η Κρήτη σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά ευρήματα, κατοικείται ήδη από τη νεολιθική εποχή, ενώ η θέση που κατέχει στο κέντρο της ανατολικής Μεσογείου, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ιστορία της. Στο πέρασμα των αιώνων υπήρξε κοιτίδα και σταυροδρόμι πολιτισμών, κατακτήθηκε και επηρεάστηκε από διαφορετικούς λαούς και γνώρισε περιόδους μεγάλης οικονομικής ακμής και διοικητικής ισχύος. Χαρακτηριστικά δείγματα αποτελούν τα μινωικά ανάκτορα, τα ρωμαϊκά λουτρά, ναοί και ασκληπιεία, οι βυζαντινές εκκλησίες και τα ενετικά οχυρωματικά έργα και κτίρια με αναγεννησιακή επιρροή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε αντίθεση με άλλες περιοχές της Ελλάδας, όλες οι ιστορικές φάσεις και οι μορφές του παρελθόντος εναρμονίζονται και συνθέτουν το πολιτιστικό τοπίο της Κρήτης.

Τα πρώτα ίχνη εποίκισης στο νησί χρονολογούνται τη Νεολιθική εποχή. Εκείνη την περίοδο εμφανίζεται για πρώτη φορά η κατοικία ορθογωνικής διάταξης σκεπασμένη με δώμα, μία μορφή που συνεχίστηκε και εξελίχθηκε περαιτέρω και του επόμενους αιώνες. Τα υλικά κατασκευής της εποχής είναι φυσικά, ανάλογα με το είδος πετρώματος που υπάρχει σε κάθε περιοχή της Κρήτης, κυρίως ασβεστόλιθοι και λιγότερο ψαμμίτες και πωρόλιθοι. Στη Μινωική εποχή η Κρήτη γνώρισε τη μεγαλύτερη πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη, διαμορφώνοντας έναν πολιτισμό παγκόσμιου βεληνεκούς από τον οποίο ονομάστηκε και η ίδια η ιστορική περίοδος. Η οικονομική ευημερία

[6] O. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* σελ.17

[7] Π. Μποζινέκη-Διδώνη, «*Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*», τόμος 3, σελ.216-219

οδήγησε στην αύξηση του πληθυσμού και στην εγκατάσταση των πρώτων πόλεων γύρω από τα οικονομικά, διοικητικά και πολιτιστικά κέντρα της εποχής τα μινωικά ανάκτορα (Κνωσός, Φαιστός, Μάλια και Ζάκρος). Οι πόλεις και τα ανάκτορα δεν έχουν τείχη όπως σε επόμενες ιστορικές περιόδους, γεγονός που αποδεικνύει τη θέση ισχύος που κατείχαν οι Μινωίτες στον τότε γνωστό κόσμο. Ως προς την αρχιτεκτονική μορφή τα ανάκτορα αποτελούν πολυσύνθετες διατάξεις χώρων διαφορετικών επιπέδων με κοινό σημείο συνάντησης ορθογώνια κεντρική αυλή. Οι χώροι των ανακτόρων συγκεντρώνουν όλες τις δραστηριότητες της περιοχής τους. Εκτός των ανακτόρων αναπτύσσονται διάσπαρτα κατοικίες και επαύλεις που ακολουθούν την ορθογωνική διάταξη και τη στέγαση με δώμα. Εκτός από τους λίθους, χρησιμοποιούνται και οι ψημένες πλίνθοι και το ξύλο ως φέρον δομικό στοιχείο των κατασκευών.[8]

Εικ4. Η κάτοψη του μινωικού ανακτόρου της Κνωσσού (https://cycladic.gr/)

Το τέλος της μινωικής περιόδου και η κάθοδος των Δωριέων ως τη Ρωμαϊκή κυριαρχία σηματοδοτούν μία περίοδο αλλαγών και αναδιοργάνωσης των οικιστικών συνόλων. Τα ασφαλή ατείχιστα παραλιακά οικιστικά κέντρα εγκαταλείπονται και αντικαθίστανται από μεσαίου μεγέθους οχυρωμένες πόλεις σε ψηλούς λόφους για προστασία από τις επικείμενες απειλές. Πρόκειται για τις πρώτες πόλεις της ομηρικής Κρήτης, όπου λειτουργούν ως αυτοτελείς πόλεις - κράτη και αναπτύσσουν εμπορικές δραστηριότητες.[9] Οι κατοικίες αυτή την περίοδο ακολουθούν τις ίδιες αρχιτεκτονικές μορφές και υλικά των προηγούμενων αιώνων, ενώ στο πολιτιστικό απόθεμα του νησιού έρχονται ανα προστεθούν οικοδομήματα όπως ναοί, αμφιθέατρα, ωδεία κ.α. Την περίοδο αυτή παρατηρείται έντονη οικιστική ανάπτυξη στην ύπαιθρο και επανεμφάνιση οικισμών που συνήθως κατοικούνταν από δουλοπάροικους.[10] Σε αναφορές τις περιόδου, συναντώνται η αρχαία πόλη της Ανώπολης Σφακίων και της Αραδήν ή Ηραδήν (σημερινή Αράδαινα). Λέγεται πώς οι δύο αρχαίες πόλεις βρίσκονταν σε σύγκρουση με την δεύτερη να κατακτά την πρώτη τον 3 αιώνα π.Χ. Και οι δύο πόλεις ήταν αυτόνομες με το δικό τους νόμισμα, ενώ συνδέονταν άμεσα με την ρωμαϊκή πόλη Φοίνιξ (Λουτρό) και την Τάρρα (Αγία Ρουμέλη).[11]

[8] Οπ. π., σελ.219-224,
[9] O. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* σελ.124
[10] O. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* σελ.124
[11] https://www.cretanbeaches.com/el

Εικ. 4 Ίχνη αρχαίας Ανώπολης (https://www.cretanbeaches.com/)

Κατά τους βυζαντινούς χρόνους έως και την Ενετοκρατία στην Κρήτη συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός στοιχείων που αφορούν την οικιστική εξέλιξη του νησιού. Ιδιαίτερα την περίοδο της Ενετοκρατίας παρά την επεκτατική πολιτική και κατάληψη της Κρήτης, επικρατούσε ειρήνη στο χώρο, οικονομική ευημερία και οργάνωση και κατασκευάστηκαν μεγάλα οχυρωματικά έργα και αξιοσημείωτα κτίρια, όχι μόνο στην ύπαιθρο αλλά και τα αστικά κέντρα. Η έννοια, η ανάπτυξη και η οργάνωση του κρητικού οικισμού με τη μορφή που γνωρίζουμε σήμερα, χρονολογείται από τον 13ο μ.Χ. αιώνα.

Την περίοδο 330-824 μ.Χ. η Κρήτη είναι αυτόνομη βυζαντινή επαρχία, βρίσκεται σε οικονομική ακμή και χτίζεται πλήθος βασιλικών εκκλησιών. Τα αστικά κέντρα χαρακτηρίζονται από σχετική παρακμή, όμως στο χώρο της υπαίθρου τα οικιστικά σύνολα, διατηρώντας τα υστερορωμαϊκά πρότυπα[12], ευημερούν και παραμένουν σταθερές οργανωμένες ζώνες, που υποστηρίζονται από τις ελίτ της Κωνσταντινούπολης και λειτουργούν ως έσοδο για την αυτοκρατορία. Αν και οι σωζόμενες μαρτυρίες της περιόδου είναι ελάχιστες, είναι πιθανό ότι τα χωριά αυτής της περιόδου ήταν εγκαταστάσεις με έντονο κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα, όπου οι κάτοικοί τους ασκούσαν τις αγροτικές τους δραστηριότητες και τροφοδοτούσαν τις έξω περιοχές.[13]

Σύντομα το νησί κατακτάται από τους Άραβες και επικρατεί ανασφάλεια στο χώρο λόγω της έντονης πειρατείας στη θάλασσα και των επιδρομών στις παραλιακές ζώνες της Κρήτης. Η απελευθέρωση του νησιού από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Νικηφόρο Φωκά επαναφέρει την ειρήνη και οδηγεί σε πληθυσμιακή αύξηση και οικονομική ευημερία. Στις αρχές του 13ου αιώνα μ.Χ. η Κρήτη περνά στη σφαίρα επιρροής των Ενετών και ξεκινά μία νέα περίοδος πολιτιστικής και οικονομικής και οικοδομικής ανάπτυξης στο χώρο. Οι Ενετοί προχωρούν σε μία σειρά έργων που είχαν σκοπό να τονίσουν και να εδραιώσουν τη θέση τους στην Κρήτη. Ειδικότερα την εποχή αυτή πραγματοποιούνται σημαντικά οχυρωματικά έργα για τη διασφάλιση των πόλεων, ενώ οι τελευταίες οργανώνονται σύμφωνα με το σύστημα της Δύσης. Τα δημόσια κτίρια, οι κατοικίες και οι εκκλησίες[14] ακολουθούν τα πρότυπα της Κρητικής Αναγέννησης και έρχονται να προστεθούν στον πολιτιστικό ιστό του νησιού. Χαρακτηριστικά στο Ηράκλειο ή Χάνδακα όπως αποκαλούνταν, καθώς αποτελούσε πρωτεύουσα της Κρήτης, σώζονται σήμερα αξιόλογα δείγματα της ενετικής αρχιτεκτονικής όπως λότζιες, πύλες, κρήνες κ.α.

Παράλληλα με οικονομική ανάπτυξη των πόλεων, η σταθερότητα της περιόδου βοήθησε στην ανάπτυξη και της υπαίθρου. Οι οικιστικές μορφές των προηγούμενων αιώνων αναπτύσσονται πληθυσμιακά, καταγράφονται συστηματικά στα δημόσια έγγραφα του κράτους, διακρίνονται σε δύο βασικές μορφές τη συμπαγή ή πυρηνική (εγκατάσταση γύρω από έναν πυρήνα όπως εκκλησία,

[12] Σύμφωνα με μία γενική εκτίμηση πρόκειται για χωριά με το όρο «αγροικίες» ή «villae» δηλαδή συμπαγή ή όχι οικιστικά σύνολα που περιλάμβαναν την κατοικία του γαιοκτήμονα, τις κατοικίες των αγροτών και όλες τις απαραίτητες αγροτικές υποδομές, αποθήκες, στάβλους. (Χ. Γάσπαρης, (επιστ. επιμ.Ν.Σκουτέλης,), «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου»,σελ.29)

[13] Χ. Γάσπαρης, (επιστ. επιμ.Ν.Σκουτέλης,), *«Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου»*,σελ.22

[14] Παράδειγμα αποτελεί η Μονή Αρκαδίου, ο Άγιος Τίτος στο Ρέθυμνο κ.α.

πύργος, πλατεία) και τη διάσπαρτη εγκατάσταση, ενώ παρουσιάζονται οι πρώτοι οικιστικοί όροι ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους.

Ως προς το πρώτο μέρος των δύο μορφών, οι παράγοντες που επηρέασαν την οργάνωση των οικισμών σε συμπαγείς ή διάσπαρτους ήταν πρώτον φυσικό-γεωγραφικοί και δεύτερον κοινωνικό-οικονομικοί. Σύμφωνα με τις τότε πηγές φαίνεται να υπερτερούν οι συμπαγείς μορφές οικισμών, κυρίως λόγω του φεουδαρχικού συστήματος που εφάρμοσαν οι Ενετοί («incastellamento»), αλλά λόγω της ασφάλειας που δημιουργούσε η μορφή σε περιόδους επιθέσεων. Πολύ συχνά οι συμπαγείς διατάξεις για περαιτέρω ασφάλεια διέθεταν και εξωτερική οχύρωση (καστροχώρια), ενώ υπήρχαν και οι «ανοικτοί» οικισμοί.[15] Οι διάσπαρτοι οικισμοί αναπτύσσονταν σε περιοχές με λιγότερο ευνοϊκό ανάγλυφο.

Ως προς τους οικιστικούς όρους της εποχής στα σχετικά έγγραφα αναφέρονται πέρα από το Βυζαντινό «χωρίο» και πληθώρα άλλων ορισμών όπως «casale» (χωριό και συνηθέστερο), «casalleto» ή «casale pizolo» (μικρό χωριουδάκι), ο ελληνικός όρος μετόχι (metochi) και κάστρο (burgum) και τα μιτάτα ή μιτατοκαθίσματα (mitatum/mitatocathisma – προσωρινές θέσεις οικισμών για εκμετάλλευση βοσκοτόπων, άμεσα συνδεδεμένες με οικισμό). Όλες οι παραπάνω οικιστικές μορφές εξαρτώνταν από τα αστικά κέντρα και την τοπική διοίκηση, ενώ τα μετόχια συνδέονταν πάντα με κάποιο οικισμό και θεωρούνταν τοπικά στρατιωτικά, οικονομικά και διοικητικά κέντρα λόγω πιθανής κομβικής θέσης.[16]Σήμερα στην ύπαιθρο σώζονται και συναντώνται αρκετές βίλες, πύργοι φεουδαρχών στο κέντρο οικισμών αλλά και ελαιοτριβεία γεγονός που αποδεικνύει το ρόλο της Ενετοκρατίας στην οικιστική ανάπτυξη, διάρθρωση και την αρχιτεκτονική εξέλιξη της Κρήτης .

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας μεγάλο μέρος της γης και των κτιρίων στις πόλεις και τους οικισμούς διανέμεται στους κατακτητές. Οι οικισμοί διατηρούν τη θέση και τη φυσιογνωμία τους παρά τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις του κρητικού πληθυσμού. Επίσης η ύπαιθρος διατηρεί την οικονομική της αυτονομία και την παραγωγική της δραστηριότητα. Από τη δύση του 19ου αιώνα μ.Χ. (1898 έως σήμερα) [17] παρατηρείται οικιστική συνέχεια στο νησί με πληθυσμιακές αυξομειώσεις που οφείλονται στις καταστροφές και τους πολέμους του 20ου αίωνα μ.Χ. Οι οικισμοί της υπαίθρου ακολουθούν τα πρότυπα των προηγούμενων ετών ή αναπτύσσονται και επεκτείνονται γύρω από υφιστάμενες θέσεις με σκοπό να καλύψουν τις πληθυσμιακές ανάγκες. Παράλληλα το μεταναστευτικό κύμα κατά το δεύτερο μισό του 20ου αίωνα οδηγεί στην σταδιακή αποδυνάμωση των οικισμών και τη πληθυσμιακή συγκέντρωση στις πόλεις. Σήμερα οι περισσότεροι συνεχίζουν να κατοικούνται, προσαρμοσμένοι στα σύγχρονα οικιστικά δεδομένα.

Συνοψίζοντας, η ιστορική πορεία της Κρήτης, ιδιαίτερα κατά την Ενετοκρατία επηρέασε και διαμόρφωσε τα οικιστικά σύνολα, τις κατασκευαστικές τεχνικές και αρχιτεκτονικές παραδόσεις του νησιού. Έχοντας ως βάση τα βυζαντινά «χωρία» και τα ενετικά «casale», εξελίχθηκαν, αναπροσαρμόστηκαν και διατηρήθηκαν στο χρόνο οι οικισμοί της Κρητικής υπαίθρου.

[15] Χ. Γάσπαρης, (επιστ. επιμ.Ν.Σκουτέλης,), «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου» σελ. 21-23

[16] Οπ.π., σελ. 26-28

[17] Το 1913 πραγματοποιήθηκε η ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα, με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου. https://el.wikipedia.org/wiki1

Α3. Το σχήμα και η διάρθρωση των οικισμών της κρητικής υπαίθρου - Οι τύποι των κατοικιών

Εικ.5 Χάρτης της Κρήτης από το βιβλίο του Jules Ballot, *Histoire de l'Insurrection Cretoise*, Paris 1898 με αποτύπωση των οθωμανικών στρατευμάτων κατά την επανάσταση του 1866-68,(Ν.Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου»)

Όπως έχει προαναφερθεί η μορφογένεση της Κρήτης με τα εναλλασσόμενα τοπία, τα δυσπρόσιτα σημεία και τις πιο ανοιχτές ζώνες, έπαιξε καθοριστικό ρόλο και διαμόρφωσε τις θέσεις των οικισμών της υπαίθρου, που έμειναν σχεδόν σταθερές και αναλλοίωτες μέσα στους αιώνες. Το ανάγλυφο του κάθε τόπου, τα δίκτυα επικοινωνίας, η εκμετάλλευση της γης, η εύρεση υλικών κατασκευής, τα ζητήματα άμυνας ενίοτε, επηρέασαν την οργάνωση συλλογικής κατοίκησης, την εσωτερική διάρθρωση αυτής, καθώς και την ανάπτυξη και διατήρηση των οικισμών.[18] Είναι αρκετά δύσκολο να γίνει διάκριση τόσο των σχηματισμών του οικιστικού συνόλου του νησιού, όσο και των τύπων κατοικίας που απαντώνται ανά περιοχή. Παρακάτω γίνεται προσπάθεια καταγραφής των συνηθέστερων μορφών που επικράτησαν στο πέρασμα του χρόνου, με τεκμήρια τους σημερινούς, υφιστάμενους οικισμούς ,τις χαράξεις που έχουν στο χώρο και το κτιριακό τους απόθεμα.

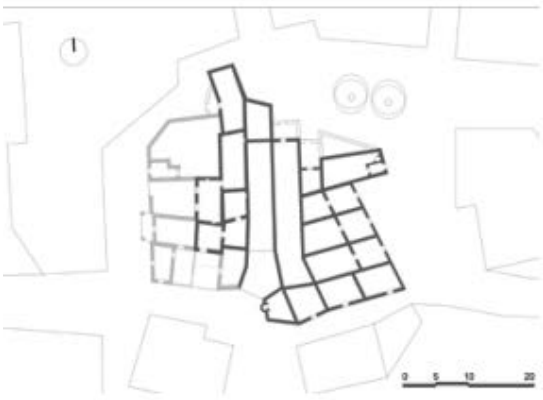
Με ένα πολύ γενικό συμπέρασμα μπορεί να διατυπωθεί, ότι τους προϊστορικούς και μινωικούς χρόνους, τα πρώτα δείγματα οικισμών είναι χώροι συλλογικής κατοίκησης με ανοιχτά όρια σε παραθαλάσσιες ζώνες και αυτό λόγω της ασφάλειας και της ειρήνης που επικρατούσε. Οι Κρήτες ασκούν θαλάσσιο εμπόριο σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο και αναπτύσσουν ένα σπουδαίο πολιτισμό. Στους επόμενους αιώνες με την παρακμή του μινωικού πολιτισμού, την κάθοδο των Δωριέων και τη ρωμαϊκή κυριαρχία, το αίσθημα της ασφάλειας χάνεται και οικισμοί μετατρέπονται σε αυτόνομες πόλεις- κράτη, στα ενδότερα του χώρου για προστασία. Κατά την ύστερη Βυζαντινή περίοδο, την Αραβοκρατία και την Ενετοκρατία, παρουσιάζονται τα πρώτα στοιχεία για τη μορφολογική εξέλιξη των οικισμών της Κρήτης, ενώ τόσο οι θέσεις, όσο και οι σχηματισμοί τους επεκτείνονται μεν, αλλά συνάδουν με την εικόνα των νεότερων χρόνων και του σήμερα.[19]

Ως προς το σχηματισμό τους ξεχωρίζουν οι συμπαγείς, κυκλικές μορφές, ενίοτε με περιτείχιση για λόγους ασφαλείας. Οι σχηματισμοί αυτοί χρονολογούνται από τον 13ο αιώνα μ.Χ. και φαίνεται να

[18] Ν.Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου» σελ. 123-124

[19] Οι Ενετοί διαίρεσαν την Κρήτη σε δεκαεπτά καστελλανίες, περίπου όσες και οι σημερινές επαρχίες της Κρήτης. Ο. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* σελ.130

εξελίσσονται και τους επόμενους αιώνες. Οι κατοικίες διατάσσονται η μία δίπλα της άλλης και στο κέντρο του πυρήνα άλλοτε διακρίνεται ανοιχτός χώρος- πλάτωμα ή δρόμος (ιδιαίτερο παράδειγμα ο Άγιος Κωνσταντίνος Ρεθύμνου, όπου με κεντρικό άξονα αναπτύσσονται εκατέρωθεν κατοικίες με συνεχές σύστημα και στην απόληξη του δρόμου βρίσκεται(το αρχοντικό της οικογένειας Barozzi), άλλοτε εκκλησία και άλλοτε πύργος ή κατοικία ευγενούς. Οι εξωτερικοί τοίχοι των κατοικιών, ως συνεχής, ενιαία τεθλασμένη δομή, διαμορφώνουν τείχισμα, δίνοντας την αίσθηση κάστρου (castrum casale).[20] Μία ενδιαφέρουσα παραλλαγή είναι οι ομάδες συμπαγών ενοτήτων κατοικιών με κοινό στοιχείο την εκκλησία, την πηγή ή ένα φούρνο. Σε περιόδους ευημερίας και σταθερότητας, ιδιαίτερα κατά την Κρητική Αναγέννηση και την Τουρκοκρατία, οι διακριτοί πυρήνες επεκτείνονται και διαμορφώνουν ένα ενιαίο, πιο ανοιχτό σύνολο.[21]

Εικ.6 Ο κεντρικός πυρήνας του οικισμού Λήσταρος Πυργιώτισσας στη Μεσαρά (Ν. Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου)

Εικ.7 Ο οικισμός Άγιος Κωνσταντίνος Ρεθύμνου Στη βόρεια απόληξη διακρίνεται η κατοικία Barozzi (Ν. Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου)

Πέρα από τη συμπαγή οργάνωση στον χώρο, ένας ιδιαίτερος σχηματισμός που συναντάται κυρίως στα Σφακιά και θα αναλυθεί παρακάτω είναι αυτός των ομάδων κατοικιών, οργανώνοντας γειτονιές. Τα σπίτια λόγω του αναγλύφου κυρίως ακολουθούν τις ισοϋψείς του εδάφους (παράλληλα ή αμφιθεατρικά), έχουν διάταξη που πολλαπλασιάζεται σχεδόν αυτούσια με ελάχιστους κοινούς χώρους ανά ομάδα και διακρίνονται σε γειτονιές.(συχνά σε τρεις το πανωχώρι, το μεσοχώρι και το κατωχώρι). Σημείο αναφοράς για αυτές τις διατάξεις είναι μόνο η εκκλησία με το πλάτωμά της.[22]
Στις παραπάνω οργανικές μορφές οικισμών το οδικό δίκτυο ακολουθεί το ανάγλυφο του εδάφους. Πρόκειται για πυκνό πλέγμα στενών λιθόστρωτων οδών που οδηγεί σε οικοδομικά ακανόνιστες γειτονιές με αρκετά αδιέξοδα.[23]

[20] Παραδείγματα οικισμών είναι ο Κουρνάς Αποκορώνου, η Σκαλωτή Σφακίων, ο Αστράτηγος Κισσάμου κ.α., Ν. Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου σελ. 134-135

[21] Παραδείγματα διακριτών συμπαγών ενοτήτων που επεκτάθηκαν είναι ο Μοχός Πεδιάδος η Τυλισός Μαλεβιζίου κ.α. Οπ. π., σελ. 138-139

[22] Παραδείγματα οικισμών σε γειτονιές είναι τα Κολοκάσια, η Σαμαριά, η Αγία Ρουμέλη Σφακίων κ.α.

[23] Επίσης παρουσιάζουν κλίση προς το μέσον του πλάτους τους ή προς τα δύο άκρα τους, για την καλύτερη των υδάτων.Π. Μποζινέκη-Διδώνη, τόμος 3, σελ.224-233

Εικ.8 Ο οικισμός Κολοκάσια στα Σφακιά
(σχ. Ε.Κανάκη-Α.Τζώρτζου,)
(Ν. Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου»)

Κατά τους επόμενους αιώνες της Τουρκοκρατίας και των νεότερων χρόνων αυξάνονται οι νέοι οικισμοί και εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα οικισμών με ορθοκανονικές χαράξεις και σαφές οδικό δίκτυο, απαλλαγμένα από τα οργανικά σχήματα, όπως είναι ο οικισμός Φιλίσια Πεδιάδος για τη μετεγκατάσταση προσφύγων από την Καππαδοκία.

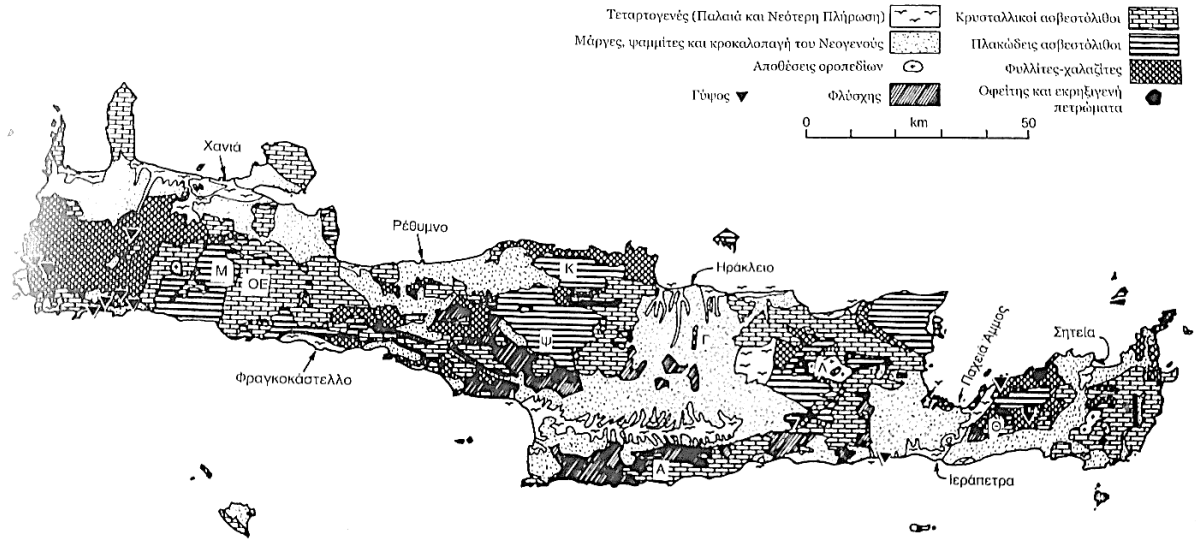
Ξεχωριστή αναφορά γίνεται για τους οικισμούς δίπολα που συναντώνται ειδικά στα Σφακιά λόγω γεωμορφολογίας και του κλίματος, αλλά και για τα μιτάτα ή κούμους μορφές οικισμών που συναντώνται σε όλη την Κρήτη σε μεγάλα υψόμετρα. Οι οικισμοί δίπολα αφορούν σε κατοίκηση σε δύο διαφορετικούς πυρήνες όχι πάντα κοντινούς, έναν σε χαμηλό υψόμετρο για το χειμώνα και έναν σε υψηλό για το καλοκαίρι (παραδείγματα διπόλων Ασφένδου – Κολοκάσια και Βουβάς, Καλλικράτης – Καψόδασος και Πατσιανός κ.α.). Τα μιτάτα ή κούμοι όπου οι κατοικίες είναι θολωτές ξηρολιθικές λειτουργούν ως χώροι προσωρινής εγκατάστασης των κτηνοτρόφων και των οικογενειών τους για τη βόσκηση των κοπαδιών. Υπάρχει αλληλεξάρτηση με κάποιο οικισμό ωστόσο η εγγύτητα δε εξασφαλίζεται πάντα.[24]

Όπως με τους σχηματισμούς των οικισμών, έτσι και η κρητική παραδοσιακή κατοικία, γνώρισε πολλές μορφές και διαφοροποιήσεις μέσα στους αιώνες, λόγω των πολλών κατακτητών της, της ιστορίας της αλλά και του αναγλύφου και των διαθέσιμων υλικών ανά περιοχή. Έτσι, παρατηρούνται παραλλαγές από το τυπικό νησιώτικο σπίτι, καθώς και επιρροές τόσο από την Ανατολή όσο και από την Δύση ανάλογα το χρόνο κατασκευής. Από τη μινωική εποχή μέχρι και την Τουρκοκρατία και τους νεότερους χρόνους, η κρητική κατοικία διατήρησε την απλότητά της με εξαίρεση την Κρητική Αναγέννηση, που ολόκληρο το νησί γνώρισε ανάπτυξη και νέες κατασκευαστικές τεχνικές αφομοιώθηκαν από την τοπική αρχιτεκτονική. Η απέριττη και συχνά πρόχειρη μορφή των κατοικιών εξηγείται τόσο από την έλλειψη μονιμότητας και την εγρήγορση στην οποία βρίσκονταν οι οικιστές, λόγω πιθανών επιθέσεων και καταστροφής, όσο και από τη λιτή αισθητική του πληθυσμού για κτίρια που είναι οχυρά για την οικογένεια απέναντι στον ξένο κυρίαρχο και τη φύση. [25]

Εν γένει, το κρητικό σπίτι, σχεδόν πάντα με ορθοκανονικές διατάξεις στο χώρο, είτε στενομέτωπο στην αρχή με κεντρικό στύλο (μινωικοί τύποι), είτε πλατυμέτωπο με καμάρα ή χωρίς μετέπειτα, είναι λιτό, με ελάχιστα ανοίγματα, κυρίως λόγω έλλειψης υαλοστασίων, ενώ κατά κύριο λόγο στεγάζεται με δώμα. Τα υλικά κατασκευής είναι και αυτά απλά, συνήθως χρησιμοποιημένα στη φυσική τους μορφή με ελάχιστη επεξεργασία, ανάλογα την περιοχή έδρασης και τα υλικά που αυτή διαθέτει. Συνηθέστερα υλικά κατασκευής στην Κρήτη είναι οι πλακώδεις γκρίζοι ασβεστόλιθοι, έτοιμοι, κομμένοι στη φύση προς χρήση, οι ψαμμίτες και οι πωρόλιθοι με συνδετικό υλικό τα πηλοκονιάματα και τα ασβεστοεπιχρίσματα[26]. Το δώμα έχει ξύλινο σκελετό και σκεπάζεται από πατητό χώμα που κάθε χρόνο συντηρείται και ανανεώνεται. Το νησί χαρακτηρίζεται από έλλειψη ξυλείας μεγάλης διαμέτρου και γι’ αυτό η ανάγκη γεφύρωσης εσωτερικών χώρων και η στατική

[24] Ν.Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου» σελ. 131
[25] Δ. Βασιλειάδης ,*«Το κρητικό σπίτι»,* 1983, σελ.106-110
[26] Ν.Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου» σελ. 142

επάρκεια καλύπτονται από την κατασκευή τόξων ή καμάρων.[27] Επίσης οι κατοικίες έχουν διαστάσεις επαρκείς για να καλύψουν τις βασικές και μόνο ανάγκες στέγασης της οικογένειας. Σπάνια συναντώνται συγκροτήματα κατοικιών με περισσότερους χώρους (πρόκειται για βοηθητικούς χώρους όπως αποθήκες, στάβλους, φούρνους κ.α.), κυρίως κατά την Ενετοκρατία και συνήθως στεγάζουν πολλές οικογένειες μαζί. Κατά την Τουρκοκρατία το αρχιτεκτονικό κρητικό ιδίωμα εμπλουτίζεται με νέες μορφές όπως το σαχνισί, οι κατοικίες αποκτούν όροφο, ενώ από τον 19ο αιώνα μ.Χ. τα ευρωπαϊκά πρότυπα του νεοκλασικισμού έχουν λόγο στη λαϊκή παράδοση. Στοιχεία όπως οι κεκλιμένες στέγες, τα γαλλικά κεραμίδια, τα ανοίγματα με διακοσμητικά πλαίσια ενσωματώνονται στο υπάρχον οικιστικό τοπίο. Τέλος στα νεότερα χρόνια η εμφάνιση του σκυροδέματος, οδηγεί σε γρήγορες και μόνιμες κατασκευαστικές λύσεις, ενώ στοιχεία μοντερνισμού έρχονται να συνομιλήσουν με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και υλικά κατασκευής των προηγούμενων αιώνων. Σήμερα οι προσθήκες, οι επισκευές και τα υλικά των τελευταίων πενήντα χρόνων είναι δύσκολο να προσδιοριστούν ως εξέλιξη των οικισμών, καθώς αφορούν μία αντίληψη ξένη από τη φιλοσοφία της κατοίκησης στην ύπαιθρο.[28]

Εικ.9 Γεωλογικός χάρτης της Κρήτης (O. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,)*

Με σκοπό την καλύτερη κατανόηση των μορφών και τύπων της κρητικής παραδοσιακής κατοικίας, παρουσιάζεται μία υποτυπώδης κατηγοριοποίηση των βασικότερων τύπων κατοικίας και της εξέλιξής τους. Μία πρώιμη και διαδεδομένη μορφή κατοικίας που συναντάται μέχρι σήμερα είναι τα μιτάτα ή κούμοι. Πρόκειται για πέτρινες καμπυλόμορφες κατοικίες, αρχικά κυκλικού σχήματος, που σκεπάζονται με «ψευτοθόλο».[29] Αποτελούσαν κυρίως προσωρινές κατοικίες εγκατάστασης των βοσκών και γι' αυτό το λόγο συναντώνται μόνο σε έρημες τοποθεσίες με υψόμετρο[30]. Η μορφή τους θυμίζει τις προϊστορικές κυκλικές καλύβες του Ορχομενού, ή και τους μυκηναϊκούς θολωτούς τάφους. Ο «ψευτοθόλος» των κυκλικών ή ελλειψοειδών αυτών κτισμάτων κατασκευάζεται με συναρμολόγηση εν ξηρώ από ασβεστολιθικές σχιστόπλακες και είναι υπερυψωμένος, έτσι ώστε στη

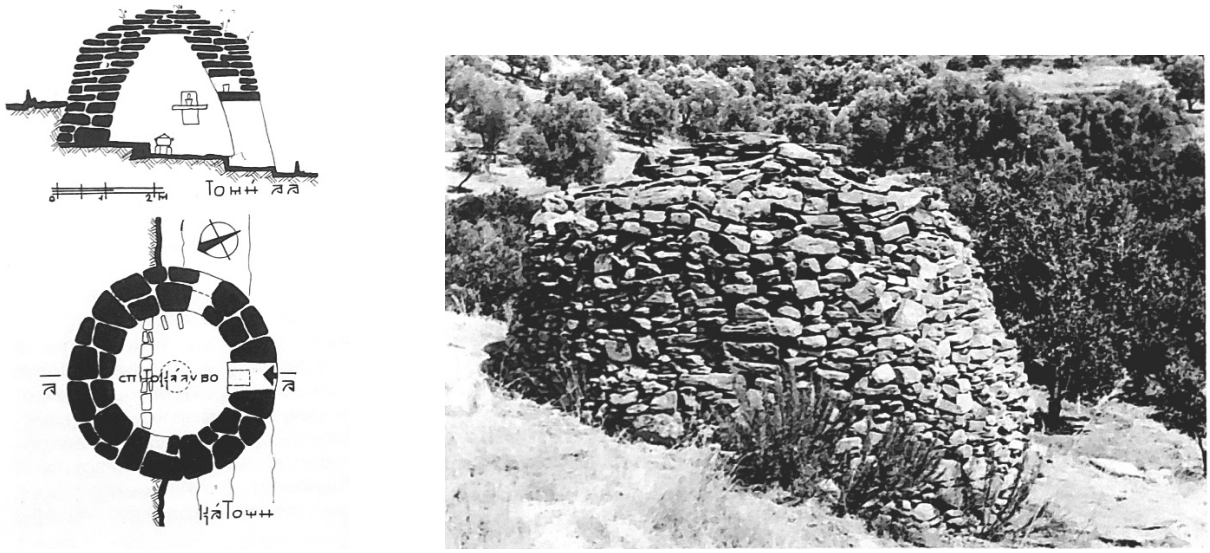
[27] Στην Κρήτη η περίοδος της Ενετοκρατίας έφερε την κατασκευαστική λύση της καμάρας, που γρήγορα αφομοιώθηκε και προσαρμόστηκε στα δεδομένα της αρχιτεκτονικής της υπαίθρου.

[28] Ν.Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου» σελ. 160

[29] Ονομάζονται από τους ντόπιους μιτάτα ή κούμοι

[30] Όπως στο οροπέδιο της Νίδας στον Ψηλορείτη, στα Σφακιά κ.α.

μέση του σπιτιού να μπορεί να είναι όρθιος ο άνθρωπος, ενώ η πόρτα είναι στενή και αποτελεί το μοναδικό άνοιγμα. Εξελικτικά κάποιες από τις αρχικές μορφές μετατράπηκαν σε ελλειπτικές με δώμα αντί για θόλο.[31]

Εικ.10 Κούμος στο Φόδελε (Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»)*

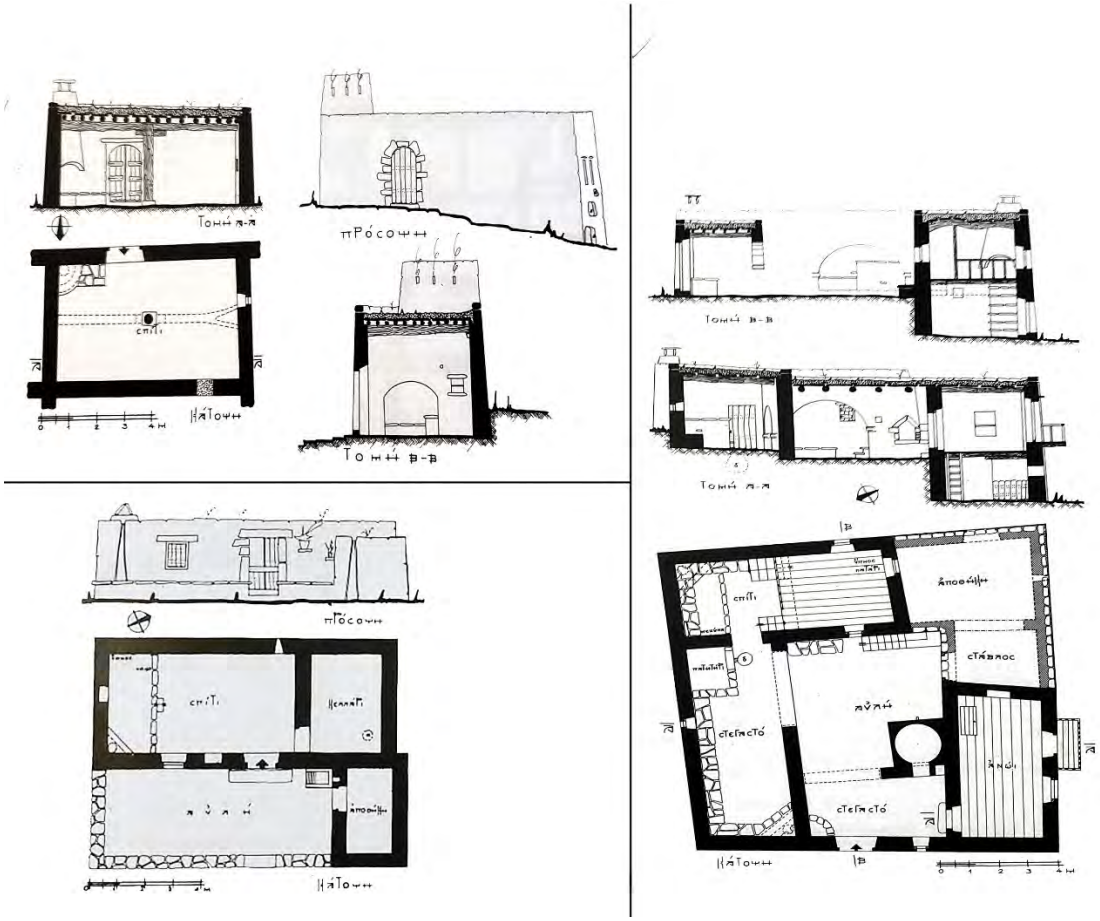
Μία επίσης διαδεδομένη ενότητα τύπων κρητικής κατοικίας, είναι οι στενομέτωπες και πλατυμέτωπες κατασκευές στηριζόμενες ή όχι σε στύλο και πάντα στεγασμένες με δώμα. Όσον αφορά τις στενομέτωπες κατοικίες, θεωρούνται πρόδρομος των πλατυμέτωπων, όπου η είσοδος βρισκόταν στη μεγάλη πλευρά της κάτοψης. Στενομέτωπες και πλατυμέτωπες στεγάζονταν με δώμα και εξελίχθηκαν με τον ίδιο τρόπο. Στην πρώιμη μορφή τους συγκεντρώνουν όλες τις λειτουργίες στο εσωτερικό, ενώ η κάτοψη χωρίζεται στα δύο με χαμηλό αναβαθμό (πεζούλα). Ο υπερυψωμένος αυτός χώρος χρησιμοποιείται για τον ύπνο και φωτίζεται από την είσοδο και το χτιστό γωνιακό τζάκι. Η πρώτη, βασική μορφή εξελίσσεται σταδιακά με εσωτερική διάκριση χώρων και διαμορφώνονται διάφορες παραλλαγές και προσθήκες, όπως το χαμηλό πατάρι («σοφάς»), ο ημιυπόγειος βοηθητικός χώρος, οι πρόσθετοι χώροι εκτός του κυρίως περιγράμματος και εξωτερικό στέγαστρο για προστασία από τις καιρικές συνθήκες. (Η πιο διαδεδομένη μορφή κρητικής παραδοσιακής κατοικίας είναι η δίχωρη δίπατη με πατάρι και εσωτερική ξύλινη κλίμακα.). Ως προς την τεχνική λύση του στύλου, η τοποθέτησή του εξαρτώνταν από τη διαθέσιμη ξυλεία. Στις κατοικίες με ξύλινο στύλο (λυρατζής[32]), αυτός συγκρατούσε πάνω σε μία διχάλα του, το μεσαίο δοκάρι (μεσοδόκι), που στήριζε με τη σειρά του το δώμα. Τα δοκάρια και τα μεσοδόκια του δώματος ήταν αρκετά μεγάλα για αντέχουν τα φορτία (36 έως 40 εκ. στο πάχος και μέχρι 11 μ. στο μήκος), γεγονός που δυσχέραινε τη μεταφορά τους.[33] Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η πλατυμέτωπη αποτελεί μία εκ των τύπων που συναντώνται στους οικισμούς της Αγίας Ρουμέλης και Σαμαριάς και αυτό γιατί πρόκειται για οικισμούς όπου εξασφάλιζαν ξυλεία από το φαράγγι της Σαμαριάς.[34]

[31] Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»,* σελ.111-114

[32] Λυρατζής ή κέντης ή στάτης ή μποντέλλο σύμφωνα με την παραδοσιακή ονομασία.

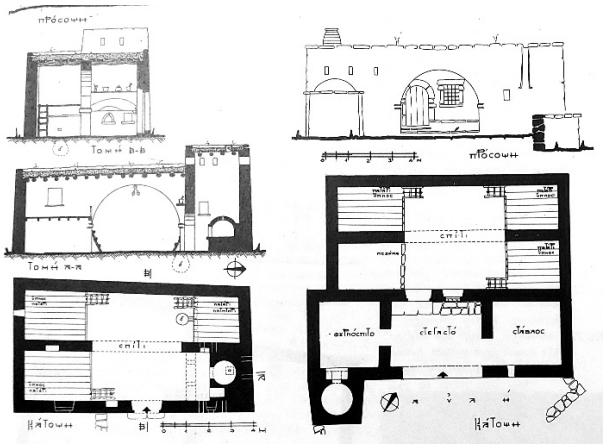
[33] www.cretan-history.gr Δ.Βασιλειάδης ,*«Το κρητικό σπίτι»,* σελ.117-141

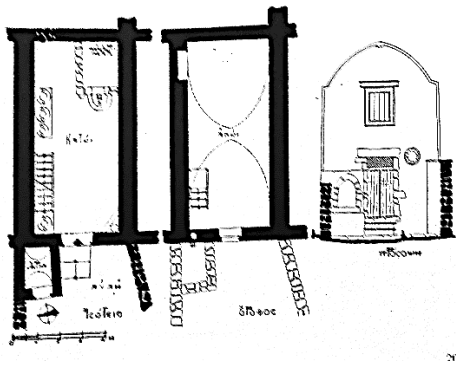
[34] Κ. Λασιθιωτάκης , «*Σφακιανά Σπίτια»,* σελ. 196

Εικ.11 Πλατυμέτωπη κατοικία με στύλο στην Ασή Γωνιά (πάνω), Εικ.12 Πλατυμέτωπη κατοικία με βοηθητικό χώρο στους Αγ. Δέκα (κάτω αριστερά), Εικ.13 Ενότητα κτιρίων και κεντρική αυλή στον Αγ. Βασίλειο (κάτω δεξιά) (Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»)*

Η πιο γνωστή και διαδεδομένη μορφή κατοικίας στην Κρήτη στενομέτωπης ή πλατυμέτωπης από τους μεταβυζαντινούς χρόνους μέχρι και τους χρόνους τις Τουρκοκρατίας, ειδικά στις περιοχές με δυσεύρετη ξυλεία, είναι αυτή με φέροντα στοιχεία τα τόξα ή τις καμάρες. Στα «καμαρόσπιτα» το τόξο, τοποθετείται συνήθως κεντρικά, χωρίζει το σπίτι σε δύο μέρη, τις «σπάλες», ενώ ορίζονται τέσσερις κόγχες, «καντούνια ή κουλτούκια» που διαμορφώνονται από τους πεσσούς της. Οι τέσσερις αυτόνομοι χώροι έχουν μία ξεχωριστή λειτουργία. Στη βασική αυτή μορφή, διακρίνονται παραλλαγές, όπως η προσθήκη ορόφου και βοηθητικών χώρων.

Εικ.14 Πλατυμέτωπο καμαρόσπιτο στην Ασή Γωνιά , Εικ.15. Πλατυμέτωπο καμαρόσπιτο με οξιώστη και βοηθητικό χώρο με φούρνο, Εικ.16 Διώροφο στενομέτωπο σπίτι με θόλο Κυριάννα (Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»)*

Ένας τύπος κατοικιών που συναντάται σπανιότερα στην κρητική ύπαιθρο, είναι οι αυτός με φέρον στοιχείο εμφανή θόλο ή καλυπτόμενο με δώμα. Η μορφή του προέρχεται από την ύστερη βυζαντινή εποχή και την Ενετοκρατία. Οι τοίχοι των μεγάλων πλευρών της κατοικίας ήταν παχύτεροι, με ελαφριά κλίση και μείωση προς τα πάνω, για να παραλαμβάνουν καλύτερα τα φορτία του θόλου. Εξελικτικά η κατοικία με θόλο κατέληξε διώροφη με οξυκόρυφους, εμφανείς θόλους στην πρόσοψη και με κυκλικούς φεγγίτες, τονίζοντας τον ενετικό χαρακτήρα που αφομοιώθηκε από τη κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική.[35]

Μία αρχιτεκτονική μορφή που συναντάται ελάχιστα στην Κρήτη είναι η κατοικία με στέγη αντί για δώμα. Η αντικατάσταση του τρόπου στέγασης της κατοικίας προέκυψε από τα ξένα νεοκλασικά πρότυπα της Ευρώπης του 19ου αιώνα μ.Χ. που εισήχθησαν στην ελληνική αρχιτεκτονική αστική και μη. Οι στέγες που κατασκευάζονταν ήταν κυρίως μονόρριχτες ή δίρριχτες και τετράριχτες μόνο στις αστικές κατοικίες των πόλεων του νησιού. Στις μονόρριχτες τα δοκάρια ήταν εμφανή στο εσωτερικό, ενώ στις δίρριχτες κατασκευαζόταν πέτσωμα. Οι κατοικίες με στέγη ήταν διώροφες με το ισόγειο για διημέρευση και τον όροφο για διανυκτέρευση, ενώ ως προς τα ανοίγματα αυτά ακολουθούσαν τα δυτικά πρότυπα. Ήταν μεγάλα και πλαισιωμένα με κορνίζες και ανάγλυφες ταινίες ή τοξωτά με λαξευμένους λίθους.[36]

Στις κατοικίες με στέγη έρχεται να προστεθεί το τούρκικο αρχιτεκτονικό στοιχείο του 18ου αιώνα το σαχνισί**.** Το σαχνισί είναι ξύλινος εξώστης στο όροφο της κατοικίας που διευρύνει την όψη προς τα έξω και προέρχεται από το «ξώστεγο ή ηλιακό» των βυζαντινών χρόνων. Το τμήμα που προεξείχε λειτουργούσε ως πρόβολος που στηρίζονταν σε ξύλινες αντηρίδες ή σε φουρούσια. Η πρόσοψή τους καλυπτόταν συνήθως από ξύλινο πέτσωμα, ενώ τα ανοίγματα σε αυτή εξασφάλιζαν φωτισμό στο εσωτερικό. Αυτός ο τελευταίος τύπος κατοικίας αν και σπανιότερος αποδεικνύει πώς η Κρητική Αναγέννηση με τα θολωτά και λαξευτά ανοίγματα, η Τουρκοκρατία με το σαχνισί και ο νεοκλασικισμός με τις κορνίζες και τα διακοσμητικά πλαίσια συνυπάρχουν αρμονικά και ενσωματώνονται στην αρχιτεκτονική κουλτούρα της Κρήτης.

[35] Οπ.π., σελ.201-206

[36] Π. Μποζινέκη-Διδώνη, *«Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη»*, τόμος 3,σελ. 272-279

Εικ. 17 Ενσωματωμένο σαχνισί στην όψη κατοικίας στο Ρέθυμνο (https://airmagazine.net/)

Εικ.18 Μούντρος Ρεθύμνου, θύρωμα ύστερης Αναγέννησης ενσωματωμένο σε μεταγενέστερη δομή κατοικίας,(Ν. Σκουτέλης)

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, οι τύποι των κατοικιών στην Κρήτη είναι πολυάριθμοι, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς και τις παραλλαγές αυτών. Ωστόσο συμπερασματικά στην πάροδο του χρόνου η κατοικία με δώμα και ειδικά αυτή με καμάρα λόγω έλλειψης πρώτων υλών, είναι αυτή που πρωταγωνιστεί στο κρητικό τοπίο. Σε επόμενο κεφάλαιο θα γίνει ειδική αναφορά στις κατοικίες των Σφακίων και ειδικά του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, καθώς παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες ως προς το μέγεθος, τον τύπο αλλά και τα υλικά κατασκευής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Β.1 Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική των Σφακίων – Παραδείγματα διάρθρωσης και τύπων κατοικίας των οικισμών

Εικ.19 Απεικόνιση του οικισμού της Χώρας Σφακίων και του φρουρίου, στον λόφο από τον κώδικα ανωνύμου με τίτλο «Descritione dell'isola di Candia», Δημοτική Βιβλιοθληκη Χανίων, (Ν. Σκουτέλης, «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου)

Εικ.20 Ο οικισμός της Σκαλωτής Σφακίων πάνω και κάτω ο οικισμός της Σαμαριάς (http://www.e-sfakia.gr/)

Τα Σφακιά «τόπος άγριος, τραχύς σχεδόν απάνθρωπος» όπως αναφέρει ο Κ. Λασσιθιωτάκης, ξεχωρίζουν ως προς τη διάταξη των οικισμών και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κατοικιών αυτών. Λόγω των έντονων υψομετρικών διαφορών και του αναγλύφου που διαμορφώνει η οροσειρά των Λευκών Ορέων, οι διατάξεις των οικισμών, οι κατοικίες και τα κατασκευαστικά υλικά αποτυπώνουν τη λιτότητα, και τη σκληρή καθημερινότητα των κατοίκων. Γενικά μιλώντας οι οικισμοί κυρίως ορεινοί και ελάχιστοι παραθαλάσσιοι διατάσσονται ελεύθερα, σύμφωνα με το ανάγλυφο του εδάφους, διαμορφώνουν γειτονιές και ενσωματώνονται με το υπόλοιπο τοπίο. Τα οδικά δίκτυα ακολουθούν τις ισοϋψείς, διακρίνουν τους οικισμούς σε ομάδες κατοικιών και διαμορφώνουν μικρότερα περάσματα. Στα χωριά των Σφακίων δεν υπάρχει δημόσιος χώρος παρά μόνο η εκκλησία με το προαύλιο. Οι κατοικίες μοιάζουν με μονάδα που πολλαπλασιάζεται στο χώρο με πανομοιότυπες διατάξεις, ως επί το πλείστον ορθοκανονικές και ορθοκανονικές σε σχήμα «γ» και «π». Ανά ομάδα κατοικιών διαμορφώνονται αυλές και ελεύθεροι χώροι για καλλιέργεια και στέγαση των ζώων, αν οι κατοικίες δε διαθέτουν στάβλο. Τα υλικά κατασκευής των κατοικιών όπως έχει προαναφερθεί είναι απλά με ελάχιστη επεξεργασία, ξύλο σκληρό και ανθεκτικό (πρίνος, δρύς), όπου είναι δυνατό να βρεθεί, σκληρός σταχτύς ασβεστόλιθος, χώμα και αργιλόχωμα για το δώμα και τα συνδετικά κονιάματα.

Η σφακιανή κατοικία παρουσιάζει διάφορες παραλλαγές ανά οικισμό, ανάλογα τα διαθέσιμα υλικά κατασκευής, το ανάγλυφο, τις καιρικές συνθήκες ακόμη και την οικονομική άνεση των κατοίκων. Ωστόσο πρόκειται σχεδόν πάντα για πλατυμέτωπη ορθοκανονική διάταξη στο χώρο με δώμα. Το χωμάτινο δώμα βατό ή μη, είναι το βασικότερο μορφολογικό στοιχείο των κατοικιών που διατηρήθηκε στο χρόνο. Επίσης η καμάρα ως κατασκευαστικό στοιχείο σύζευξης αλλά και διαμόρφωσης του εσωτερικού χώρου, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, θεωρείται μία από τις

χαρακτηριστικότερες ενετικές επιρροές στη λαϊκή αρχιτεκτονική και απαντάται συχνά στην επαρχία των Σφακίων. Ελάχιστοι είναι οι οικισμοί που δε συναντάται το «καμαρόσπιτο» , όπως η Ανώπολη, η Χώρα Σφακίων, η Σαμαριά και η Αγία Ρουμέλη και αυτό γιατί οι κάτοικοι μπορούσαν να εξασφαλίσουν ευκολότερα ξυλεία μεγάλου μήκους και διατομής. Παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα κατοικιών από οικισμούς των Σφακίων σε μία προσπάθεια αναλυτικότερης περιγραφής της σφακιανής αρχιτεκτονικής , των υλικών κατασκευής και του τρόπου ζωής των κατοίκων.

Πρώτο παράδειγμα μελέτης αποτελεί ο ορεινός οικισμός του Καλλικράτη που αναπτύσσεται σε υψόμετρο 720 μέτρων περίπου στην πλευρά οροπεδίου με έντονη κλίση. Η διάταξή του είναι χαρακτηριστική των οικισμών στα Σφακιά, καθώς αναπτύσσεται ελεύθερα σε γειτονιές κατοικιών. Οι κατοικίες με δώμα και καμάρα μπορούν να θεωρηθούν ως οι τυπικότερες μορφές της σφακιανής αρχιτεκτονικής που συναντώνται σε αυτόν αυτούσιες ή με παραλλαγές. [37]

Χαρακτηριστικό δείγμα αρχιτεκτονικής του οικισμού αποτελεί η κατοικία του Μ. Μανουσέλη. Η αναλυτική περιγραφή της κατοικίας στοχεύει στον να επεξηγηθούν οι κατασκευαστικές τεχνικές και τα οικοδομικά υλικά που συναντώνται αυτούσια σε όλη την επαρχία των Σφακίων. Συγκεκριμένα πρόκειται για ένα ορθογώνιο δωμάτιο όπου η λίθινη καμάρα με τις δύο παραστάδες της διαιρεί το χώρο σε δύο ίσου μήκους και πλάτους τμήματα τις «σπάλες». Η παρεμβολή της μειώνει το ελεύθερο άνοιγμα του δώματος και τη στατική καταπόνηση του ξύλινου σκελετού του δώματος. Ακόμη προσδιορίζει έναν κεντρικό χώρο στο σπίτι τη «σάλα», που αποτελεί και το βασικότερο χώρο διημέρευσης της οικογένειας. Δεξιά και αριστερά και στις δύο σπάλες αναπτύσσονται τέσσερις αυτόνομοι χώροι τα «καντούνια» ή «κουλτούκια»[38], ίσων περίπου τετραγωνικών που εξυπηρετούν διαφορετικές λειτουργίες. Στην πρόσθια σπάλα αριστερά υπάρχει αποθήκη με υπερυψωμένο πατάρι – «σοφά» για τη διανυκτέρευση ή για τη φύλαξη τροφών για τα ζώα, ενώ δεξιά με παρεμβολή χαμηλωμένου τόξου αναπτύσσεται η κουζίνα –«καμινάδα». Η «καμινάδα» είναι χώρος σκοτεινός με εξαίρεση τα ανοίγματα στους περιμετρικούς τοίχους της τις «καπνοδόχους» και το στρογγυλό άνοιγμα στη μέση του δώματος τον «ανηφορά»[39] Ο φούρνος ξεχωρίζει από την ορθογώνια κάτοψη και αποτελεί τη συνέχεια του βοηθητικού εξωτερικού χώρου- «παράσπιτο» χωρίς επικοινωνία. Στην οπίσθια «σπάλα» το αριστερό «καντούνι» λειτουργεί ως αποθήκη ενώ δεξιά υπάρχει πάλι «σοφάς» για τη διανυκτέρευση. Ανάμεσα τους υπάρχει χτιστή πεζούλα που λειτουργεί ως χώρος καθιστικού και τοποθέτησης αντικειμένων.

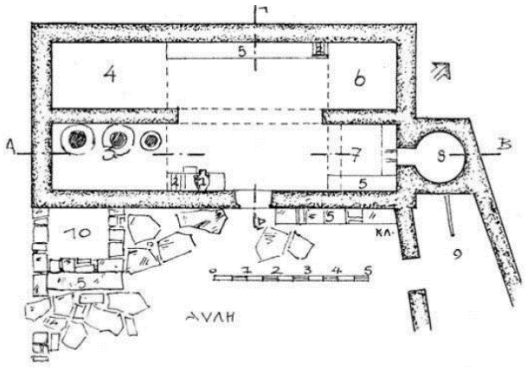
Στην πρόσοψη της κατοικίας από την αριστερή πλευρά έχει χτιστεί το πατητήρι της οικογένειας. Όσον αφορά τα ανοίγματα αυτά είναι δύο και μόνο, ένα η κύρια τοξωτή είσοδος και ένα παράθυρο μικρής διατομής στο πρόσθιο αριστερό «καντούνι» όπου βρίσκεται ο «σοφάς». Οι καιρικές συνθήκες και το κλίμα της περιοχής δεν επέτρεπαν την διάνοιξη περαιτέρω ανοιγμάτων, λόγω έλλειψης υαλοστασίων. Σε οικισμούς με ηπιότερο κλίμα παρατηρούνται και παραπάνω ανοίγματα στις όψεις. Τέλος μπροστά από την πρόσοψη της κατοικίας αναπτύσσεται ελεύθερος χώρος- κήπος με την προσθήκη κληματαριάς για σκιασμό τους καλοκαιρινούς μήνες.

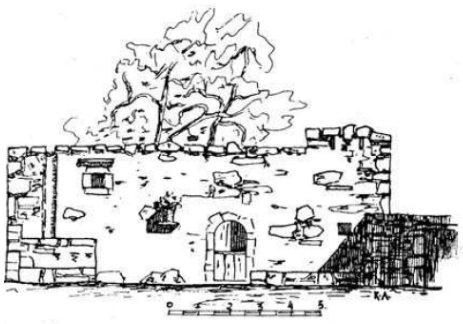
[37] Ο ίδιος τύπος κατοικίας συναντάται και σε άλλους οικισμούς όπως τον Πατσιανό, τη Σκαλωτή, τα Ασφένδου, το Βρασκά , το Βουβά, την Αράδαινα κ.α.. Στους προαναφερόμενους οικισμούς η ξυλεία είναι δυσεύρετη και γι΄αυτό οι κατοικίες ορθογωνικής κάτοψης διαρθρώνονται με βασικό μορφολογικό στοιχείο την καμάρα και το χωμάτινο δώμα με ξύλινα δοκάρια μικρής διατομής.

[38] «Καντούνια» από τον ιταλικό όρο «Cantone» = γωνιά δωματίου, «Κουλτούκια» από τον τούρκικο όρο «Koltuk» =απόμερο μέρος, Κ. Λασσιθιωτάκης , «*Σφακιανά Σπίτια»,*1957,σελ. 178

[39] Πρόκειται για στρογγυλή τρύπα στη μέση του δώματος της κουζίνας που διαμορφώνεται από σπασμένο πιθάρι., ο.π.

Σχέδιο 1. — Σπίτι Μανουσέλη: Κάτοψη.
1. Σταμνοστάτης. 2. Σκάλες πρὸς σοφᾶ. 3. Ἀποθήκη μὲ σοφᾶ. 4. Ἀποθήκη. 5. Πεζοῦλες. 6. Σοφᾶς. 7. Καμινάδα. 8. Φοῦρνος. 9. Στάβλος. 10. Πατητήρι.

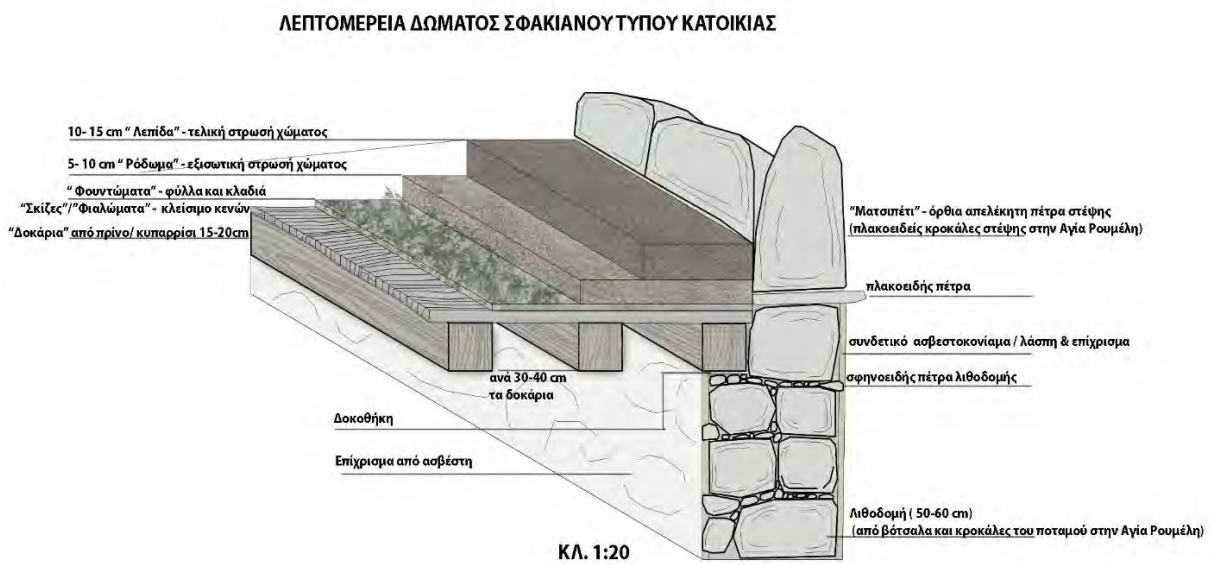
Σχέδιο 2. — Σπίτι Μανουσέλη: Πρόσοψη.

Εικ.21 Σχέδια κατοικίας Μαρινάκη στον Καλλικράτη (Κ. Λασιθιωτάκης , «*Σφακιανά Σπίτια»,1957)*

Ως προς τα υλικά η τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη από αργολιθοδομή με ασβεστοκονίαμα ή και σκέτο χώμα. Εσωτερικά οι τοίχοι ασβεστώνονται χωρίς να εξαλείφουν την τραχύτητα της λίθινης επιφάνειας, ενώ εξωτερικά στους τοίχους γίνεται απλό χαλικολόγημα και γρήγορο ασβέστωμα. Η πιο προσεγμένη κατασκευή είναι αυτή της λίθινης καμάρας με λαξευτούς λίθους. Στο «κλειδί» της καμάρας είναι χτισμένο το «κέρκελλο», ένας σιδερένιος κρίκος για κρεμούν αντικείμενα.

Το δώμα όπως έχει προαναφερθεί είναι χωμάτινο με ξύλινο σκελετό. Τα ξύλα είναι μικρής, ακανόνιστης διατομής (20-25 εκατοστά), ανθεκτικά στην υγρασία και τοποθετούνται ακατέργαστα σε απόσταση 30- 40 εκατοστών το ένα από το άλλο και με μία ελαφριά κλίση- «ρέμα» για να εξασφαλιστεί η αποστράγγιση στην τελική επιφάνεια του δώματος. Πάνω από τα ξύλινα δοκάρια τοποθετούνται μικρά ξύλα («σκίζες» ή «φιαλώματα»), ποικίλλων διατομών το ένα δίπλα στο άλλο με σκοπό να σφραγίσουν τα κενά των δοκαριών. Έπειτα τοποθετείται μία στρώση από μαλακά κλαδιά και φύλλα θάμνων τα «φουντώματα» και ακολουθεί η πρώτη στρώση χώματος (5-10 εκατοστά) που εξισώνει τις ανωμαλίες του σκελετού. Το πρώτο χώμα το «ρόδωμα» καταβρέχεται και ισοπεδώνεται για να ακολουθήσει η επόμενη στρώση χώματος η «λεπίδα», που πολλές φορές εμπεριέχει και άργιλο ή τρίμματα σχιστόλιθου και στεγανοποιεί το δώμα. Όλα τα παραπάνω ακολουθούν την αρχική κλίση που έχει δοθεί, ενώ στις γωνίες του σπιτιού λαξεύεται υδρορρόη («αναλειχιτική» ή «αναλειχάδα») για την καλύτερη απορροή των υδάτων. Τέλος ένα πολύ ενδιαφέρον μορφολογικό στοιχείο του δώματος είναι η απόληξή του. Οι δύο στρώσεις χώματος που προαναφέρθηκαν εγκιβωτίζονται σε μία περιμετρική σειρά κάθετων λίθων στέψης το «ματσιπέτι»,[40] με αποτέλεσμα οι περιμετρικοί τοίχοι να είναι ψηλότερα της τελικής στάθμης του δώματος.

[40] «ματσιπέτι» από τον ιταλικό όρο «mezzo- petto» = χαμηλό στηθαίο

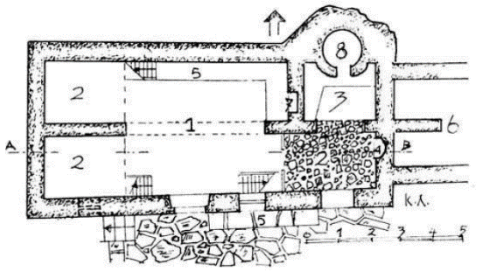
Εικ.22 Λεπτομέρεια κατασκευής δώματος σφακιανής κατοικίας (προσωπικό αρχείο)

Εν γένει η μορφολογία και η κατασκευή μίας πρότυπης μορφής σφακιανής κατοικίας είναι λιτή και εξασφαλίζει τις απαραίτητες και μόνο ανάγκες της καθημερινότητας της οικογένειας. Επίσης είναι χαρακτηριστική η επιρροή που δέχθηκαν η Κρήτη και τα Σφακιά ειδικότερα από τους Ενετούς και τους Τούρκους, όχι μόνο ως προς τον τρόπο κατασκευής, αλλά και ως προς τις τοπικές ονομασίες των χώρων και των μορφολογικών στοιχείων των κατοικιών τους.

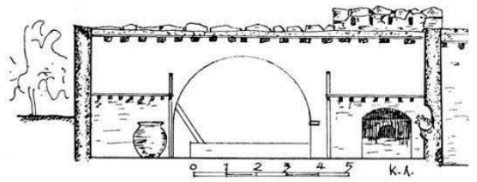
Στη συνέχεια μελετάται ο οικισμός του Βουβά που αναπτύσσεται σε υψόμετρο 200 μέτρων από τη θάλασσα. Ακολουθεί και αυτός ελεύθερη διάταξη ομάδων κατοικιών και λόγω θέσης και κλίματος ανήκει στην κατηγορία οικισμών δίπολα, όπως προαναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο Βουβάς αποτελεί τον χειμερινό οικισμό των κατοίκων της Ίμβρου και του Ασφένδου.

Ένα χαρακτηριστικό δείγμα κατοικίας του οικισμού που τονίζει τη ρόλο του κλίματος στην μορφή και το αισθητικό αποτέλεσμα είναι η κατοικία του Σ. Μαρινάκη. Εξωτερικά η αυλή διαχωρίζεται υψομετρικά από τον κήπο και ο βοηθητικός χώρος για τα ζώα και την αποθήκευση είναι ευρύχωρος σε παράλληλη διάταξη στην ανατολική πλευρά της κυρίως κατοικίας. Η κυρίως κατοικία πλατυμέτωπη με καμάρα ακολουθεί το διαχωρισμό των χώρων σε «σπάλες» και «κουλτούκια», ωστόσο με πιο προσεγμένη διαρρύθμιση αστικού χαρακτήρα. Τα αριστερά και το μπροστά δεξιά «κουλτούκια» λειτουργούν ως «σοφάδες»- χώροι διανυκτέρευσης. Όμως η δεξιά πλευρά διαχωρίζεται λειτουργικά από το υπόλοιπο σπίτι, καθώς σε αυτή αναπτύσσονται οι βοηθητικοί χώροι και η κουζίνα με το φούρνο. Επίσης η έδραση της καμάρας σε παραστάδες πάνω σε μία μορφή επίκρανου υποδηλώνουν δείγματα περαιτέρω καλαισθησίας του χώρου.[41]

[41] Ο.π. σελ.186-189

Σχέδιο 13. — Σπίτι παπᾶ Σπυρίδωνα Μαρινάκη: Κάτοψη.
1. Σάλα. 2. Σοφᾶδες. 3. Καμινάδα. 4. Σταμοστάτης. 5. Πεζοῦλες. 6. Παράσπιτο. 7. Ντουλάπι. 8. Φοῦρνος.

Σχέδιο 14. — Σπίτι παπᾶ Σπυρίδωνα Μαρινάκη: Τομὴ Α - Β.

Εικ.23 Σχέδια κατοικίας Μαρινάκη στο Βουβά

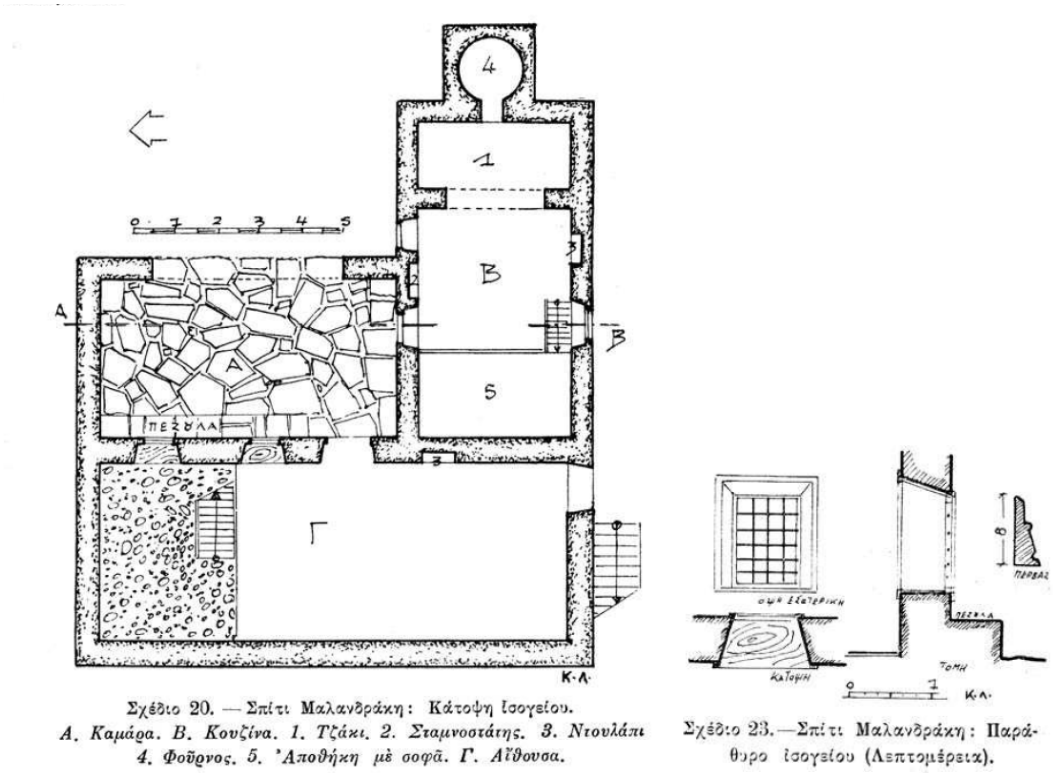
Από το κεφάλαιο δε μπορεί να παραληφθεί ο οικισμός της Χώρας Σφακίων[42], οποίος αναπτύσσεται παραλιακά σε μία ιδιαίτερα δυσπρόσιτη και τραχιά ζώνη που σχηματίζουν οι πλαγιές των Λευκών Ορέων, στην κατάληξη του φαραγγιού της Ίμβρου. Η αρχική διάταξη του οικισμού φαίνεται να ακολούθησε το σύστημα το γειτονιών, εναρμονισμένων με το ανάγλυφο της περιοχής, ενώ σήμερα έχει υποστεί μορφολογικές αλλοιώσεις τόσο ως προς την κτιριολογική διάταξη, όσο και ως προς τους τύπους των κατοικιών και των υπόλοιπων κτιρίων. Από την περίοδο της Ενετοκρατίας και έπειτα γνώρισε οικονομική ακμή ως βασικό λιμάνι της επαρχίας των Σφακίων, καθώς οι κάτοικοι ανέπτυξαν το εμπόριο και τη ναυτιλία[43] . Η οικονομική άνθηση του οικισμού διακρίνεται και στους τύπους των κατοικιών τους, που παρά τη λιτότητα των υλικών και της μορφής υιοθετούν αστικά στοιχεία και χαρακτηριστικά κυκλαδικής αρχιτεκτονικής. Ως χαρακτηριστικότερο δείγμα του οικισμού θεωρείται το σπίτι του Μ. Μαλανδράκη.

Η «μπροσγιαλίτικη» κατοικία του Μ. Μαλανδράκη είναι διώροφη με «γ» σχηματισμό και στοά στην πρόσοψη την «καμάρα»[44] ή «χαγιάτι» όπως ονομάστηκε. Στο ισόγειο περνώντας τη λιθόστρωτη «καμάρα» συναντά κανείς τη «σάλα» τον κυρίως χώρο του σπιτιού, όπου είναι στρωμένη με ξύλινες σανίδες κατά τα 2/3 και στη βόρεια πλευρά της με τοπικό βότσαλο. Στη βόρεια ζώνη βρίσκεται και ξύλινη κλίμακα που οδηγεί στον όροφο της κατοικίας τον «οντά». Η κουζίνα, ο φούρνος και οι βοηθητικοί χώροι με σοφά είναι τοποθετημένα νότια στην κάθετη πλευρά του «γ». Η πρόσβαση σε αυτά είναι ανεξάρτητη από τη στοά. Η άνοδος στον όροφο γίνεται και μέσω εξωτερικής λίθινης κλίμακας. Ο όροφος ακολουθεί τις διαστάσεις του ισόγειου κυρίως χώρου και διακρίνεται σε τρία δωμάτια με ξύλινα χωρίσματα.

[42] Στην Ενετοκρατία ο οικισμός φέρει το όνομα «(Ε)μπρόσγιαλος» ή «Ομπρόσγιαλος» ή «Πρόσγιαλος» καθώς ο οικισμός χτίστηκε αμφιθεατρικά με θέα προς τη θάλασσα. Ο.π. σελ. 190

[43] Κατά τον 19ο αιώνα μ.Χ. ξεκίνησε η ανάπτυξη των παραλιακών οικισμών και ιδιαίτερα μετά την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), που έδωσε τη δυνατότητα στους Έλληνες να εμπορεύονται και να αναπτύξουν τη ναυσιπλοΐα. Ν. Σκουτέλης, *« Κρήτη-Οι οικισμοί της υπαίθρου»,* σελ.156

[44] Η ισόγεια στοά πήρε το όνομά της από το τόξο που στηρίζει το δώμα και αντιστοιχεί στο «ηλιακόν χαμόγεω» της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Τα σφακιανά σπίτια»,1959,* σελ.193

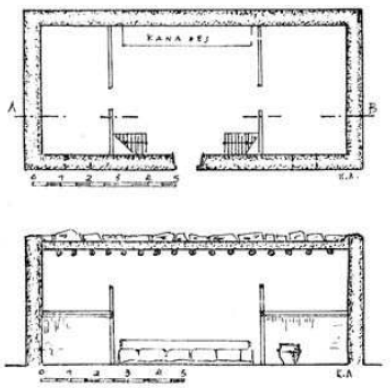

Σχέδιο 20. — Σπίτι Μαλανδράκη: Κάτοψη ισογείου.
Α. Καμάρα. Β. Κουζίνα. 1. Τζάκι. 2. Σταμνοστάτης. 3. Ντουλάπι 4. Φοῦρνος. 5. Ἀποθήκη μὲ σοφᾶ. Γ. Αἴθουσα.

Σχέδιο 23. — Σπίτι Μαλανδράκη: Παράθυρο ισογείου (Λεπτομέρεια).

Εικ.24 Κατοικία Μαλανδράκη στη Χώρα Σφακίων (Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Τα σφακιανά σπίτια»,1959)*

Όσον αφορά τα υλικά, η ποικιλία αυτών που χρησιμοποιήθηκαν και η προσεγμένη τοποθέτησή τους, αποδεικνύει την ανάγκη για μία επιμελημένη και καλαίσθητη κατασκευή που θυμίζει περισσότερο τα αρχοντικά των νησιών του Αιγαίου, παρά τις ορεινές κατασκευές των Σφακίων. Η κατοικία διαθέτει πολλά ανοίγματα και στους δύο ορόφους με ξύλινα πρέκια και ποδιές, περβάζια, λίθινα γείσα, σιδεριές και ξύλινα χρωματισμένα κουφώματα. Επίσης η πόρτα της εισόδου είναι ξύλινη ταμπλαδωτή. Στο δώμα τα ξύλινα δοκάρια είναι καλοδουλεμένα, ορθογωνικής διατομής, ενώ τα στηθαία του δώματος είναι επενδυμένα με λευκούς λίθους. Τέλος η κατοικία είναι σοβατισμένη εξωτερικά και εσωτερικά και υδροχρωματισμένη εξωτερικά.[45] Ωστόσο παρά την περαιτέρω επιμέλεια στην κατασκευή και τις μεγαλύτερες διαστάσεις, η κατοικία δεν «απομακρύνεται» από την καθαρότητα και τη λιτότητα των ορθογωνικής διάταξης.

Σχέδιο 25. — Σπίτι στὴν Ἀνώπολη: Κάτοψη καὶ τομὴ Α - Β.

Εικ. 25 Κατοικία στην Ανώπολη (Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Τα σφακιανά/σπίτια»,1959)*

Τελευταίο δείγμα μελέτης αποτελεί ο οικισμός της Ανώπολης που είναι χτισμένος σε οροπέδιο των Λευκών Ορέων ανάμεσα στα φαράγγια της Αράδαινας και του Ίλιγγα με υψόμετρο 600 μέτρα από τη θάλασσα. Πρόκειται για σύνολο διάσπαρτων μικρών οικισμών στο οροπέδιο με μικρή απόσταση μεταξύ τους και διάταξη γειτονιών. Ιστορικά θεωρείται από τους οικισμούς που κατοικήθηκαν από τους αρχαίους χρόνους, ενώ ο σημερινός οικισμός του Λουτρού

[45] Ο.π. σελ.194-195

αποτελούσε το επίνειό του.[46] Οι κατοικίες της Ανώπολης ακολουθούν την πιο απλή πλατυμέτωπη μορφή με δώμα και ως επί το πλείστον χωρίς καμάρα. Λόγω της εγγύτητας του οικισμού με τα φαράγγια, υπήρχε διαθέσιμη ξυλεία στην περιοχή με μεγάλες διαστάσεις ικανή να στηρίξει το δώμα, χωρίς την κατασκευή καμάρας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του οικισμού θεωρείται μία κατοικία αγνώστου ιδιοκτήτη, όπου ο χώρος είναι μονόχωρος, ισόγειος ορθογωνικής κάτοψης με κύρια είσοδο και «σοφάδες» εκατέρωθεν. Οι βοηθητικοί χώροι οριοθετούνται κάτω από τον κάθε «σοφά», ενώ το χωμάτινο δώμα κατασκευασμένο με τις προαναφερθείσες τεχνικές, στηρίζεται επί των περιμετρικών τοίχων χωρίς την ύπαρξη καμάρας ή κεντρικού στύλο.

Β2. Ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης

Εικ.26 Η θέση της Αγίας Ρουμέλης σε σχέση με τους γειτονικούς οικισμούς και τα σημεία ενδιαφέροντος της περιοχής (προσωπικό σχέδιο)

Ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης ανήκει στο δήμο Σφακίων, βρίσκεται στο νότιο παραλιακό μέτωπο του νησιού και είναι προσβάσιμος μόνο από θαλάσσης με συγκοινωνία από τη Χώρα Σφακίων. Διακρίνεται σε δύο ενότητες τον παλιό οικισμό εσωτερικά του Δρυμού της Σαμαριάς και το νέο παραθαλάσσιο οικισμό σε απόσταση είκοσι λεπτών από την έξοδο του φαραγγιού. Ο παλιός οικισμός εσωτερικά του φαραγγιού έχει εγκαταλειφθεί από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα και αποτελεί μέρος της περιπατητικής διαδρομής των επισκεπτών του Δρυμού. Λόγω της θέσης, της ιστορικής, πολιτιστικής και φυσιολατρικής αξίας της περιοχής έχει προστεθεί στον κατάλογο των παραδοσιακών οικισμών (ΦΕΚ 594Δ/1978) και προστατεύεται πλεόν συνολικά μαζί με το παραθαλάσσιο μέτωπο ως προς τους όρους δόμησης και περιορισμούς που ισχύουν.

[46] Κατά τους Βυζαντινούς χρόνους παρουσιάζεται ως ιδιοκτησία - φέουδο της οικογένειας των Σκορδύλων, η οποία προσπάθησε να διατηρήσει τη θέση, τα περιουσιακά της στοιχεία αλλά και το ελληνικό στοιχείο στην Κρήτη τους επόμενους αιώνες.www.wikipedia.org

Εικ. 27 Η Αγία Ρουμέλη σήμερα παλιός και νέος οικισμός (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Β2.1 Η Ιστορική εξέλιξη του οικισμού

Οι πρώτες αναφορές για την ύπαρξη οικιστικού πυρήνα στην περιοχή, σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα ανασκαφές, ξεκινούν από τον 8ο αίωνα π.Χ. [47] Ο οικισμός την εποχή αυτή φαίνεται να αναπτύχθηκε στην έξοδο του φαραγγιού της Σαμαριάς, ανατολικά των εκβολών του ποταμού που το διασχίζει, κοντά στο παραλιακό μέτωπο, προς το Λιβυκό πέλαγος και αναφερόταν με το όνομα «Τάρρα». Με την πάροδο του χρόνου ο οικισμός μεταφέρθηκε εσωτερικότερα προς το φαράγγι και είχε άμεση επικοινωνία με τον οικισμό «Σαμαριά» στα ενδότερα του φαραγγιού. Λόγω της δύσβατης θέσης και της φυσικής απομόνωσης που προσφέρει το φυσικό τοπίο της περιοχής οι δύο οικισμοί λειτουργούσαν επί αιώνες ως οικονομικό και κοινωνικό δίπολο και αποτέλεσαν καταφύγιο αλλά και ορμητήριο στις περιόδους εξεγέρσεων και επαναστάσεων της Κρήτης. Στα μέσα του 20 αίωνα μ.Χ. ο εσωτερικός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης εγκαταλείφθηκε και ο πληθυσμός μετεγκαταστάθηκε παραλιακά, αναπτύσσοντας νέο οικιστικό μέτωπο σε απόσταση δύο χιλιομέτρων από τον παλιό οικισμό.

[47] Το τοπωνύμιο λέγεται ότι έχει αραβική προέλευση από τις λέξεις aia: νερό και rumeli: ελληνικό, δηλαδή σημαίνει ελληνικό νερό. Υπάρχει και η υπόθεση ότι η ονομασία προήλθε από την Αγία Ρουμιλία ή Ρουμίνα, ρωμαϊκή θεά, στην οποία πίστευαν ότι ανήκε ο ναός της αρχαίας Τάρρας. *«Κρήτη»,* Σπανάκης, τόμος Β' σελ. 371. Μία ακόμη πιθανή εξήγηση της ονομασίας του οικισμού είναι, ότι λόγω της εκκλησίας της Παναγίας στη θέση του ιερού του Απόλλωνα, οι περιηγητές ανέφεραν τον οικισμό ως αφιερωμένο στην εκκλησία (Αγία) των Ρωμαίων ή Ρωμιών και με τις παραφθορές στο πέρασμα του χρόνου προήλθε η σημερινή ονομασία. *«Μνήμες Σαμαριάς – το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»,* Α. Πλυμάκης, σελ.43

Η

Εικ.28 Η θέση της Αρχαίας Τάρρας στο παραλιακό μέτωπο (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Η αρχαία πόλη της Τάρρας [48]από την κλασσική εποχή ως τη ρωμαϊκή φαίνεται πως κατείχε ισχυρή οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα όχι μόνο στο Αιγαίο αλλά και σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και την Αίγυπτο. Η ονομασία Τάρρα πιθανόν να προήλθε από το θεό Απόλλωνα που ονομαζόταν και Ταρραίος έπειτα από την κάθοδο των Δωριέων και την επικράτησή τους στην Κρήτη. [49] Η πόλη ήταν σημαντικό θρησκευτικό κέντρο της εποχής, καθώς σύμφωνα με την παράδοση στην πόλη λειτουργούσε το μαντείο του Απόλλωνα. Πέρα από θρησκευτικό κέντρο όμως, λόγω της φυσικής της απομόνωσης ανέπτυξε αυτονομία, διεξήγαγε θαλάσσιο εμπόριο, διέθετε δικό της νόμισμα αλλά και κοινό με τις γύρω αρχαίες πόλεις της Ελύρου, της Λισσού και της Υρτακίνας.[50] Ακόμη φαίνεται να διέθετε ισχυρό οχυρωματικό σύστημα με σκοπό να εξασφαλίσει τη θέση της και τον πλούτο της την περίοδο των πειρατικών επιδρομών και αναταράξεων στο Αιγαίο.

[48] Οι πρώτη επιβεβαίωση ύπαρξης της αρχαίας Τάρρας προέρχεται πιθανότατα από τον φραγκισκανό μοναχό Buondelmonti την εποχή του Μεσαίωνα γύρω στο 1415. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του αντίκρυσε μνημειακά οικοδομήματα, δεξαμενές, τμήματα αγαλμάτων και εδωλίων, ερείπια μαρμάρινων ναών και επιγραφή που ανέφερε «Βγάλε τα πέδιλα, κάλυψε το κεφάλι και είσελθε». εμπορευμάτων *«Μνήμες Σαμαριάς – το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»,* Α. Πλυμάκης, σελ.44-46

Μεταγενέστερα την περιοχή επισκέφθηκε ο Άγγλος περιηγητής R. Pashley, ταύτισε και ο ίδιος τη θέση της πόλης όμως δε βρήκε τίποτα από τα παραπάνω ερείπια. *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,* σελ.76

[49] Άλλη μία πιθανή ρίζα της ονομασίας της είναι η tal-tar-taur που σημαίνει «φαράγγι με ποταμό στο βάθος του». *«Κρήτη»,* Σπανάκης, τόμος Β' σελ. 371

[50] Τα νομίσματα της *Τάρρας* παρίσταναν στη μία όψη τους το κεφάλι κρητικής αίγας και στην άλλη μία μέλισσα, στοιχείο που υποδηλώνει τις πιθανές παραγωγικές δραστηριότητες της πόλης. Τον 3ο αιώνα π.Χ. η Τάρρα αποτέλεσε μέλος του «*κοινού των Ορείων»*, μια ομοσπονδίας ορεινών πόλεων όπου τα μέλη της ήταν αυτόνομα, αλλά ακολουθούσαν κοινή εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Η ομοσπονδία αυτή αποτελούνταν από τις πόλεις Λισσό, Συία, Ποικιλασσό, *Τάρρα*, Υρτακίνα και Έλυρο. http://www.cretanbeaches.com/el/

Εικ.29, 30 Ίχνη του αρχαίου οικισμού της Τάρρας στην παραλία της Αγίας Ρουμέλης (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Κατά τους Ελληνιστικούς και Ρωμαϊκούς χρόνους η πόλη γνώρισε οικονομική ακμή και ανέπτυξε εμπόριο με τη Ρόδο, την Αττική, την Κόρινθο και την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές πηγές διέθετε αξιόλογες λιμενικές εγκαταστάσεις (πιθανότατα καταστράφηκαν από σεισμικές αναταραχές οι οποίες οδήγησαν στη υπερύψωση του εδάφους και τη διαμόρφωση της σημερινής εικόνας του παραλιακού μετώπου ανατολικά του φαραγγιου) και εξήγαγε κτηνοτροφικά και μελισσοκομικά προϊόντα. Επίσης έπειτα από ανασκαφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη θέση της αρχαίας πόλης τη δεκαετία του 1960, είναι πιθανόν στην πόλη να λειτουργούσαν εργαστήρια υαλουργίας και εμπόριο των παραγόμενων προϊόντων. Παρά το γεγονός ότι δεν ταυτοποιήθηκε η θέση εργαστηρίων, τα γυάλινα δοχεία και θραύσματα που έχουν βρεθεί σήμερα μαρτυρούν ότι ο χώρος κατασκευής τους δεν απείχε πολύ από την Τάρρα.[51] Κατά τη δύση των Ρωμαϊκών χρόνων (4ος μ.Χ. αιώνας) παρατηρείται συρρίκνωση και εγκατάλειψη της πόλης, ιδιαίτερα έπειτα από το σεισμό του 365 μ.Χ. που προκάλεσε οικονομικές, κοινωνικές και εμπορικές μεταβολές σε όλη τη δυτική Κρήτη. Την υπόθεση αυτή ισχυροποιεί η προαναφερόμενη ανασκαφή στην περιοχή, σύμφωνα με την οποία δεν ανευρέθηκε κανένα ίχνος ζωής μετέπειτα περιόδου, παρά μόνο ήρθε στο φως το νεκροταφείο της αρχαίας Τάρρας, στη θέση Γυαλός δυτικά του ποταμού του δρυμού, και η χρήση του ταυτοποιείται από την Αρχαϊκή ως την Ρωμαϊκή περίοδο, σύμφωνα με ευρήματα και ειδώλια.[52]

Εικ.31,32 Πυξίδα του 3ου -2ου π.Χ αιώνα και ταφικά κτερίσματα που βρέθηκαν στις ανασκαφές του αρχαίου οικισμού (Α.Γ.Πλυμάκης, *«Μνήμες Σαμαριάς – Το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»*)

[51] Η επικρατέστερη άποψη αναφέρει πως τα γυαλιά που βρέθηκαν προέρχονται από ναύγιο πλοίου κοντά στον όρμο της Τάρρας, κατά τη μεταφορά των εμπορευμάτων *«Μνήμες Σαμαριάς – το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»,* Α. Πλυμάκης, σελ.44-46

[52] *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,* σελ.79

Στην Παλαιοχριστιανική εποχή μέχρι την Αραβοκρατία και την Ενετοκρατία τα στοιχεία για την θέση και την κατάσταση της πόλης δεν είναι επαρκή, ωστόσο λόγω των θαλάσσιων επιδρομών και της ανασφάλειας που επικρατούσε, οι παραλιακές πόλεις μετατοπίστηκαν εσωτερικότερα για λόγους ασφαλείας και σταδιακά άρχισαν να αποκτούν τον αγροτικό και κτηνοτροφικό χαρακτήρα των οικισμών με τις μορφές που είναι σήμερα γνωστές. Αν και δεν είναι αποδεδειγμένο, την περίοδο αυτή η παραθαλάσσια Τάρρα φαίνεται να εγκαταλείπεται και να μεταφέρεται εσωτερικά στην έξοδο του φαραγγιού στη θέση του σημερινού παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης. Στον παραθαλάσσιο χώρο τη θέση του ιερού του Ταρραίου Απόλλωνα διαδέχεται η παλαιοχριστιανική βασιλική εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (τρίκλιτη βασιλική με σπάνιο ψηφιδωτό δάπεδο), κατασκευασμένη με υλικά και μέρη από το αρχαίο ιερό.[53]

Εικ.33,34 Ψηφιδωτό και τρίκλιτη βασιλική Κοιμήσεως Θεοτόκου (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές αναφόρες την περίοδο της Ενετοκρατίας ισχυροποιείται το φεουδαρχικό σύστημα στην Κρήτη και η επαρχία των Σφακίων παραχωρήθηκε από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό στην αριστοκρατική οικογένεια Σκορδύλη της Κωνσταντινούπολης, ενώ ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης συνεχίζει να υπάρχει, όμως η θέση του δεν ταυτοποιείται.[54] Ως προς την οικονομία τα Σφακιά διατήρησαν σχετική αυτονομία λόγω της ανεπτυγμένης κτηνοτροφίας και των καλλιεργειών, αλλά και ανεξαρτησία σύμφωνα με ενετικές πηγές, καθώς πλήθος εξεγέρσεων οργανώθηκε και διασφαλίστηκε μέσα το φαράγγι της Σαμαριάς και τους επόμενους αίωνες.[55]

[53] - Σύμφωνα με μία θεωρία, στη θέση της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας είναι δυνατό να λατρευόταν η θεά Αρτέμιδα και όχι ο Απόλλωνας, καθώς εκτός από τις μαρτυρίες του Buondelmondi για την ύπαρξη αγαλμάτων θηλυκού γένους της Αρτέμιδας ή της Αφροδίτης, τους πρώτους χριστανικούς χρόνους οι εκκλησίες οικοδομούνταν σε ερείπια αρχαίων ναών ιδίου φύλου. *«Μνήμες Σαμαριάς – το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»,* Α. Πλυμάκης, σελ.44-46

- Από την καταγραφή του G.Gerola, στην αρχική θέση του ιερού βήματος της τρίκλιτης βασιλικής, χτίστηκε τον 15ο αιώνα μ.Χ. μικρός μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός, όπως συνηθιζόταν στην ύπαιθρο της Κρήτης. G.Gerola ,«Monumenti Veneti dell' Isola di Creta», vol.II σελ. 181-183. Σήμερα πέρα από τα σωζόμενα ίχνη της βασιλικής και του μονόχωρου ναού, νότια αυτού σώζεται καμαροσκέπαστος τάφος της Παλαιοχριστιανικής εποχής, ο οποίος πιθανόν ανήκες σε διακρειμένη προσωπικότητα της εποχής.

[54] Σύμφωνα με πλαστά έγγραφα της πρώιμης Ενετοκρατίας, η οικογένειά Σκορδύλη ήταν μία από τις 12 που στάλθηκαν στην Κρήτη για να δημιουργήσουν φεουδαρχικό σύστημα. Τα όρια της ιδιοκτησίας τους, περνούσαν εξωτερικά της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του 6ου μ.Χ αιώνα.

[55] Στους χάρτες της εποχής, πάνω στα Λευκά Όρη, αναγράφεται συνήθως: «Sfaciotti popoli belicossi», δηλαδή «Σφακιανοί, λαοί πολεμιστές», Οπ. π. σελ.81

Εικ.35 Το τουρκικό φρούριο της Αγίας Ρουμέλης (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Η Τουρκοκρατία ειδικά από τον 18 αιώνα μ.Χ. οδήγησε σε εγκληματικότητα με εξαίρεση την επαρχία των Σφακίων που δεν κατοικείται από Μουσουλμάνους. Τόσο στην επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770, όσο και στου 1821, το φαράγγι της Σαμαριάς με τους δύο οικισμούς του τη Σαμαριά και την Αγία Ρουμέλη λειτούργησε ως καταφύγιο και ορμητήριο των αγωνιστών και του άμαχου πληθυσμού. Ωστόσο η Αγία Ρουμέλη ως εύκολα προσβάσιμη δέχθηκε αντίποινα, καθώς κάηκε δύο φορές και βομβαρδίστηκε από θαλάσσης κατά τη διάρκεια της επανάστασης 1866-1869.[56] Λόγω των καταστροφών δεν είναι εύκολο να διαπιστωθούν οι οικοδομικές φάσεις του οικισμού, ούτε υπάρχουν αναφορές για τις υλικές ζημιές που υπέστη , ωστόσο μπορεί να ειπωθεί ότι η διαμόρφωση του οικισμού σε γειτονιές και οι τύποι των κατοικιών όπως τους γνωρίζουμε σήμερα, έχουν τη βάση τους στην ύστερη Ενετοκρατία , σύμφωνα με την εξέλιξη των οικισμών της Κρητικής υπαίθρου. Την περίοδο αυτή στις πληθυσμιακές απογραφές για τον οικισμό φαίνεται πως οι οικογένειες που τον κατοικούν είναι χριστιανικές ενώ παρουσιάζεται και σχετική μείωση γεγόνος αναμενόμενο λόγω των εξεγέρσεων και των επαναστάσεων.(Στην απογραφή του 1834 αναφέρονται 38 οικογένειες στην Αγία Ρουμέλη ενώ στην απογραφή του 1881 μόνο 145 κάτοικοι.) Οι κάτοικοι του οικισμού ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα κυρίως την κτηνοτροφία και τη μελισσοκομία, αλλά και με μεταποιητικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα εκμεταλλευόμενοι τη δύναμη των χειμάρρων του ποταμού, χτίζουν νερόμυλους (ερείπια νερόμυλου απαντώνται σήμερα κοντά στον παραλιακό οικισμό) και κατεργάζονται υφάσματα τις λεγόμενες ρασοτριβές. [57] Επίσης οι γυναίκες ασχολούνται έντονα με την παραγωγή υφαντών και κεντημάτων. Ακόμη λόγω της άφθονης ξυλείας που παρέχει το φαράγγι, στην Αγία Ρουμέλη ναυπηγούνται πλοία και καΐκια που εμπορεύονται στη Μεσόγειο. Τέλος κατά την Τουρκοκρατία χτίστηκαν φρούρια- «κουλέδες» για να υπάρχει εποπτεία του συνόλου της περιοχής,

[56] Οπ. π. σελ.89

[57] *« Στις ρασοτριβές ή νεροτριβές γινόταν η κατεργασία χοντρών μάλλινων υφασμάτων, χαλιών ή ρούχων. Το νερό έπεφτε πάνω τους με δύναμη με σκοπό να πυκνωθεί η ύφανσή τους, να γίνουν αδιάβροχα και να αποκτήσουν απαλότερη υφή. Επίσης στις ρασοτριβές γινόταν ο καθαρισμός και η βαφή των υφασμάτων».* Οπ. π.

ένας εκ των οποίων διατηρείται σήμερα δυτικά της εξόδου του φαραγγιού της Σαμαριάς, καθώς και πέτρινες γέφυρες που συνδέουν τα σημεία του οικισμού που διαχωρίζει ο ποταμός και ενισχύουν την ύπαρξη του οικισμού εσωτερικά στο φαραγγιού.

Εικ.36, 37 Το νεροπρίονο της δεκαετίας του 1940 και ο ερειπωμένος νερόμυλος της Αγίας Ρουμέλης (*«Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»*)

Τα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα του 20ου αιώνα επηρέασαν και διαμόρφωσαν το χαρακτήρα και την τελική μορφή τόσο του παλιού οικισμού όσο και του νέου παραλιακού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης. Από την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα το 1913 ως και το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης διατηρήθηκε και βρέθηκε πολλάκις στο επίκεντρο των εξελίξεων. Από το 1941 ως και το 1945 που τελειώνει η γερμανική κατοχή το δίπολο των οικισμών Σαμαριά – Αγία Ρουμέλη λειτούργησε ως καταφύγιο, θέση αντίστασης και διαφυγής. Από το λιμάνι της Αγίας Ρουμέλης κατέφυγε η ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό, ενώ το 1943 σε αντίποινα για παροχή βοήθειας σε ξένους συμμάχους οι Γερμανοί εκτέλεσαν και έστειλαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης τους άνδρες κατοίκους του οικισμού και κατέστρεψαν μεγάλο μέρος του. Την περίοδο του εμφυλίου το φαράγγι με τους δύο οικισμούς του εξασφάλισε καταφύγιο στους αντάρτες και διαφυγή από θαλάσσης. Όπως είναι αναμενόμενο ο πληθυσμός του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης δεν έμεινε σταθερός, με προσαυξήσεις ανάλογα την ιστορική περίοδο, αλλά ήδη από τις αρχές του αίωνα παρατηρήθηκε μείωση λόγω και του πρώτου μεταναστευτικού κύματος.[58] Παράλληλα με τα ιστορικά γεγονότα ο οικισμός διατήρησε την ενασχόλησή του με τον πρωτογενή τομέα και δραστηριοποιήθηκε και σε άλλους τομείς, όπως φανερώνουν σήμερα τα ερείπια των ελαιοτριβείων στον οικισμό. [59]Ακόμη οι κάτοικοι ασχολούνταν με την επεξεργασία και την πώληση ξυλείας στην υπόλοιπη Κρήτης, λόγω της αφθονίας που παρείχε ο τόπος, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη χρήση ξυλείας στην κατασκευή των κατοικιών. [60]

[58] Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως το 1900 ο οικισμός διέθετε 179 κατοίκους, το 1920 119, ενώ την περίοδο 1940-1951 έφτασε του 139. Οπ .π. σελ.106-107 & Σ. Σπανάκης, *« Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων»*, τόμος Β, σελ. 694

[59] Την περίοδο της Κατοχής, οι κάτοικοι αντάλλασσαν το μέλι για άλλα βασικά είδη διατροφής.,*«Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»*,. σελ. 114-118

[60] Για την επεξεργασία της ξυλείας οι κάτοικοι είχαν κατασκευάσει νεροπρίονα, από ξύλο, όπου κινούνταν με το νερό από το χείμαρρο. Η παραγωγή και επεξεργασία ξυλείας συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα μ.Χ., οπ.π.

Η δεκαετία του 1950 αποδείχθηκε καθοριστική για την εξέλιξη και τη μετέπειτα πορεία του οικισμού. Το 1954 μία ισχυρή, και ξαφνική υπερχείλιση του ποταμού, παρέσυρε και κατέστρεψε μεγάλο μέρος των γειτονιών του οικισμού. Έτσι το 1957 με απόφαση του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, αποφασίστηκε να εγκαταλειφθεί ο οικισμός, να απαλλοτριωθεί έκταση στη θέση του σημερινού παραλιακού οικισμού και να αποδοθεί στους πληγέντες. Οι κάτοικοι που επωφελήθηκαν ξεκίνησαν να εγκαθίστανται στο παραλιακό μέτωπο, ενώ κάποιοι προτίμησαν να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές του νομού και επέστρεψαν την δεκαετία του 1970 και 1980 αξιοποιώντας τουριστικά τα απαλλοτριωμένα οικόπεδα που τους δόθηκαν.[61] Παράλληλα από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 ξεκίνησαν μελέτες οργανωμένης οικιστικής ανάπτυξης , ανάδειξης και προστασίας του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος της περιοχής όπως θα αναλυθούν παρακάτω, ωστόσο δεν εφαρμόστηκαν στο μεγαλύτερο μέρος τους. Το γεγονός αυτό έχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο να παραμεριστεί και να αφεθεί ο παλιός οικισμός στην έξοδο του φαραγγιού, αλλά και να ενταθεί η άναρχη, μονοδιάστατη, τουριστική ανάπτυξη του νέου παραθαλάσσιου οικισμού. Οι νέες κατασκευές δεν ακολούθησαν τις μορφές και τον τύπο της κρητικής κατοικίας του παλιού οικισμού, αλλά αντίθετα οι ιδιοκτήτες συμβιβάστηκαν σε γρήγορες και σύγχρονες τεχνικά λύσεις και υλικά που δεν εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον. Η ανάγκη για κάλυψη των τουριστικών αναγκών που αυξήθηκε με την ανακήρυξη του φαραγγιού της Σαμαριάς σε Εθνικό Δρυμό το 1962, οδήγησε στη σημερινή υποβάθμιση του παραλιακού οικισμού, τη μείωση των μόνιμων κατοίκων και τη μετατροπή του οικισμού σε εποχιακά επισκέψιμο τόπο. [62] Από το 1990 και έπειτα, πραγματοποιήθηκαν διάφορες μελέτες που αναδείκνυαν την ανάγκη για ανάπτυξη του αγροτουρισμού και του φυσιολατρικού τουρισμού στην περιοχή, σεβόμενες το παραδοσιακό οικιστικό περιβάλλον. Σε αυτές προτείνονταν η ανάδειξη και προστασία των αρχαιολογικών χώρων και του παλιού οικισμού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων (κτηνοτροφία, μελισσοκομία) και την εκμετάλλευση ήπιων μορφών ενέργειας. Σκοπός τους ήταν αναβάθμιση του οικιστικού τοπίου με συμβατές μορφές αλλά και η πληθυσμιακή τόνωση με την εξασφάλιση εργασιακών προοπτικών.[63]

Σήμερα η οικονομία του οικισμού βασίζεται αποκλειστικά στον εποχιακό τουρισμό με μέσο όρο διαμονής στην περιοχή τις δύο μέρες, κυρίως από τους επισκέπτες του Δρυμού και του ευρωπαϊκού μονοπατιού Ε4 που διέρχεται από την περιοχή. Τα καταλύματα και οι χώροι εστίασης στον παραλιακό οικισμό ακολουθούν τις μορφές με τις οποίες κατασκευάστηκαν αρχικά, ενώ οι αρχαιολογικές ζώνες και τα ιστορικά μνημεία είναι ελάχιστα γνωστά στο ευρύ κοινό. Όσον αφορά τους κατοίκους της Αγίας Ρουμέλης, είναι ελάχιστοι κυρίως οι ιδιοκτήτες και το προσωπικό των καταλυμάτων, ενώ οι μόνιμοι κάτοικοι δεν ξεπερνούν τους 10.[64]

[61] Το 1973 εγκρίθηκε το πολεοδομικό σχέδιο της περιοχής. (Προσωπικό Αρχείο σχεδίων για την περιοχή)

[62] *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,*. σελ. 182

[63] *«Μελέτη Ανάπτυξης Μικροζώνης Επαρχίας Σφακίων»*, προκ.σχ., 1994, σελ 91 και *«Μελέτη του Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος Σφακίων»*, προκ.σχ.,1994, σελ.59-60

[64] *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,* σελ.106

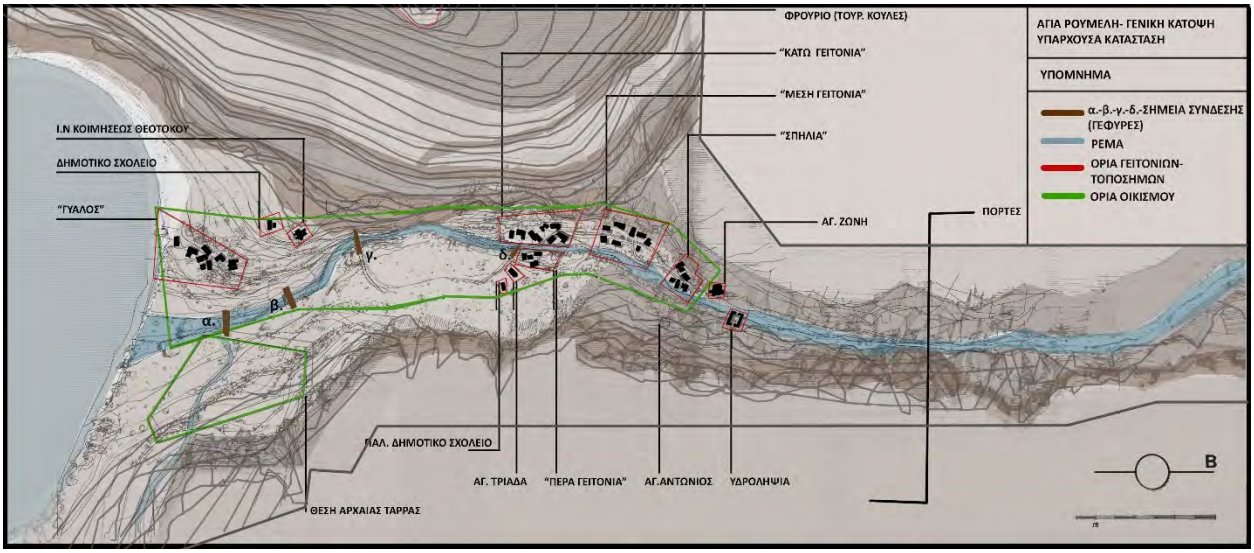
Εικ.38,39,40 Ο νέος οικισμός της Αγίας Ρουμέλης τους καλοκαιρινούς μήνες (προσωπικο αρχείο)

Β2.1.1 Η δομή – διάρθρωση του παλιού οικισμού και η επέκτασή του στο παραλιακό μέτωπο

Εικ.40 Άποψη του παλιού οικισμού κατά την έξοδο από το Δρυμό της Σαμαριάς (http://www.cretanbeaches.com/el/)

Ο παλιός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης, βρίσκεται στην έξοδο του φαραγγιού της Σαμαριάς, δύο χιλιόμετρα και περίπου είκοσι λεπτά από το νέο παραλιακό οικισμό. Η θέση του πιθανόν με κάποιες διαφοροποιήσεις με το πέρασμα του χρόνου, οριστικοποιήθηκε κατά την Παλαιοχριστιανική εποχή, όπου η ανασφάλεια των παραθαλάσσιων οικισμών, οδηγούσε στην αναζήτηση νέων θέσεων εγκατάστασης στην ενδοχώρα. Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο με το τέλος της Αραβοκρατίας και την έναρξη της Ενετοκρατίας στην Κρήτη, άρχισε να διαμορφώνεται το οικιστικό δίκτυο της υπαίθρου με τις μορφές και τις διατάξεις που αποτυπώνονται σήμερα. Λόγω των ιστορικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στην επαρχία των Σφακίων και ειδικότερα στο φαράγγι της Σαμαριάς, δεν είναι δυνατό να γνωρίζει κανείς κατά πόσο η διάρθρωση του παλιού οικισμού ακολουθούσε την υπάρχουσα, ωστόσο είναι γενικά αποδεκτό, πώς παρά τις φυσικές και υλικές καταστροφές που γνώρισε η κρητική ύπαιθρος ανά περιόδους, οι κάτοικοι των οικισμών φρόντιζαν να διατηρούν τη θέση και τις κατοικίες τους, είτε συντηρώντας είτε κατασκευάζοντας τες εξαρχής.

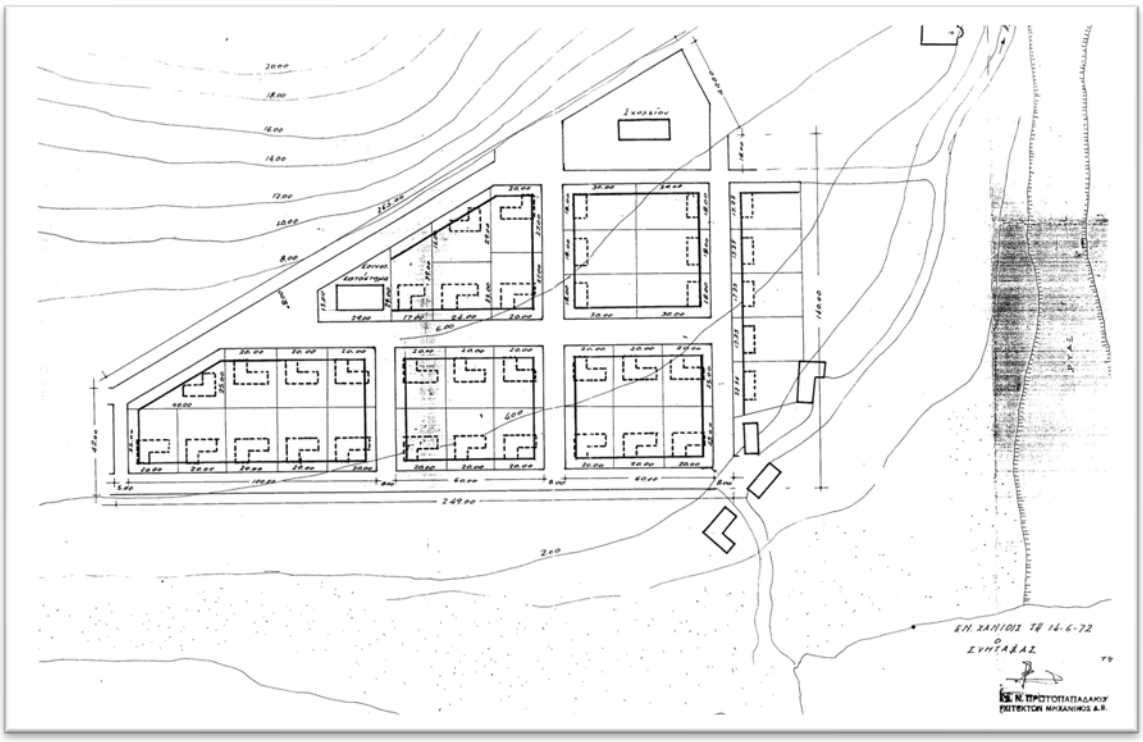
Εικ. 41 Αποτύπωση των Χατζημιχάλη – Ματάλα ως προς τη διάρθρωση του παλιού οικισμού (προσωπικό σχέδιο)

Ειδικότερα, μελετώντας σήμερα τον οικισμό και σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες και βιβλιογραφικές αναφορές παρατηρείται, πώς διακρίνεται σε τέσσερις γειτονιές (Σπηλιά – Μέσα Γειτονιά -Κάτω Γειτονιά -Πέρα Γειτονιά σύμφωνα με την αποτύπωση των Χατζημιχάλη – Ματάλα, βλ. Εν. Β2.1.3) που συνδέονται με κεντρικό μονοπάτι και δευτερεύουσες διαδρομές. Η ανάπτυξη ενός οικισμού σε γειτονιές συναντάται συχνά στην Κρήτη και ειδικά στα Σφακιά, όπου το ανάγλυφο είναι συνήθως απότομο και δεν εξυπηρετεί στη συμπαγή οργάνωση του χώρου. Εξάλλου ο χώρος του φαραγγιού αποτελούσε πάντα ανασταλτικό παράγοντα για πιθανές επιθέσεις και εξασφάλιζε φυσική προστασία και καταφύγιο. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και φυσικό εμπόδιο στην ενιαία ανάπτυξη του οικισμού είναι ο ποταμός που διέρχεται μέσα από αυτόν και ξεκινάει από το εσωτερικό του φαραγγιού. Συνεπώς οι έντονες υψομετρικές διαφορές σε συνδυασμό με τον ποταμό οδήγησαν στη χωροθέτηση των τριών γειτονιών από τη μία πλευρά (Σπηλιά – Μέσα Γειτονιά -Κάτω Γειτονιά) και της μίας πιο απομονωμένης και αυτόνομης (Πέρα Γειτονιά) από την άλλη. Κάθε γειτονιά περιλαμβάνει περίπου 15 κατοικίες, οι οποίες προσαρμόζονται στο χώρο σύμφωνα με το ανάγλυφο. Επίσης χαρακτηριστικό των οικισμών που διαρθρώνονται σε γειτονιές και επομένως και της Αγίας Ρουμέλης είναι ότι κάθε κατοικία διαθέτει υπαίθριο οριοθετημένο με ξερολιθιές χώρο μπροστά ή πίσω από αυτή, που είτε λειτουργεί ως αυλή, είτε ως χώρος καλλιέργειας και κηπευτικών για την κάθε οικογένεια. Σε πολλά σημεία δύο ή και τρεις ενότητες κατοικιών μοιράζονται τον υπαίθριο χώρο. Ως προς τις συνδέσεις και το δίκτυο του οικισμού από το κεντρικό μονοπάτι (σήμερα εξασφαλίζεται η διέλευση των επισκεπτών του Δρυμού προς την παραλία και το νέο οικισμό) ανάλογα τη θέση στον οικισμό ξεκινούν δευτερεύουσες διαδρομές που οδηγούν σε ψηλότερα σημεία και κατοικίες. Οι κατοικίες των γειτονιών δυτικά του ποταμού, έχουν τοποθετηθεί σε επαφή με το κεντρικό μονοπάτι με τις αυλές τους να έχουν πρόσωπο προς αυτό. Στην ανατολική πλευρά η Πέρα Γειτονιά δεν έρχεται σε επαφή με την κύρια διαδρομή, αλλά στο τέλος αυτής υπάρχει διακλάδωση που οδηγεί προς τις κατοικίες. Επίσης στη συγκεκριμένη γειτονιά πολλές από τις κατοικίες έχουν πρόσωπο στον ποταμό και την έντονη κλίση του εδάφους που έχει διαμορφωθεί, με αποτέλεσμα να είναι αποκομμένες από τον υπόλοιπο οικισμό, παρόλο που δεν απέχουν απ’ αυτόν.

Από το τέλος του κυρίως μονοπατιού ξεκινά δευτερεύον μονοπάτι προς το Τουρκικό Φρούριο και την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, ενώ ταυτόχρονα ορίζεται και η κάθοδος προς νέο παραλιακό οικισμό. Στον παλιό οικισμό συναντώνται επίσης η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου με ανοικτό προαύλιο

χώρο στη Μέσα Γειτονιά, καθώς και η Αγία Τριάδα με το κοιμητήριο στη αρχή της διαδρομής προς την παραλία. Ανατολικά του οικισμού μέσα σε βράχο βρίσκεται και η εκκλησία του Αγίου Αντωνίου, ενώ πολύ κοντά στην παραλία και το νέο οικισμό συναντάται η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, πάνω στα ερείπια αρχαίου χώρου λατρείας. Τέλος με κατεύθυνση προς την παραλία και ανατολικά του ποταμού που εκβάλει στη θάλασσα συναντώνται πέτρινες γέφυρες που πιθανότατα συνέδεαν τμήματα και διαδρομές προηγούμενων θέσεων του παλιού οικισμού. Ο επισκέπτης προχωρώντας προς τα ανατολικά με αντίθετη κατεύθυνση από το νέο οικισμό, πάνω σε λόφο διακρίνει και τα ίχνη από την ανασκαφή της αρχαίας Τάρρας. Όπως είναι φυσικό λόγω σεισμών και με την πάροδο του χρόνου το έδαφος υπερυψώθηκε με αποτέλεσμα η αρχαία πόλη να βρίσκεται ψηλότερα από τη στάθμη της παραλίας.

Ο νέος παραλιακός οικισμός, εγκατεστημένος στο παραλιακό μέτωπο, ακολούθησε τις χαράξεις του πολεοδομικού σχεδίου που εγκρίθηκε το 1973 και αναπτύσσεται ορθοκανονικά με μονοπάτια που επικοινωνούν μεταξύ τους και με κεντρικό που οδηγεί προς το λιμάνι. Οι τύποι των κατοικιών, των καταλυμάτων και των χώρων εστίασης βασίζεται σε σύγχρονες καθαρά οικοδομικές λύσεις και υλικά που δεν συνάδουν με το φυσικό τοπίο, την περιοχή, την ιστορία και τον παλιό οικισμό, αλλά με τα χρόνια ενοποιήθηκαν και ταυτίστηκαν με το χώρο, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι του. Το παραπάνω γεγονός δεν αποτελεί εξαίρεση, καθώς είναι ελάχιστοι οι οικισμοί στην Κρήτη, όπου οι κάτοικοι στην προσπάθεια συντήρησης των κτιρίων δεν οδηγήθηκαν στην ανάμειξη του παραδοσιακού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα με τα σύγχρονα υλικά και κατασκευές.

Εικ.42 Εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο του 1973 για το νέο οικισμό (https://www.chania.gr)

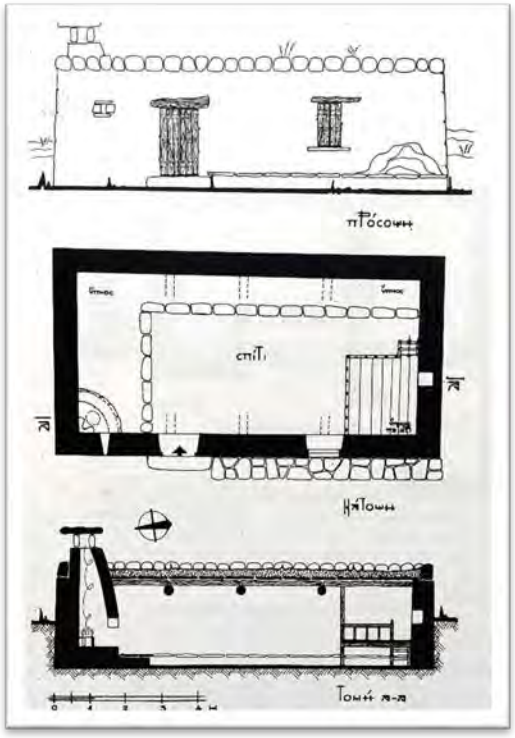

ΘΕΣΗ "ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"
ΘΕΣΗ "ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"
ΘΕΣΗ "ΣΠΗΛΙΑ"
ΘΕΣΗ "ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"
ΠΡΟΣ ΝΕΟ ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΑΓΙΑΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ
ΠΡΟΣ "ΠΟΡΤΕΣ" ΦΑΡΑΓΓΙΟΥ ΣΑΜΑΡΙΑΣ
0
10
20
50
100m
ΧΑΡΤΗΣ Α
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ "ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ" ΣΦΑΚΙΩΝ
ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕ ΔΩΜΑ
ΝΕΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ -ΠΡΟΧΕΙΡΑ ΣΤΕΓΑΣΤΡΑ
ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗΣ
ΑΣΚΕΠΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ - ΕΡΕΙΠΙΑ
ΟΡΙΟ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ
ΣΗΜΕΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ
1 ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΦΡΟΥΡΙΟ (ΚΟΥΛΕΣ)
2 Ι.Ν. ΑΓ. ΤΡΙΑΔΟΣ -ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ
3 ΠΑΛΑΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ (ΣΗΜΕΡΑ)
4 ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΠΡΟΣ "ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"
5 Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
6 ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΟΙΚΙΣΜΟΥ
7 ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΑ

Β2.1.2. Οι τύποι των κατοικιών και τα υλικά κατασκευής που απαντώνται στον οικισμό

Όπως έχει προαναφερθεί ο πιο διαδεδομένος τύπος κατοικίας των Σφακίων είναι το πλατυμέτωπο καμαρόσπιτο. Ωστόσο σε λίγους οικισμούς όπως της Ανώπολης, της Σαμαριάς και της Αγίας Ρουμέλης η εξασφάλιση και η παραγωγή ξυλείας στην τελευταία, οδήγησε στη διαμόρφωση κατοικιών που δε βασίζονταν στη δομική λύση της καμάρας. Συνεπώς ανατρέχοντας στις γειτονιές του παλιού οικισμού παρατηρούνται κατά κύριο λόγο πλατυμέτωπες μονόχωρες ή δίχωρες κατασκευές, μονώροφες ή διώροφες με δώμα. Επίσης πολλές κατοικίες παρουσιάζουν παράλληλη διάταξη πλατυμέτωπων χώρων ή διάταξη σε μορφή «Γ», όπου ο κύριος χώρος διημέρευσης συνδέεται με δευτερεύοντα αποθηκευτικό χώρο ή χώρο φύλαξης ζώων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ενότητες δύο ή και περισσότερων κατοικιών που μοιράζονται υπαίθριο χώρο εκτόνωσης, αυλές αλλά και ανεξάρτητο χώρο κουζίνας με φούρνο. Πρόκειται για διάταξη πολλαπλών κτιρίων στο χώρο είτε σε επαφή είτε σε μορφή «Γ». Ακόμη παρόλο που η καμάρα δεν συναντάται συχνά στην εσωτερική διάρθρωση των κατοικιών στην Αγία Ρουμέλη, αποτελεί συχνή κατασκευαστική λύση εξωτερικών ανοιγμάτων των ημιυπαίθριων χώρων των κατοικιών. Συνεπώς στον οικισμό παρατηρείται ποικιλομορφία ως προς τη διάταξη των χώρων, κύριων ή βοηθητικών, το ύψος και τη διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου. Τέλος σήμερα διάσπαρτα στις γειτονιές παρατηρούνται κατοικίες όπου έχουν πραγματοποιηθεί εργασίες επισκευής και συντήρησης και τα δώματα έχουν αντικατασταθεί με μονόρριχτες και δίρριχτες στέγες.

Όσον αφορά τα υλικά κατασκευής των κατοικιών αυτά δε διαφέρουν από εκείνα των υπόλοιπων οικισμών στην επαρχία των Σφακίων, αλλά παρουσιάζουν και κάποιες παραλλαγές.
Βασικό υλικό δόμησης στην περιοχή είναι οι μεγάλες κροκάλες και πέτρες από τον ποταμό που διέρχεται από το φαράγγι, καθώς οι κατασκευές των οικισμών ήταν κατά κύριο λόγο λιθόκτιστες. Στην βάση και την αρχή της λιθοδομής τοποθετούνταν βότσαλα μεγαλύτερης διαμέτρου, ενώ συνδυάζονταν και με σκληρό γκρι ασβεστόλιθο σε όλη την τοιχοποιία. [65] Η σύνδεση της λιθοδομής γινόταν με κονιάματα από χώμα και ασβέστη[66] και εσωτερικά είτε τα επιχρίσματα ήταν από ασβέστη, είτε στους αποθηκευτικούς χώρους η όψη ολοκληρωνόταν με απλό χαλικολόγημα. Εξωτερικά οι κατοικίες ασβεστώνονταν και πολλές φορές γινόταν ανάμιξη ασβέστη με ώχρα προσδίνοντας πιο γήινη απόχρωση στις όψεις. Το δώμα ακολουθώντας την παραδοσιακή τεχνική αποτελούνταν από ξύλινες δοκούς και λεπτές ξύλινες σανίδες για πέτσωμα και καλυπτόταν από κλαδιά και φύλλα και στρώσεις πατητού χώματος, το οποίο ανανεωνόταν κάθε χρόνο για να διατηρηθεί η στεγανότητα. Περιμετρικά το δώμα είχε στέψη από κροκάλες του ποταμού και συνολικά ακολουθούσε μικρή κλίση για διαφεύγουν τα νερά προς αυλακωτές υδρορρόες («αναλειχιτική» ή «αναλειχάδα») στην αντίστοιχη όψη. Στο εσωτερικό οι κατοικίες που διέθεταν πατάρια («οντάδες») κατασκευάζονταν με ξύλινες δοκούς και πέτσωμα και το ίδιο και οι κλίμακες προς αυτά. Οι πεζούλες και όλος ο σταθερός εξοπλισμός ήταν χτιστά με λίθους, ενώ τα παράθυρα και οι πόρτες είχαν ξύλινα καρφωτά κουφώματα χωρίς τζαμιλίκι. Τα πρέκια και οι ποδιές διαμορφώνονταν από εμφανείς λίθους ή ξύλινες σανίδες.

[65] Ν.Σκουτέλης, «*Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου*» σελ. 141-142
[66] Συμπεράσματα από επιτόπια έρευνα και συλλογή φωτογραφικού υλικού

Εικ.43 Η κατοικία της Α. Ντελάκη (Δ. Βασιλειάδης *,«Το κρητικό σπίτι»*), Εικ.44 Παραδοσιακή μορφή φούρνου και σκάλας παταριού στην Μέσα Γειτονιά της Αγίας Ρουμέλης (προσωπικό αρχείο)

Ένα χαρακτηριστικό δείγμα τύπου κατοικίας της Αγίας Ρουμέλης σύμφωνα με τις παραπάνω αναφορές είναι η κατοικία της Α. Ντελάκη. Πρόκειται για πλατυμέτωπη μονόχωρη, μονώροφη κατοικία με πατάρι για διανυκτέρευση. Αυτός ο τύπος κατοικίας είναι ο πιο απλός και διαδεδομένος στον οικισμό σε αυτή την κατηγορία. Εσωτερικά ο κύριος χώρος είναι ενιαίος, αριστερά είναι τοποθετημένο το τζάκι και δεξιά ένα μικρό, χαμηλό αυτόνομο πατάρι για τη διανυκτέρευση. Ακόμη από την αριστερή πλευρά και κατά μήκος όλης της πίσω ζώνης της κατοικίας υπάρχει χτιστή πεζούλα που είτε εξυπηρετεί καθημερινές ανάγκες, είτε χρησιμοποιείται για τον ύπνο των μελών της οικογένειας. Η κατοικία έχει μόνο τα απαραίτητα ανοίγματα για φως και αερισμό στην πρόσοψη, καθώς και μία χτιστή πεζούλα στη δεξιά εξωτερική πλευρά. Το δώμα της κατοικίας είναι κατασκευασμένο σύμφωνα με την παραδοσιακή τεχνική στα Σφακιά με ξύλινες δοκούς μεγάλης διατομής που εξασφαλίζουν τη στήριξή του. Τέλος ένας ξύλινος στύλος στηρίζει τη γωνία του παταριού και ενισχύει τη στήριξη του χωμάτινου δώματος. Στην απλότητα της συνολικής κατασκευής προστίθενται οι κάθετες ποταμίσιες κροκάλες περιμετρικά του δώματος (ματσιπέτι), ένα από τα χαρακτηριστικότερα διακοσμητικά στοιχεία των κατοικιών στα Σφακιά.[67]

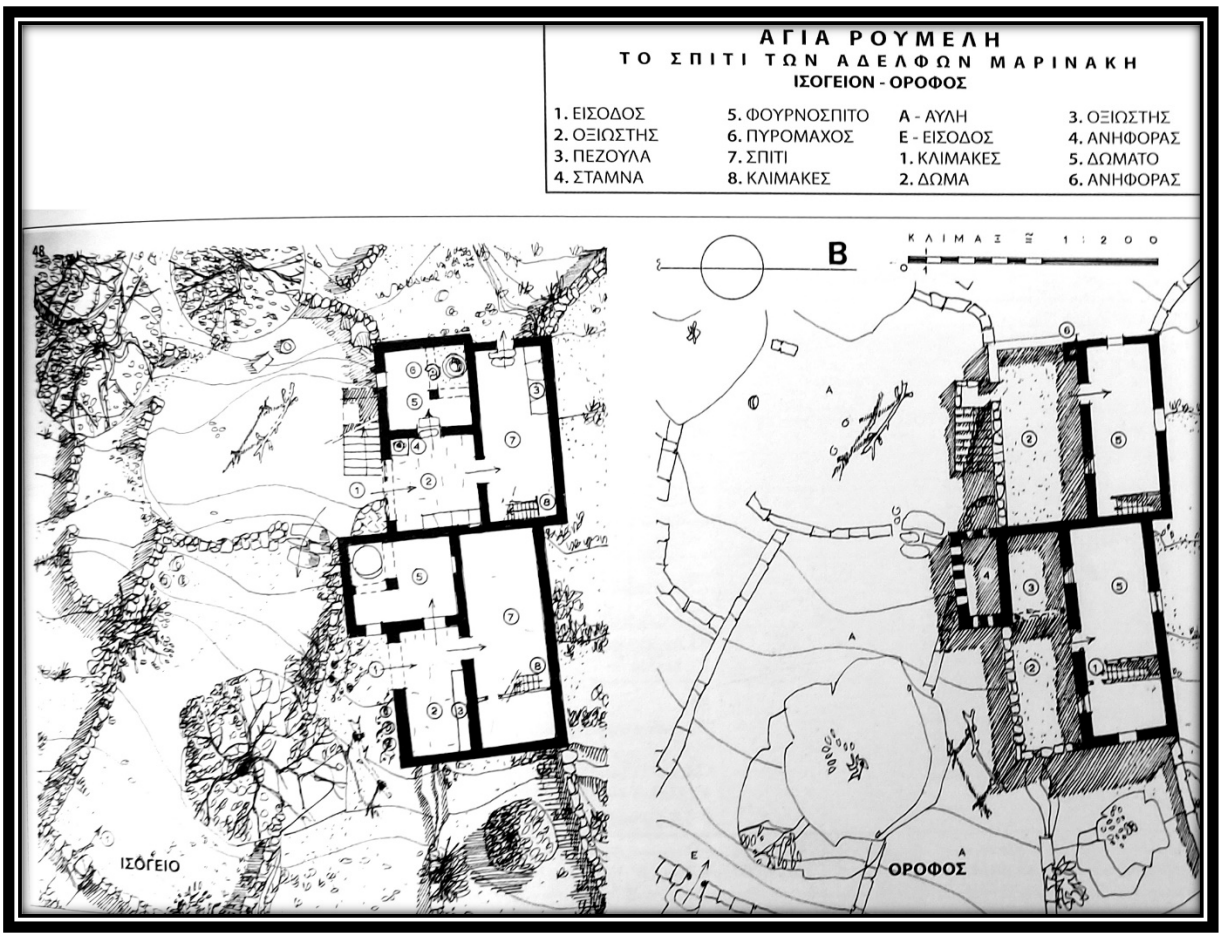
[67] Δ.Βασιλειάδης *,«Το κρητικό σπίτι»*, σελ.151

Εικ. 45 Όψη καμαρόσπιτου Μαρινάκη από τη μελέτη των Χατζημιχάλη -Ματάλα

Ακόμη ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τύπου κατοικίας στην Αγία Ρουμέλη, που ανήκει στην κατηγορία ενότητας κατοικιών με κοινή αυλή είναι η διπλοκατοικία των αδερφών Μαρινάκη στην Κάτω Γειτονιά. Οι δύο κατοικίες ακολουθούν παρόμοια εσωτερική και εξωτερική διάρθρωση και είχαν κριθεί διατηρητέες στην μελέτη Χατζημιχάλη -Ματάλα (βλ. Β2.1.3) ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τύπου κατοικίας το οικισμού[68] .Πρόκειται για «Γ» διάταξη με τον υπόλοιπο χώρο να καλύπτεται με δώμα στηριζόμενο σε μεσοδόκι και να λειτουργεί ως ημιυπαίθριος («οξιώστης» ή «οξωστάρι»). Συγκεκριμένα, μελετώντας την κατοικία του Π. Μαρινάκη, η είσοδος στην σκεπασμένη αυλή

[68] Οι κατοικίες με του φούρνο σε ξεχωριστό δωμάτιο εκτός της κύριου χώρου ονομάζονται και «φουρνόσπιτα» οπ.π. σελ. 160

Εικ.46 Σχέδια της διπλοκατοικίας Μαρινάκη – αποτύπωση των Χατζημιχάλη -Ματάλα

πραγματοποιείται από τοξωτό άνοιγμα και αριστερά είτε εισέρχεται κανείς στην κουζίνα με το φούρνο, είτε στον ορθοκανονικό κύριο χώρο της κατοικίας που συνεχίζει και στον όροφο. Τόσο η κουζίνα όσο και ο κύριος χώρος διημέρευσης διαθέτουν από ένα άνοιγμα για φως και αερισμό. Από τη ξύλινη κλίμακα ανατολικά του χώρου ο επισκέπτης οδηγείται στον οντά που εξυπηρετεί για τη διανυκτέρευση αλλά και τη φιλοξενία. Στη νότια όψη του οντά υπάρχουν παράθυρο και πόρτα που οδηγούν στο βατό δώμα ή «νταμάβλισι»[69] όπως χαρακτηρίζεται στην Αγία Ρουμέλη. Ο οντάς είναι αυτόνομος από την υπόλοιπη κατοικία, καθώς στην πρόσοψή της αναπτύσσεται λίθινη κλίμακα που οδηγεί στο δώμα. Ακόμη και σε αυτό τον τύπο κατοικίας τα κουφώματα είναι ξύλινα καρφωτά και τόσο τα στηθαία όσο και το δώμα διαθέτουν στέψη από μεγάλες πλακοειδείς κροκάλες του ποταμού που είτε είναι τοποθετημένες οριζόντια («καπάκια»), είτε κάθετα («κάβαλοι»).[70] Σήμερα οι κατοικία του Π. Μαρινάκη έχει επισκευαστεί και έχει υποστεί αλλοιώσεις στην αρχική της διάρθρωση και εξωτερικά στις όψεις της, ενώ η δίπλα κατοικία φαίνεται εγκαταλελειμμένη.

Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μία ενότητα κατοικιών στη Μέσα Γειτονιά με κοινή κεντρική αυλή και οριοθετημένους χώρους φύλαξης για τα ζώα. Από επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στον οικισμό, διακρίνονται πέντε αυτόνομες πλατυμέτωπες διώροφες

[69] Ο όρος έχει τούρκικη προέλευση και σημαίνει η αυλή του στάβλου. Η έννοια δεν αντιστοιχεί με το χώρο που εκφράζει αλλά πιθανόν οι κάτοικοι να νόμιζαν ότι σημαίνει «η αυλή του οντά» Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Σφακιανά Σπίτια»,* σελ. 443

[70] Κ. Λασσιθιωτάκης, *«Σφακιανά Σπίτια»,* σελ. 442-444

κατασκευές και ένας ανεξάρτητος χώρος με φούρνο. Οι χώροι της ενότητας έχουν χτιστεί σε επαφή με κοινούς τοίχους και λόγω ύψους πιθανόν να είχαν οντάδες. Σε μία από τις κατοικίες της ενότητας υπάρχουν ίχνη οριοθετημένης αυλής με ξερολιθιά και ίχνη λίθινης κλίμακας προς το δώμα της δίπλα κατοικίας. Χτιστή κλίμακα προς τον οντά διαθέτει και άλλη μία εκ των κατοικιών στην όψη προς την εσωτερική κεντρική αυλή (βλ. Παράρτημα Εικόνων). Ως προς τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής είναι πανομοιότυπα με αυτά των υπόλοιπων κατοικιών του οικισμού.

Εικ. 47 Άποψη της ενότητας από την Πέρα Γειτονιά σήμερα (προσωπικό αρχείο)

Β2.1.3. Παλαιότερες μελέτες- προτάσεις αποκατάστασης για την περιοχή και τον οικισμό

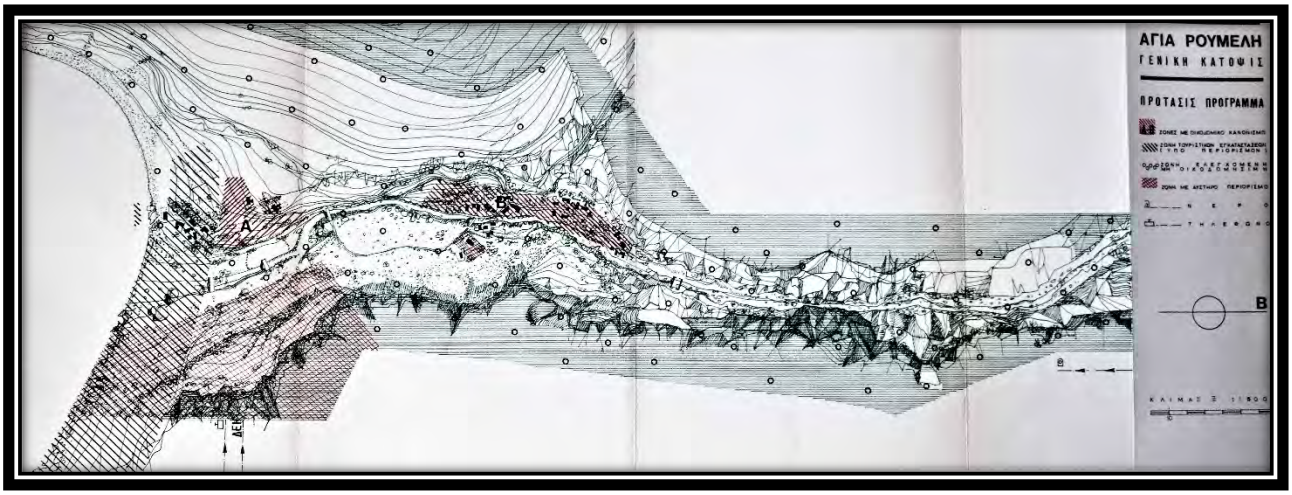
Από την δεκαετία του 1960 όπου το φαράγγι της Σαμαριάς ανακηρύσσεται Εθνικός Δρυμός και η θέση της αρχαίας Τάρρας χαρακτηρίζεται ως «*τόπος αρχαιολογικός, ιστορικός και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους*[71] *όπου προστατεύεται από τη σχετική νομοθεσία*» ξεκίνησε μία σειρά μελετών με σκοπό την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού τοπίου, της περιοχής, των αρχαιολογικών χώρων αλλά και την οργάνωση του νέου παραλιακού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης σύμφωνα με τα πρότυπα και τις αρχιτεκτονικές μορφές του παλιού οικισμού. Η πρώτη μελέτη το 1964 «Περί τουριστικής αναπτύξεως της Κρήτης» τόνιζε την αξία του φαραγγιού της Σαμαριάς ως τουριστικό προορισμό και πρότεινε τρόπους ανάδειξης της φυσικής ομορφιάς του αλλά και υποδομές που θα διευκόλυναν τους επισκέπτες. Παρά τις αξιόλογες προτάσεις της η μελέτη δεν εφαρμόστηκε.[72]

Μία από τις σημαντικότερες μελέτες που εκπονήθηκαν για την επαρχία των Σφακίων και του Δρυμού της Σαμαριάς ήταν αυτή των πολεοδόμων Π. Ματάλα και Ν. Χατζημιχάλη με ανάθεση του Υπουργείου Συντονισμού και της Υπηρεσίας Περιφερειακής Αναπτύξεως Κρήτης τα έτη 1965- 1966. Η μελέτη είχε τίτλο «*Σφακιά-Σαμαριά, Ρυθμιστική Μελέτη Τουριστικής Αναπτύξεως Χώρας Σφακίων και*

[71] ΦΕΚ 1242/8/16-10-1973, Ν.1469/50 , *« Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830»*

[72] Η παραπάνω μελέτη ανατέθηκε από το Υπουργείο Συντονισμού στον Αμερικάνο F. Basil και σε Έλληνες συνεργάτες του. *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,* σελ.90-91

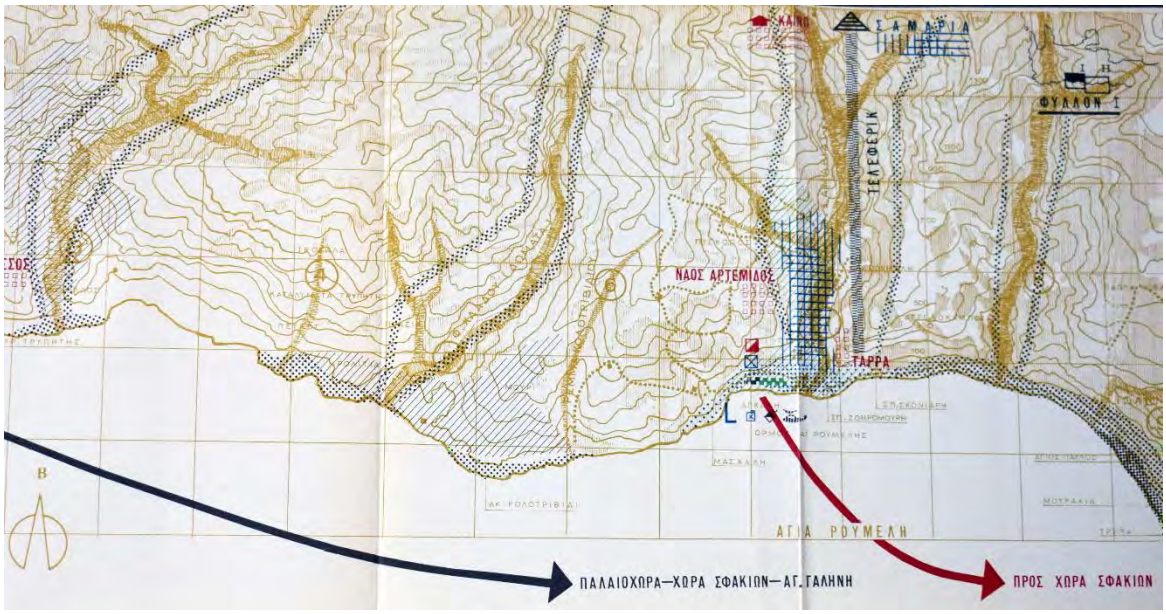
αξιοποιήσεως Φάραγγος Σαμαριάς» και το συνοπτικό «Σφακιά- Σαμαριά» και σκοπός της ήταν ανάδειξη του Δρυμού και της γύρω περιοχής, καθώς και η οργάνωση και προστασία του χώρου διατηρώντας τη φυσιογνωμία τους. Κατά τους μελετητές οι επεμβάσεις που θα γίνονταν στον παλιό οικισμό θα έπρεπε να συνάδουν με το φυσικό τοπίο και να μη γίνονται αντιληπτές. Ακόμη ο νέος οικισμός θα έπρεπε να ακολουθήσει τις μορφές του παλιού και να αποτελεί οικιστική του συνέχεια. Επίσης άκρως σημαντικό θεωρούνταν να παραμείνουν οι κάτοικοι στον τόπο τους και να μη εγκαταλειφθεί η περιοχή, γιατί τότε η τουριστική ανάπτυξη θα κατέληγε σε απλό μουσειακό περίπατο.

Εικ. 48 Η πρόταση των Χατζημιχάλη – Ματάλα , διαχωρισμός του χώρου σε ζώνες προστασίας

Αναλυτικότερα όσον αφορά το νέο οικισμό η μελέτη προέβλεπε την εγκατάσταση των νέων κατοικιών δυτικά του ποταμού σε φυσική συνέχεια του παλιού οικισμού, ώστε να προστατευθεί και να διατηρηθεί ακέραια η θέση της αρχαίας πόλης Τάρρας. Όσον αφορά τον παλιό οικισμό η μελέτη «Σφακιά -Σαμαριά» είναι η πρώτη στην οποία καταγράφηκαν αναλυτικά η υπάρχουσα κατάσταση, οι γειτονιές, οι τύποι κατοικίας, τα υλικά κατασκευής, τα μονοπάτια και διαδρομές του, ενώ παράλληλα προτάθηκαν ζώνες επέμβασης, προστασίας και αποκατάστασης σύμφωνα με την αναγκαιότητα σε κάθε σημείο του. Επίσης οι παραπάνω προτάσεις συνοδεύονταν και από αντίστοιχες προτάσεις τουριστικής ανάπτυξης και ανάδειξης των ιστορικών τόπων και μνημείων για όλο το παραλιακό μέτωπο ως τη Χώρα Σφακίων. Τέλος η μελέτη πρότεινε την κρατική μέριμνα για πραγματοποίηση των αναπτυξιακών επεμβάσεων. [73]

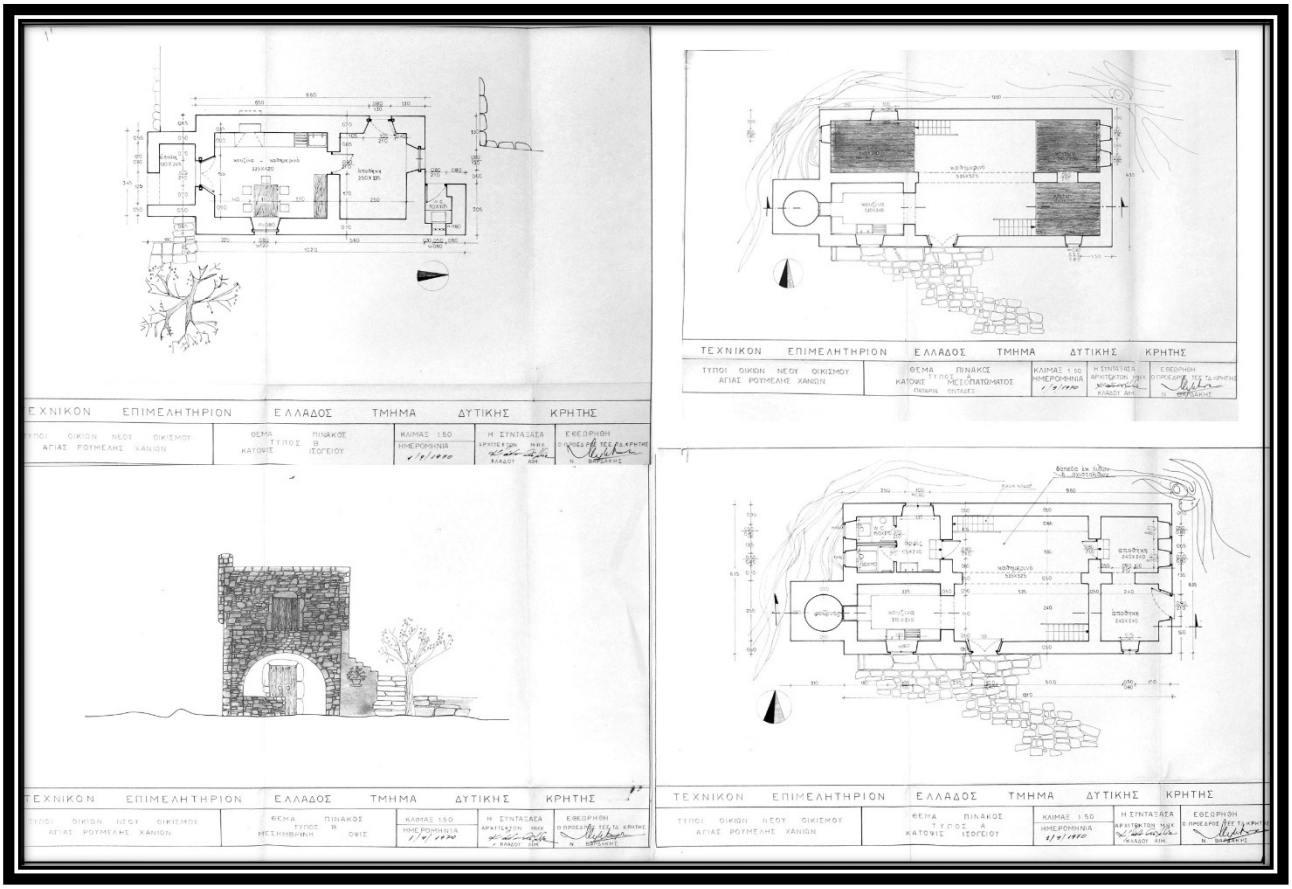
[73] *« Το φαράγγι της Σαμαριάς- καταφύγιο ζωής- ορμητήριο ελευθερίας»,* σελ.100-102

Εικ. 49 Άξονες τουριστικής ανάπτυξης της επαρχίας των Σφακίων (μελέτη Χατζημιχάλη – Ματάλα)

Σημαντική συμπλήρωση και συνέχεια της μελέτης «Σφακιά -Σαμαριά» αποτέλεσε η μελέτη-πρόταση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας- Τμήμα Δυτικής Κρήτης με υπεύθυνη την Α. Κλάδου το 1970. Με στόχο τη διατήρηση του σφακιανού χαρακτήρα αρχιτεκτονικής και στην επέκταση του νέου οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, αλλά και τη διατήρηση της γενικής εικόνας της περιοχής, η αρχιτέκτονας πρότεινε μέσα από πλήρη σειρά σχεδίων συγκεκριμένους τύπους κατοικίας συμβατούς με το χαρακτήρα του παλιού οικισμού, καθώς και τρόπους διαμόρφωσης των μονοπατιών που θα συνέδεαν παλιό και νέο οικισμό. Ακόμη υποστήριζε τη θέση των Ματάλα-Χατζημιχάλη ως προς τη χωροθέτηση του νέου οικισμού σε φυσική συνέχεια του παλιού, καθώς το ίδιο έτος είχε πραγματοποιηθεί από την Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, κατά την οποία στην απαλλοτριωμένη περιοχή «Γυαλός», είχε εντοπιστεί το νεκροταφείο της αρχαίας πόλης. Παρά τη σημασία που δόθηκε και στις δύο μελέτες για την αξία διατήρησης του τοπικού αρχιτεκτονικού ιδιώματος και την τουριστική ανάπτυξη σύμφωνα με τα δεδομένα της περιοχής, οι μελέτες δεν εφαρμόστηκαν, με εξαίρεση την κατασκευή ενός κτιρίου και μόνο στο νέο οικισμό που ακολούθησε τα πρότυπα της Α. Κλάδου και σήμερα παραμένει ανεκμετάλλευτο.

Όπως έχει προαναφερθεί από τη δεκαετία του 1990 ξεκίνησαν μελέτες τουριστικής ανάπτυξης και διαχείρισης του χώρου που στρέφονταν πλέον στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (αγροτουρισμός, φυσιολατρικός τουρισμός) και αντιμετώπιζαν συνδυαστικά την τουριστική ανάπτυξη με την αξιοποίηση του υπάρχοντος οικιστικού συνόλου του παλιού οικισμού και την ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της περιοχής και του Δρυμού. Η επιστροφή στον πρωτογενή τομέα που πάντα βασιζόταν η Αγία Ρουμέλη, θα ήταν δυνατό με τις κατάλληλες προϋποθέσεις να εξασφαλίσει αξιόλογη τουριστική ανάπτυξη και πληθυσμιακή τόνωση στον οικισμό. Ωστόσο δεν δόθηκαν τα απαραίτητα κίνητρα και το ενδιαφέρον για την ανάπλαση της περιοχής σύμφωνα με τις παραπάνω προτάσεις.

Εικ. 50. Οι προτεινόμενοι τύπου κατοικίας του νέου οικισμού – μελέτη Α. Κλάδου

Ακόμη μία μελέτη που έχει εκπονηθεί και αφορά τον Εθνικό Δρυμό της Σαμαριάς και το οικιστικό του απόθεμα είναι αυτή του Πολυτεχνείου Κρήτης από τους Α. Βαζάκα, Ε. Μπαντουβά και Α. Τζομπανάκη το 2013. Η μελέτη δημοσιεύτηκε το 2013 με τίτλο *«Τα Οικιστικά Σύνολα Σαμαριά και Κάτω Χωριό, Δυνατότητες Αειφόρας Ανάκτησής τους»* και αφορούσε την ευρύτερη περιοχή του Δρυμού και τους οικισμούς εσωτερικά αυτού. Συγκεκριμένα μελετήθηκαν τόσο η επισκεψιμότητα, η αξία του φυσικού περιβάλλοντος του φαραγγιού και η σχέση του με την υπόλοιπη περιοχή, όσο και σημασία ανάδειξης και προστασίας του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος εσωτερικά του Δρυμού. Αναλυτικότερα ως προς τα οικιστικά σύνολα Σαμαριά και Κάτω Χωριό, πραγματοποιήθηκε πλήρης αποτύπωση ως προς τη χωροθέτηση τους. Επίσης αποτυπώθηκαν η υφιστάμενη κατάσταση των κτιρίων, οι διαφορετικοί τύποι σφακιανής κατοικίας που απαντώνται στον οικισμό και τα υλικά κατασκευής τους. Ακόμη προτάθηκε τρόπος επέμβασης ανά περίπτωση κτιρίου(συντήρηση, ανακατασκευή, αποκατάσταση) με μορφές και υλικά συμβατά με την αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου. Τέλος στη μελέτη επισημαίνεται η υφιστάμενη σύνδεση των οικιστικών συνόλων με το φυσικό τοπίο του Δρυμού και η ανάγκη αντιμετώπισης ολόκληρης της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης και της Αγίας Ρουμέλης, ως ένα ενιαίο δίκτυο κτιρίων, φυσικού και πολιτιστικού πλούτου άξιο επίσκεψης και διαμονής .

Β2.2. Ο παλιός οικισμός σήμερα

Σήμερα ο παλιός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης δεν κατοικείται, αλλά αποτελεί πέρασμα για τους επισκέπτες του Δρυμού της Σαμαριάς τους θερινούς μήνες. Από το σύνολο των κατοικιών ένα αξιόλογο ποσοστό σε κάθε γειτονιά, ιδιαίτερα σε πιο προσβάσιμες θέσεις έχει επισκευαστεί ή ανακατασκευαστεί από τους ιδιοκτήτες τους. Ωστόσο η έλλειψη οργανωμένης διαχείρισης του οικιστικού αποθέματος οδήγησε στην αναπαραγωγή και απομίμηση των αρχικών μορφών, καθώς χρησιμοποιήθηκαν σύγχρονα οικοδομικά υλικά, «ξένα» προς το υπόλοιπο οικιστικό περιβάλλον. Το μεγαλύτερο μέρος των κατοικιών έχει εγκαταλειφθεί και οι οριοθετημένες αυλές τους χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με πρόχειρες κατασκευές για τη φύλαξη των ζώων. Καθώς ο νέος παραλιακός οικισμός έχει κυρίως τουριστική χρήση οι ιδιοκτήτες των καταλυμάτων χρειάζονται ανεξάρτητους χώρους για τη κτηνοτροφική δραστηριότητα. Επίσης για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του Δρυμού στην έξοδο αυτού και στην αρχή του οικισμού υπάρχουν πρόχειρες κατασκευές αναψυκτηρίων – χώρων στάσης.

Εικ. 50,51,52,53,54 Επισκευές κτιρίων στο παλιό οικισμό, πρόχειρες κατασκευές, το ρέμα και η γέφυρα σύνδεσης δύο γειτονιών με τους περιπατητές του Δρυμού της Σαμαριάς (προσωπικό αρχείο)

Β2.2.1 Αποτύπωση σημερινού κτιριακού αποθέματος - καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης

Από το 1954 με την υπερχείλιση του ποταμού, ο οικισμός υπέστη έντονες υλικές φθορές. Ο χείμαρρος παρέσυρε τμήματα κατοικιών σε σημεία του οικισμού με χαμηλότερο υψόμετρο ιδιαίτερα στην Πέρα Γειτονιά αλλά και ψηλότερα στη Σπηλιά. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τους συχνούς σεισμούς στην Κρήτη και την εγκατάλειψη του χώρου, οδήγησε στη σημερινή εικόνα του οικισμού. Σύμφωνα με το χάρτη Β από το σύνολο των 72 κατοικιών που μελετήθηκαν και καταγράφηκαν ύστερα

από επιτόπια έρευνα, το 31% των κατοικιών βρίσκεται σε κακή κατάσταση, είναι ασκεπείς, με έλλειψη οικοδομικού υλικού ή και ολόκληρων τμημάτων τοιχοποιίας. Το 30% των κατοικιών βρίσκεται σε μέτρια κατάσταση, όπου είτε απλά είναι ασκεπείς, είτε παρουσιάζουν μικροφθορές και ρηγματώσεις στην τοιχοποιία τους, χωρίς να έχει εκλείψει το σχήμα της κάτοψης. Το 39% των κατοικιών βρίσκεται σε καλή κατάσταση και είτε έχει επισκευαστεί ή ανακατασκευαστεί πλήρως, είτε πρόκειται για εγκαταλελειμμένα κτίρια που διατηρούν ωστόσο τη μορφή τους. Μέρος των τελευταίων διαθέτουν κουφώματα ή ίχνη αυτών και διατηρούν συνοχή στην λιθοδομή τους, έχοντας εκλείψει ή διαβρωθεί κυρίως το επίχρισμα. Σε περιπτώσεις με ολική απώλεια επιχρίσματος τα ασβεστοκονιάματα αν και διαβρωμένα, εξασφαλίζουν συνοχή στην τοιχοποιία. Εν γένει όπως παρουσιάζεται στο χάρτη η γειτονιά Σπηλιά και η Πέρα Γειτονιά παρουσιάζουν το μεγαλύτερο πρόβλημα, καθώς πέρα από την υπερχείλιση του ποταμού, το ανάγλυφο και η θέση των κατοικιών δε διευκόλυναν την επισκευή και συντήρησή τους. Αντίθετα προς το κέντρο και το τέλος του οικισμού οι περισσότερες κατοικίες έχουν επισκευαστεί, ωστόσο σχεδόν σε καμία από τις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν δεν τηρήθηκε η πρωταρχική αρχιτεκτονική του τόπου. Επιπρόσθετα οι πρόχειρες κατασκευές για τη φύλαξη των ζώων ανάμεσα στα ερείπια των κατοικιών δημιουργούν «παραφωνία» στη γενική οργάνωση και στην κατανόηση της θέσης της κάθε ιδιοκτησίας.

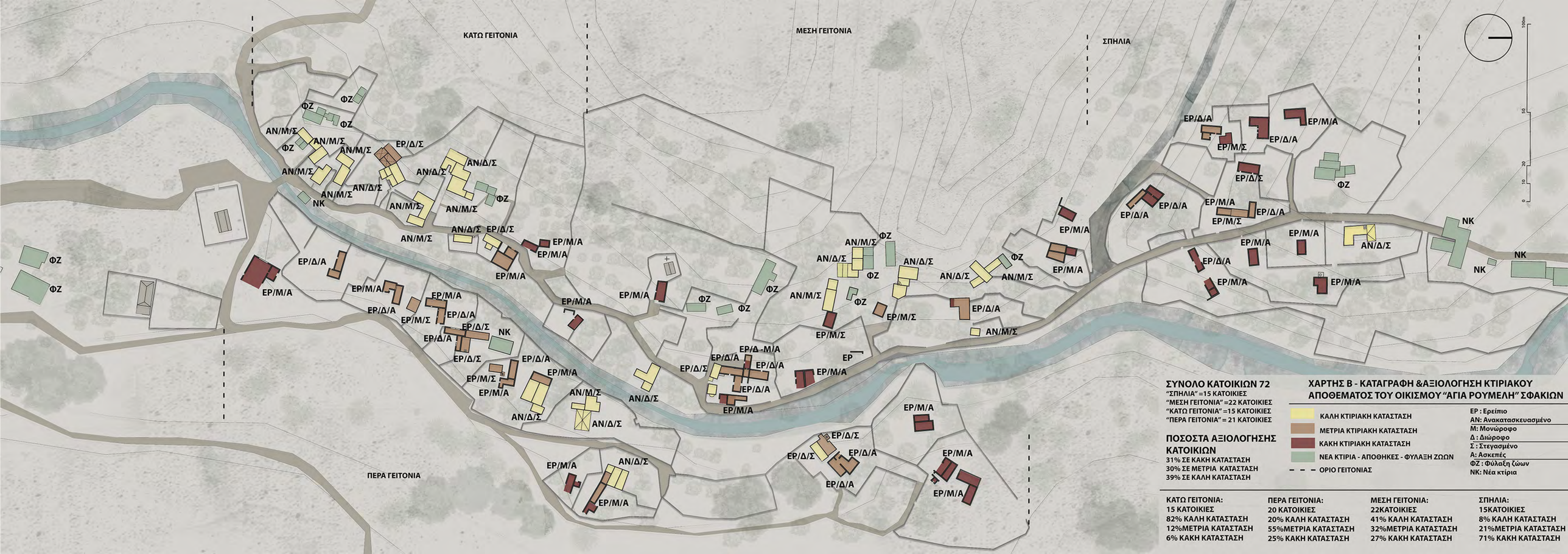

Εικ. 55 Ερείπιο στην Πέρα Γειτονιά, Εικ. 56 Ανακατασκευή κατοικίας στην Κάτω Γειτονιά (προσωπικό αρχείο)

Εικ.56 Ερείπιο στη Μέσα Γειτονιά(προσωπικό αρχείο) **Εικ. 57 Ερείπιο στη Σπηλιά (προσωπικό αρχείο)**

ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΣΠΗΛΙΑ
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΦΖ
ΝΚ
ΑΝ/Μ/Σ
ΑΝ/Δ/Σ
ΕΡ/Δ/Σ
ΕΡ/Μ/Α
ΕΡ/Δ/Α
ΕΡ/Μ/Σ
ΕΡ
ΕΡ/Δ-Μ/Α
ΑΝ/Μ/Σ
ΑΝ/Δ/Σ
ΑΝ/Μ/Σ
ΑΝ/Δ/Σ
ΕΡ/Μ/Α
ΕΡ/Δ/Α
ΕΡ/Μ/Σ
ΕΡ

Εικ. 58 Ερείπιο στη Σπηλιά (προσωπικό αρχείο)

Εικ.59 Ερείπιο στη Μέσα Γειτονιά(προσωπικό αρχείο

Β2.2.2. Αρχιτεκτονική αποτύπωση δύο κατοικιών στην «Πέρα Γειτονιά»

Με σκοπό την κατανόηση των τύπων κατοικίας του οικισμού, των ιδιαίτερων κατασκευαστικών μεθόδων του τόπου, των υλικών δόμησης και της αξιολόγησης της διατήρησής τους με το πέρασμα του χρόνου, επιλέχθηκε να αποτυπωθεί η ομάδα δύο κατοικιών στην αρχή της Πέρα Γειτονιάς. Η επιλογή έγινε με βάση τη θέση των κατοικιών, καθώς φαίνεται πως η υπερχείλιση του ποταμού επηρέασε και τις δύο αλλά με διαφορετικές συνέπειες στη μορφή τους.

ΤΥΠΟΣ 1

Η μία κατοικία σε χαμηλότερο υψόμετρο έχει καταστραφεί στο μεγαλύτερο μέρος της, καθώς είναι ασκεπής, υπάρχουν μόνο τα ίχνη της ανατολικής και δυτικής όψης και τμήματα της εξωτερικής τοιχοποιίας της βόρειας και νότιας όψης. Ο βοηθητικός χώρος σε επαφή με την κατοικία διατηρεί στο ακέραιο την κάτοψή του. Η συνολική υφιστάμενη εικόνα υποδηλώνει, πως πιθανόν ο χείμαρρος διέτρεξε την κατοικία στον νότιο- ανατολικό άξονα, παρασύροντας την εξωτερική τοιχοποιία. Από τα ίχνη της υφιστάμενης τοιχοποιίας αλλά και το ανάγλυφο του εδάφους μπορεί κανείς να υποθέσει πως πρόκειται για τύπο κατοικίας με παράλληλη διάταξη των χώρων, ίσως σκεπασμένη αυλή – οξιώστη και αυτόνομο χώρο στο νοτιοανατολικό τμήμα της. Από ίχνη δοκοθηκών στο βόρειο τοίχο της κατοικίας και το ύψος των γωνιών της δυτικής τοιχοποιίας είναι πολύ πιθανό ο πίσω χώρος να ήταν διώροφος με την ύπαρξη παταριού- οντά. Επίσης καθώς τα ίχνη των δοκοθηκών είναι παράλληλα, κατά μήκος του χώρου πιθανότατα το δώμα τα στηριζόταν σε κεντρικό στύλο με μεσοδόκι και τα δοκάρια εδράζονταν σε αυτό. Οι μπροστά χώροι εάν ήταν σκεπασμένοι, θα λειτουργούσαν ως βατό δώμα για τον οντά. Η παραπάνω υπόθεση ενισχύεται παρατηρώντας κανείς τις στέψεις των λίθων στη νότια τοιχοποιία και τους αναβαθμούς στις γωνίες που οριοθετείται ο κάθε χώρος της κατοικίας. Πιθανόν λόγω κλίσης του εδάφους στο σημείο η κατοικία να θεμελιώθηκε τμηματικά και γι’ αυτό το λόγο να δημιουργήθηκαν και χώροι με διαφορά ύψους.

Συμπερασματικά με την παραπάνω περιγραφή, ίσως ο χώρος να ακολουθούσε τον τύπο κατοικίας του Π. Μαρινάκη, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα (βλ. Β2.1.2,) με μικρές παραλλαγές. Ως προς την κατάσταση της υφιστάμενης τοιχοποιίας σε κάποια σημεία παρατηρείται απώλεια του συνδετικού κονιάματος ή και μερική απώλεια δομικού υλικού, ενώ αλλού διατηρείται και

το επίχρισμα από ασβέστη. Τέλος ειδικά για το στάδιο της επέμβασης στην κατοικία, είναι ενθαρρυντικό ότι το δομικό υλικό που κατέρρευσε κατά την υπερχείλιση, έχει συσσωρευτεί εντός του περιγράμματος της κατοικίας και με τον απαραίτητο καθαρισμό θα μπορέσει να επαναχρησιμοποιηθεί.

Βόρεια όψη

- Κατάρρευση της τοιχοποιίας στο επάνω τμήμα.
- Απώλεια κονιαμάτων ή σαθρά κονιάματα σε όλη την όψη.

Νότια όψη

- Αποκόλληση και ρηγματώσεις στη γωνία της τοιχοποιίας.
- Απώλεια οικοδομικού υλικού και κατάρρευση εντός της κατοικίας στο μεγαλύτερο μέρος της όψης.
- Απώλεια κονιαμάτων ή σαθρά κονιάματα σε όλη την όψη.

Ανατολική όψη

- Ολική κατάρρευση της τοιχοποιίας με εμφανή μόνο τα ίχνη του περιγράμματος.
- Οι πέτρες της λιθοδομής συσσωρεύονται στο εσωτερικό του χώρου.
- Ανάπτυξη βλάστησης εντός του περιγράμματος της κατοικίας.

Δυτική όψη

- Ολική κατάρρευση της τοιχοποιίας με υφιστάμενους μόνο τους λίθους – κλειδιά στις γωνίες.
- Αποσάθρωση και χρωματική αλλοίωση κονιαμάτων στις γωνίες.

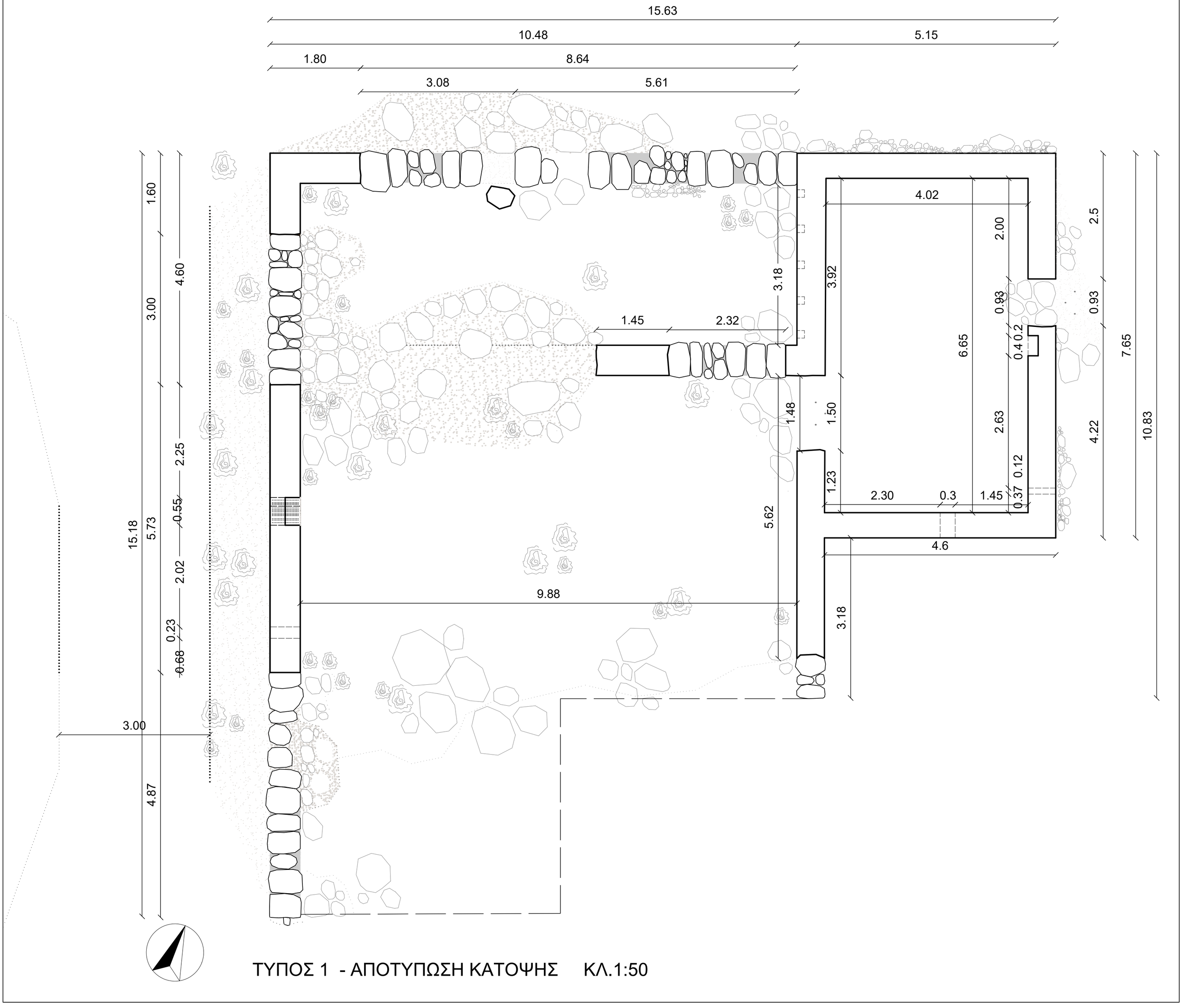
Εικ. 60 Υφιστάμενη ανατολική όψη (προσωπικό αρχείο)

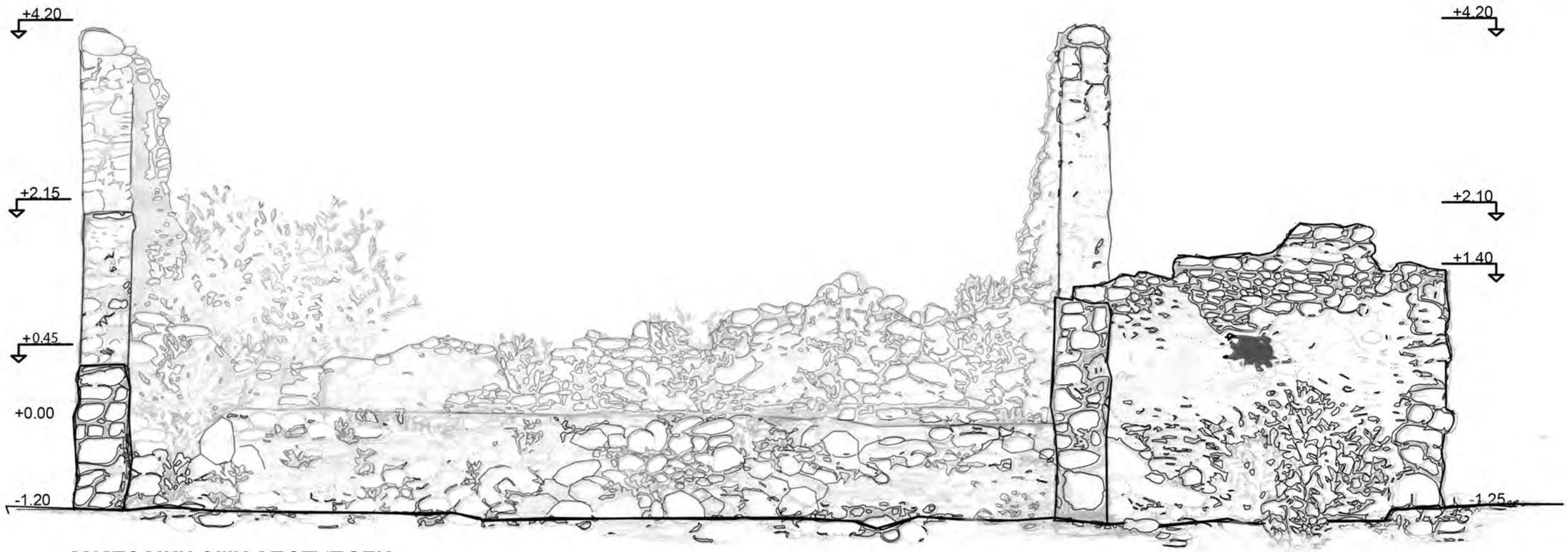
Εικ. 61 Υφιστάμενη δυτική όψη (προσωπικό αρχείο)

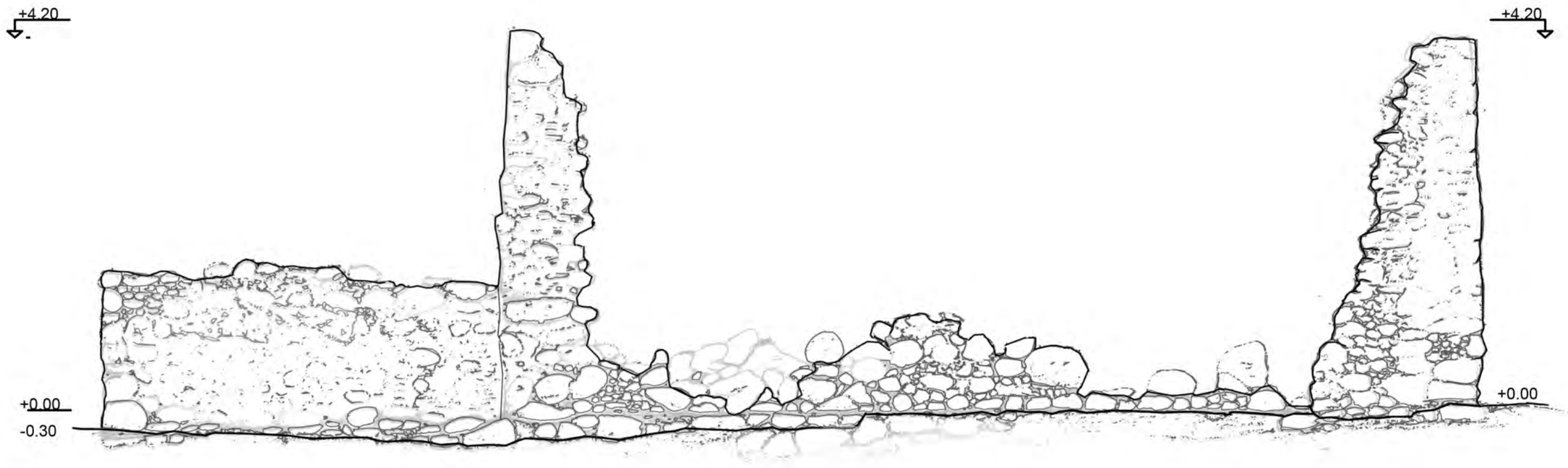
Εικ. 62 Υφιστάμενη βόρεια όψη (προσωπικό αρχείο)

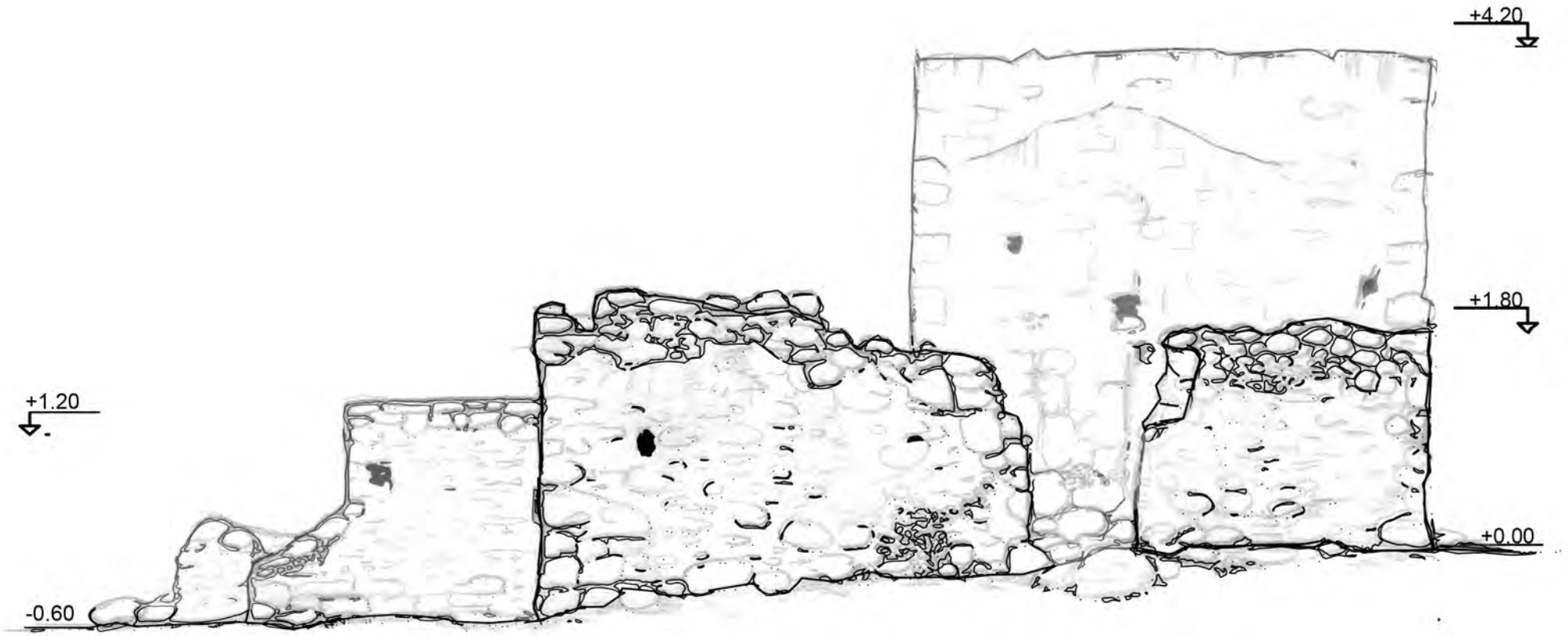
ΤΥΠΟΣ 1 - ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ ΚΛ.1:50

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ 1:50

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ 1:50

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ 1:50

ΔΟΜΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ ΚΑΙ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ - ΤΥΠΟΣ 1

εικ. 1 Ανατολική όψη

εικ. 2 Δυτική όψη

εικ. 3 Βόρεια όψη

εικ. 4 Νότια όψη

- Ολική κατάρρευση εξωτερικών τοίχων (εικ. 1,2,4)

- Ολική κατάρρευση δωμάτων

- Τοπική κατάρρευση τοιχοποιίας, κυρίως στις ζώνες ανοιγμάτων (εικ. 3,6,8)

- Τοπικές Ρηγματώσεις (εικ.4)

- Αποσάθρωση κονιαμάτων (εικ.8)

- Ανάπτυξη βλάστησης εντός του χώρου (εικ.1,5)

- Χρωματικές αλλοιώσεις κονιαμάτων και λιθοδομής (εικ.7)

- Βιολογικές επικαλύψεις στην τοιχοποιία (εικ.8)

εικ. 5 Νότια όψη

εικ. 6 Νότια όψη - εσωτερικά εσοχή στη τοιχοποιία

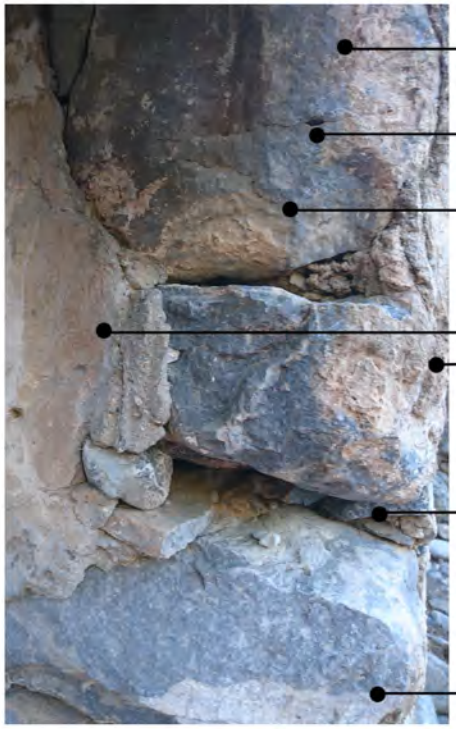

εικ. 7 Βορειοανατολική όψη

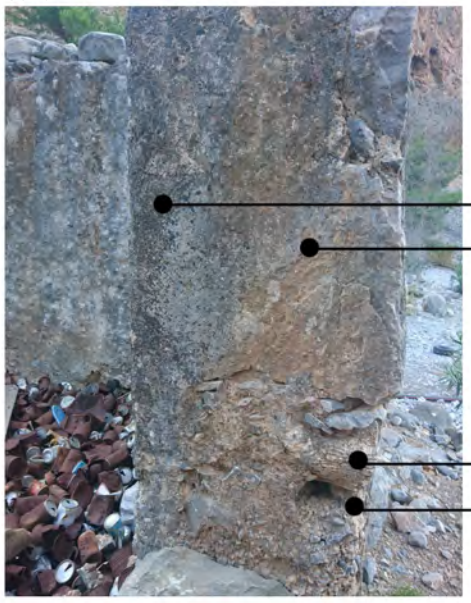

εικ. 8 Εσωτερικό βοηθητικού χώρου

εικ.1

εικ.2

1. Απώλεια συνδετικών κονιαμάτων και δομικού υλικού
2. Σαθρά κονιάματα - διάβρωση λίθων τοιχοποιίας

εικ.3

Εικ. 63 Υφιστάμενη δυτική όψη (προσωπικό αρχείο)

ΤΥΠΟΣ 2

Ο δεύτερος τύπος κατοικίας βρίσκεται ψηλότερα από τον τύπο 1. Πρόκειται για μονόχωρη, διώροφη πλατυμέτωπη κατοικία με δώμα και ανεξάρτητο μονώροφο βοηθητικό χώρο στη δεξιά της πλευρά. Η συνολική υφιστάμενη εικόνα της κατοικίας είναι πολύ καλύτερη από την προηγούμενη κατοικία. Πιθανότατα λόγω υψομετρικής διαφοράς, η υπερχείλιση του ποταμού δεν την επηρέασε στον ίδιο βαθμό και η φθορά επήλθε με την εγκατάλειψη και την πάροδο του χρόνου. Η κύρια κατοικία διατηρείται σχεδόν ακέραια, χωρίς δώμα, ενώ ο βοηθητικός χώρος που πιθανόν χωριζόταν στο εσωτερικό με μεσότοιχο βρίσκεται σε χειρότερη κατάσταση. Από την επιτόπια έρευνα παρατηρούνται στο εσωτερικό οι θέσεις των δοκοθηκών και επομένως ορίζεται το ύψος του προϋπάρχοντος παταριού καθ' όλη την επιφάνεια της κάτοψης. Η πρόσοψη (νότια όψη) διαθέτει κεντρική είσοδο ένα παράθυρο δεξιά της κεντρικής εισόδου που σφραγίστηκε σε μεταγενέστερη φάση (εμφανές το πρέκι και τα ίχνη του ανοίγματος) και τρία παράθυρα στον όροφο με το κεντρικό να έχει την ποδιά χαμηλότερα σε σχέση με τα άλλα δύο. Τα εμφανή ξύλινα δοκάρια στις ποδιές και τα πρέκια ορίζουν τα ύψη των ανοιγμάτων. Στην πρόσοψη υπάρχουν ίχνη δοκοθηκών, στις οποίες τοποθετούνταν πιθανόν οι δοκοί εξωτερικού στεγάστρου με κρεβατίνα (κληματαριά), όπως είναι σύνηθες στις κατοικίες των Σφακίων. Μπροστά από την πρόσοψη μπορεί να εκτεινόταν και οριοθετημένη αυλή, όπως υποδηλώνει ίχνος εξωτερικού χαμηλού τοίχου σε συνέχεια του βοηθητικού χώρου. Στη δυτική όψη της κατοικίας στο ύψος του οντά υπάρχει άλλο ένα παράθυρο αντίστοιχων διαστάσεων με αυτά της πρόσοψης. Η βόρεια όψη είναι «τυφλή» χωρίς ανοίγματα και η ανατολική συνενώνεται με το βοηθητικό χώρο. Εσωτερικά υπάρχουν ίχνη των δοκαριών και του πετσώματος του δώματος, γεγονός που διευκολύνει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων για το τελικό ύψος του κτιρίου. Ο βοηθητικός χώρος πέρα από μεσότοιχο στο εσωτερικό του φαίνεται να αναπτυσσόταν σε δύο ύψη, καθώς ο νότιος τοίχος του με εμφανείς τους λίθους πριν τη στέψη, είναι αρκετά χαμηλότερος από το βόρειο τοίχο. Στον τελευταίο τα ίχνη των δοκοθηκών του δώματος ορίζουν με σαφήνεια το ύψος που τελείωνε το κτίριο. Επομένως ίσως ο μεσότοιχος να καθόριζε

την αλλαγή στα ύψη των δωμάτων και να ενίσχυε τη στήριξή τους. Η κατοικία ως προς τη γενικότερη περιγραφή της θα μπορούσε να συσχετιστεί με τον τύπο κατοικίας της Α. Ντελάκη, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα (βλ. Β2.1.2). Σε όλες τις όψεις της κατοικίας δεν παρατηρείται απώλεια οικοδομικού υλικού (μόνο σημειακά, χαμηλά στη βόρεια και δυτική όψη), παρά μόνο έντονη απώλεια επιχρίσματος και κονιάματος εξωτερικά και εσωτερικά της κατοικίας και απώλεια των λίθων στέψης του δώματος. Επίσης παρατηρούνται αστοχίες και ρηγματώσεις στις γωνίες των ανοιγμάτων, έντονη διάβρωση και αποχρωματισμός του κονιάματος και του επιχρίσματος, όπου υφίστανται καθώς και εμφάνιση βλάστησης στο ύψος του δώματος. Όσον αφορά το βοηθητικό χώρο, διακρίνονται μόνο οι λίθοι- κλειδιά του μεσότοιχου, η ανατολική όψη έχει καταρρεύσει και παρατηρούνται αστοχίες και ρηγματώσεις στη δυτική πλευρά που συνενώνεται με την κύρια κατοικία. Τέλος έχει αναπτυχθεί βλάστηση και στους δύο χώρους, ιδιαίτερα στο βοηθητικό.

Εικ. 64 Υφιστάμενη ανατολική όψη (προσωπικό αρχείο)

Εικ. 65 Υφιστάμενη βόρεια όψη (προσωπικό αρχείο)

Εικ. 66 Υφιστάμενη δυτική όψη (προσωπικό αρχείο)

Εικ. 66 Υφιστάμενη κατάσταση εσωτερικά (προσωπικό αρχείο)

Εικ. 67 Υφιστάμενη νότια όψη (προσωπικό αρχείο)

Βόρεια όψη

- Απώλεια επιχρίσματος και κονιάματος στο κάτω μέρος του βοηθητικού χώρου
- Σημειακές απώλειες οικοδομικού υλικού και ρηγματώσεις στο κάτω τμήμα της τοιχοποιίας
- Αποσάθρωση κονιαμάτων
- Βιολογική φθορά, αποχρωματισμός του επιχρίσματος

Νότια όψη

- Έντονες ρηγματώσεις και αποκολλήσεις του οικοδομικού υλικού, του κονιάματος και του επιχρίσματος στην τοιχοποιία, ιδιαίτερες αστοχίες στο ύψος των ανοιγμάτων
- Αποσάθρωση κονιαμάτων
- Βιολογικές επικαλύψεις, αποχρωματισμός του επιχρίσματος

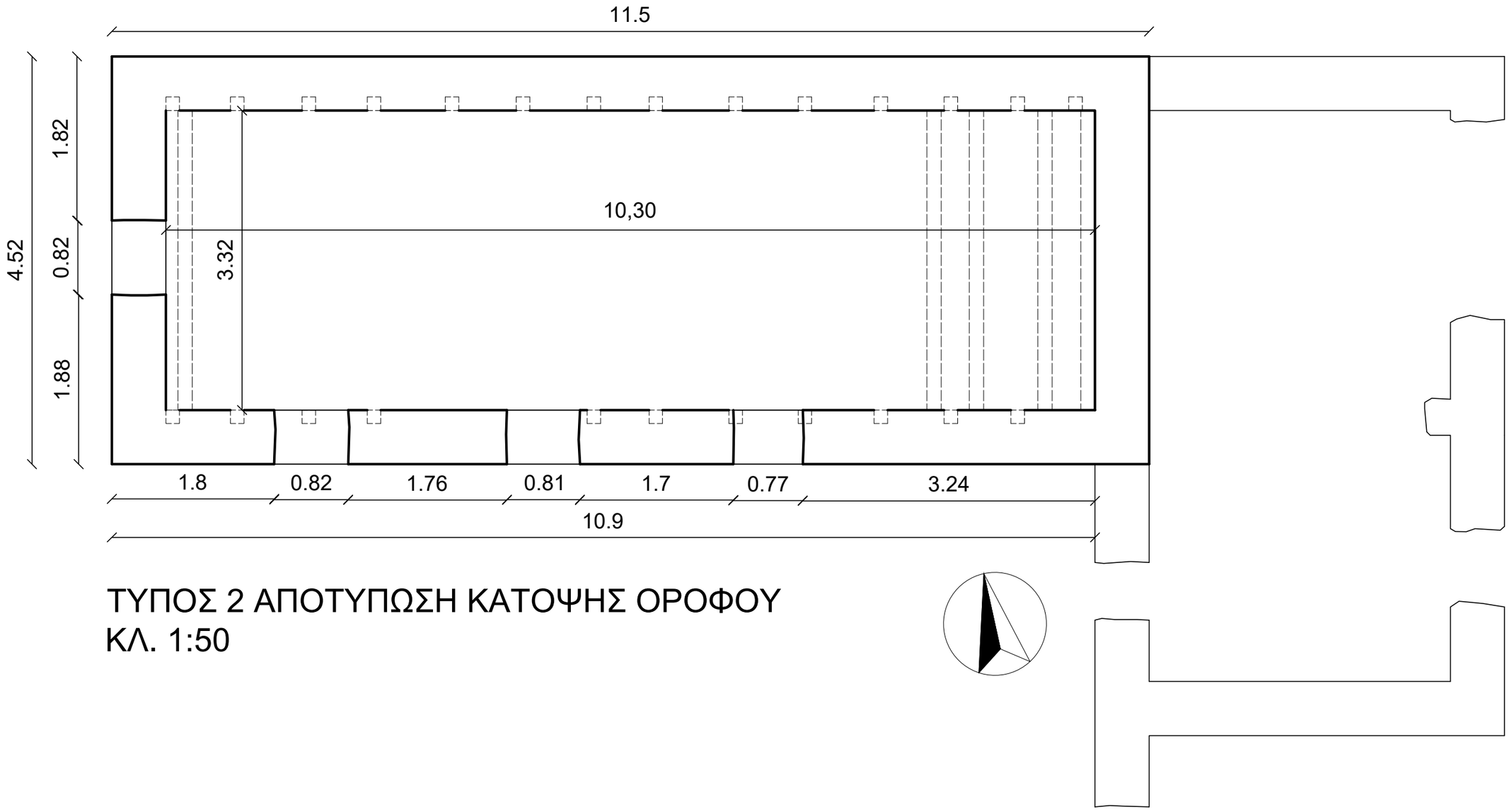
Ανατολική όψη

- Κατάρρευση της όψης στην μεγαλύτερη επιφάνειά της
- Απώλεια επιχρίσματος σε όλη την επιφάνεια της εσωτερικής όψης και των τμημάτων της εξωτερικής
- Αποσάθρωση κονιαμάτων
- Σημειακή απώλεια κονιάματος και οικοδομικού υλικού
- Χρωματική αλλοίωση του κονιάματος

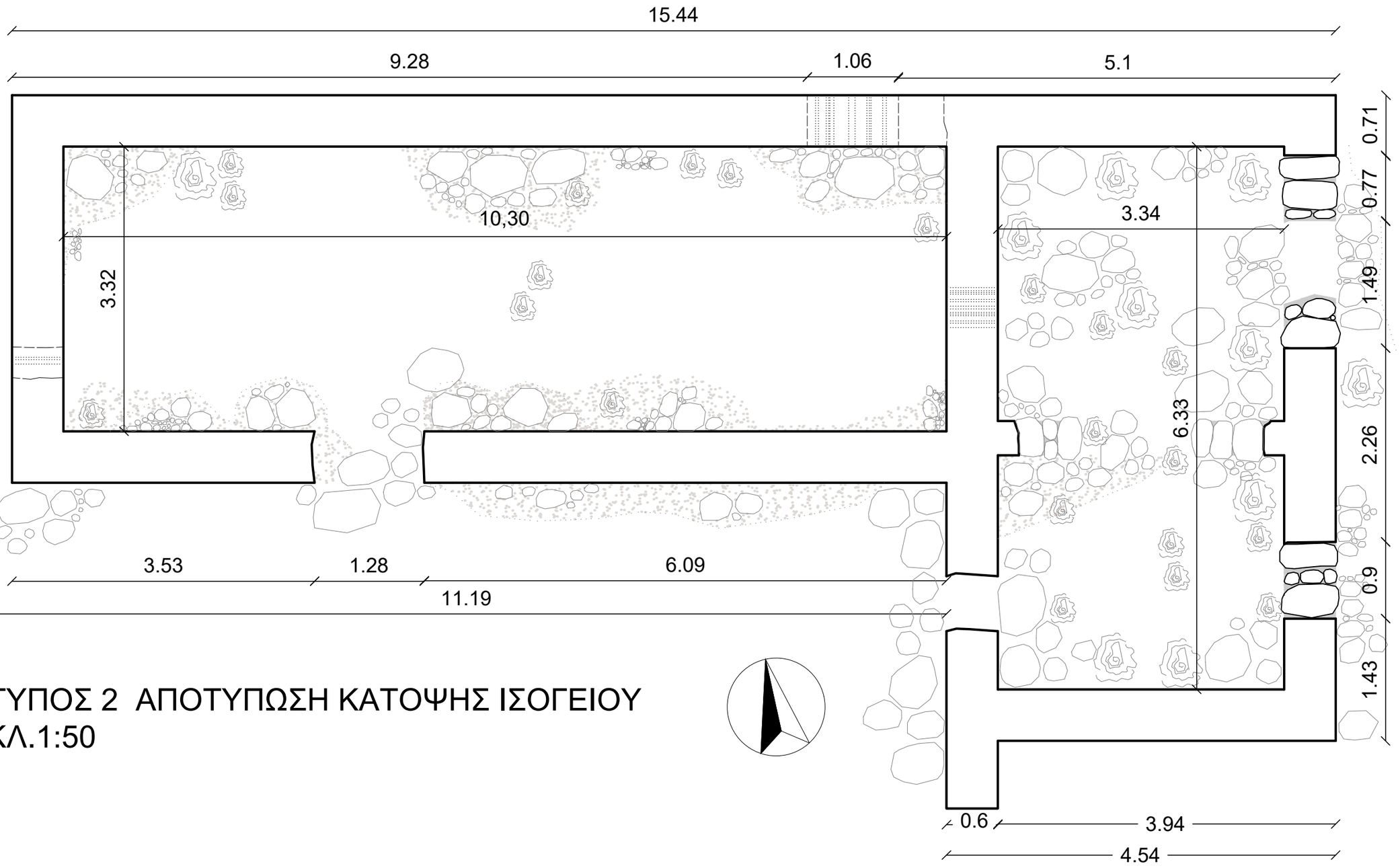
Δυτική όψη

- Ρηγματώσεις και απώλεια οικοδομικού υλικού στο κάτω τμήμα της τοιχοποιίας
- Χρωματική αλλοίωση του κονιάματος και του επιχρίσματος

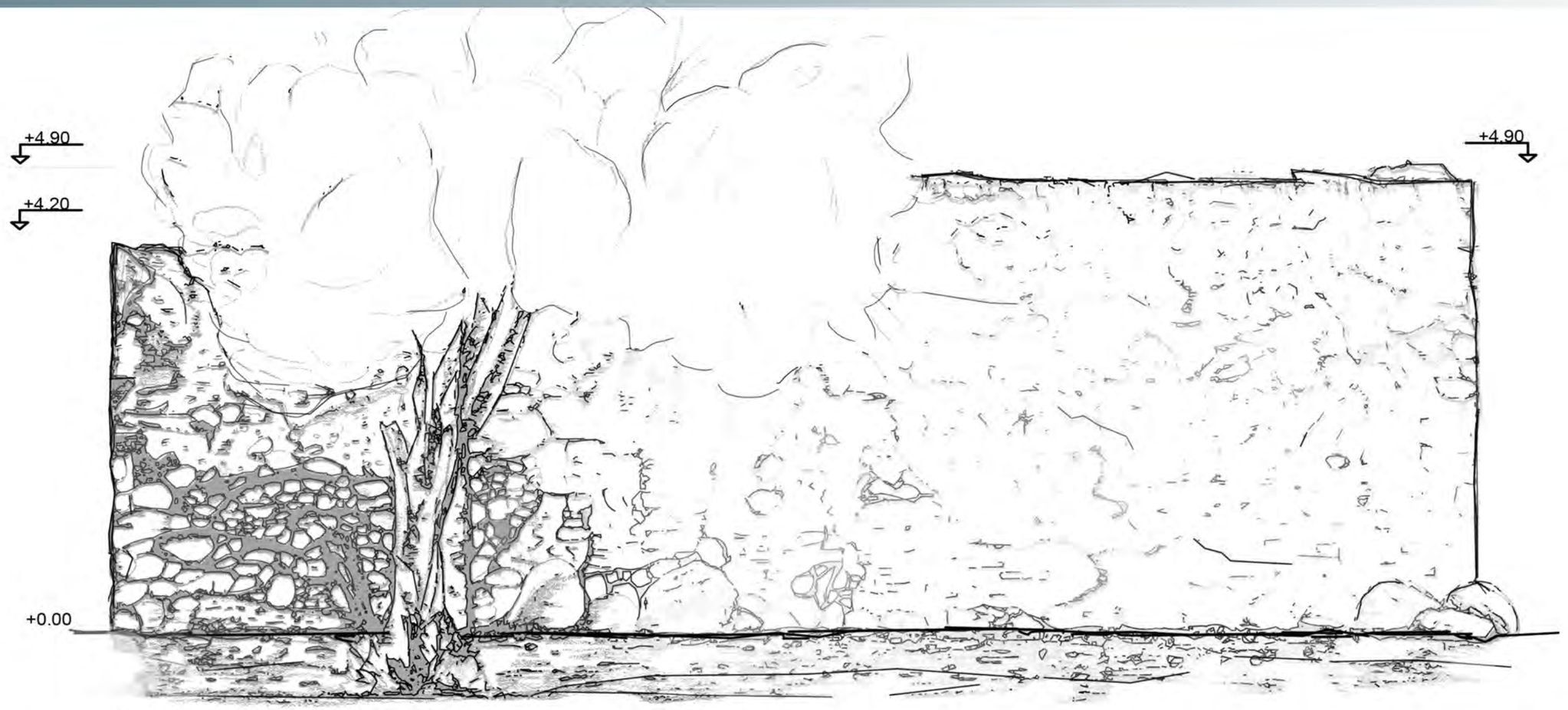
Συνοψίζοντας από τη γενική εικόνα και των δύο κατοικιών, στον τύπο 1 θα πραγματοποιηθεί επέμβαση ανακατασκευής και προσθήκη νέων χώρων με βάση τους τύπους κατοικίας του οικισμού και την πιθανή αρχική μορφή του, ενώ στον τύπο 2 θα πραγματοποιηθεί επέμβαση αποκατάστασης, καθώς διατηρείται το περίγραμμα και η αρχική μορφή του. Συμπερασματικά το σύνολο των φθορών και στις δύο κατοικίες οφείλεται στην υπερχείλιση του ποταμού, σε πιθανές σεισμικές δονήσεις και στην εγκατάλειψη του οικισμού. Παρά την ερείπωση των κτιρίων μπορεί κανείς να ισχυριστεί, πώς οι κροκάλες και τα βότσαλα του ποταμού σε συνδυασμό με σκληρό γκρι ασβεστόλιθο και ισχυρά ασβεστοκονιάματα απέδωσαν κατασκευαστικά στο πέρασμα του χρόνου και διατηρήθηκε όπου ήταν εφικτό η συνεκτικότητα της λιθοδομής. Για το λόγο αυτό προτείνεται ο καθαρισμός και η επανάχρηση του υφιστάμενου οικοδομικού υλικού όπου είναι δυνατό και η συμπλήρωση των τοιχοποιιών των κτιρίων με λίθους αντίστοιχης σύνθεσης και ασβεστοκονιάματα.

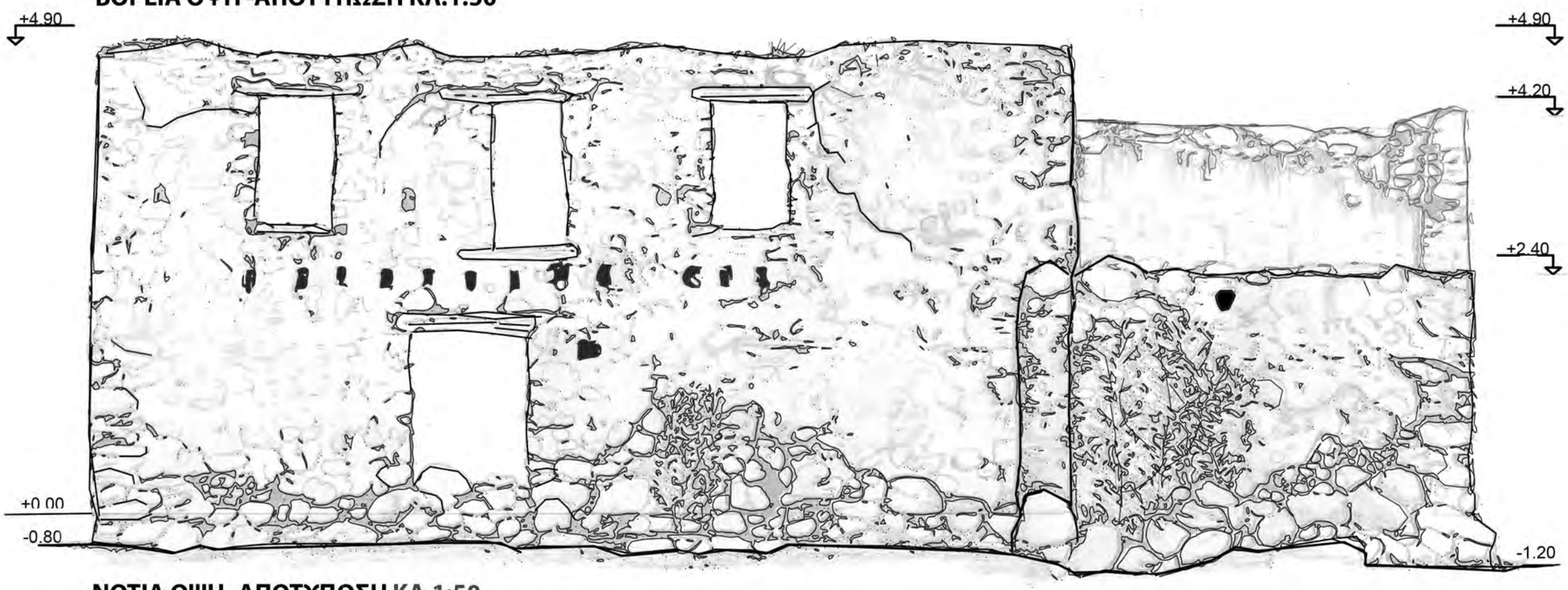
ΤΥΠΟΣ 2 ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ ΟΡΟΦΟΥ
ΚΛ. 1:50

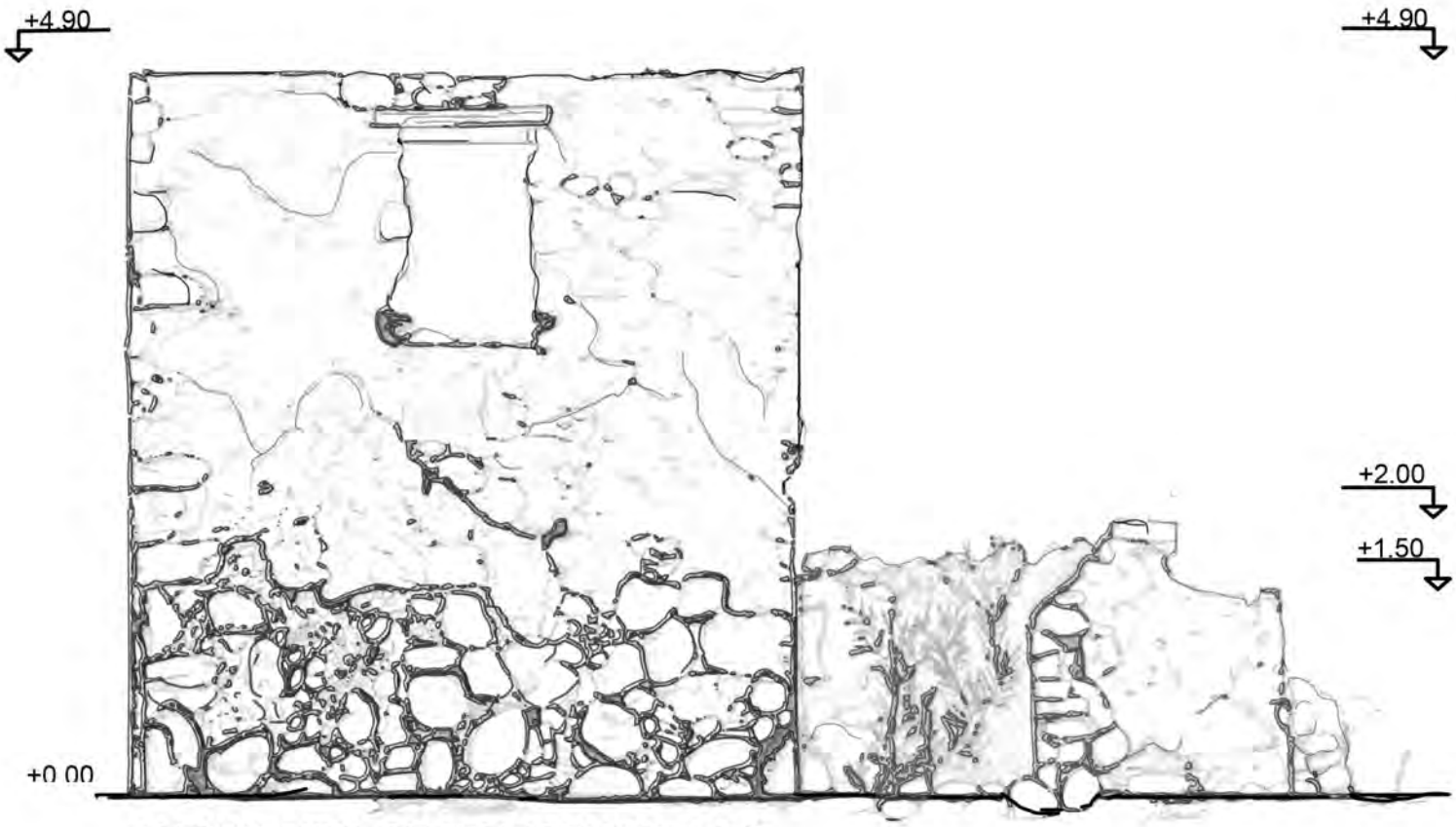
ΤΥΠΟΣ 2 ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ ΙΣΟΓΕΙΟΥ
ΚΛ.1:50

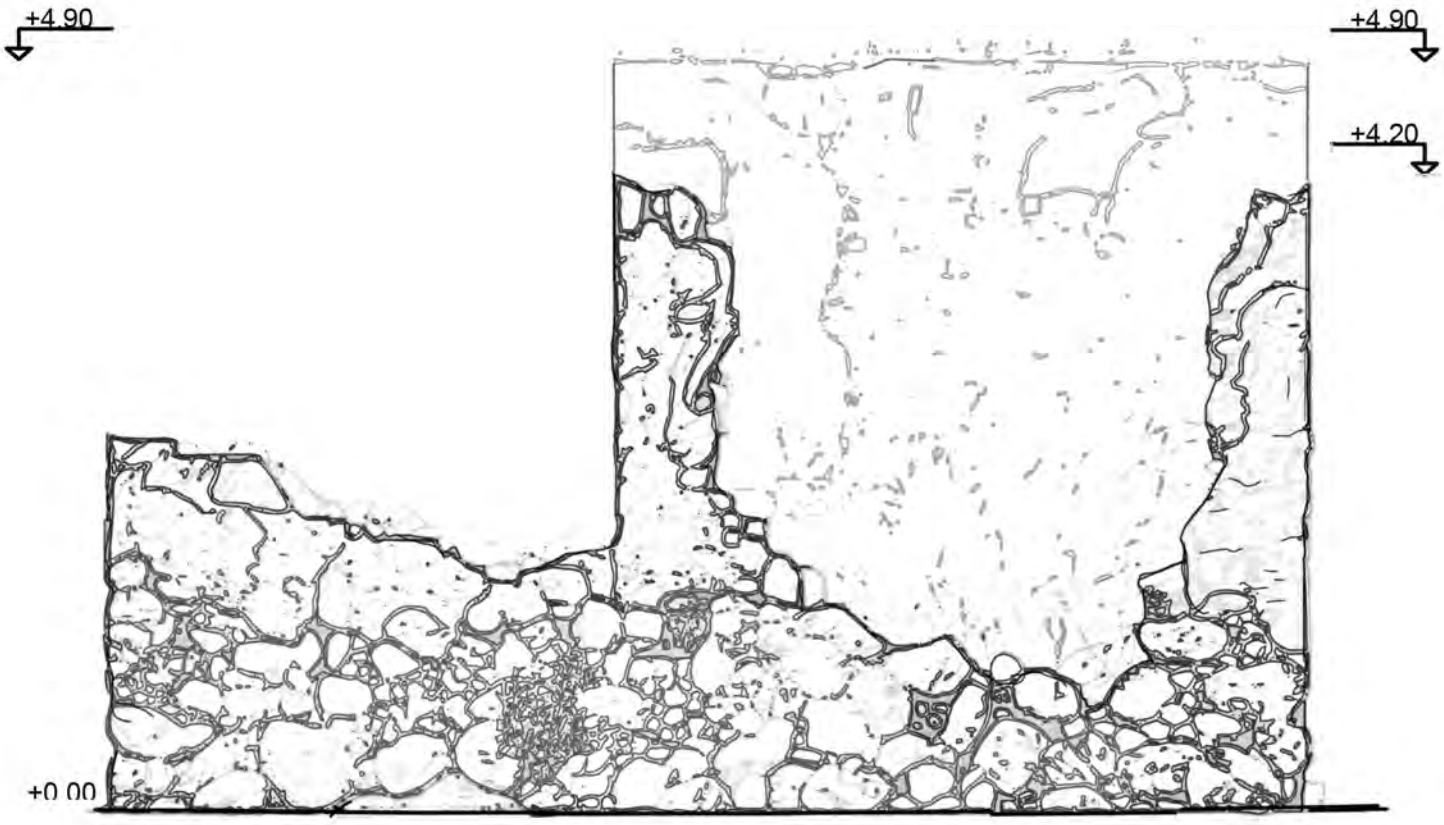
ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ -ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΛ.1:50

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ -ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΛ.1:50

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ -ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΛ.1:50

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ -ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΛ.1:50

ΔΟΜΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ ΚΑΙ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ - ΤΥΠΟΣ 2

1. Νότια Όψη

2. Βόρεια Όψη

3. Δυτική Όψη

4. Εσωτερικός χώρος

5. Ανατολική όψη

6. Εσωτερικός χώρος

7. Ανώφλι εισόδου

8. Τοιχοποιία βοηθητικού χώρου

- Κατάρρευση δωμάτων (εικ.4)

- Ολική κατάρρευση τοιχοποιίας (εικ.5)

- Τοπικές απώλειες δομικού υλικού (εικ.3,4,5)

- Απώλεια κονιαμάτων (εικ.3,4,5)

- Αποσάθρωση κονιαμάτων (εικ.4,6,7)

- Ρηγματώσεις, ιδιαίτερη αστοχία στα ανοίγματα (εικ.1,3,5)

- Καθίζηση εδάφους (εικ.1)

- Χρωματικές αλλοιώσεις κονιαμάτων και λιθοδομής (εικ.1,2,4,8)

- Βιολογικές επικαλύψεις (εικ.1,2,4,8)

- Ανάπτυξη βλάστησης (εικ.1,2,4,5,6,7)

εικ.1

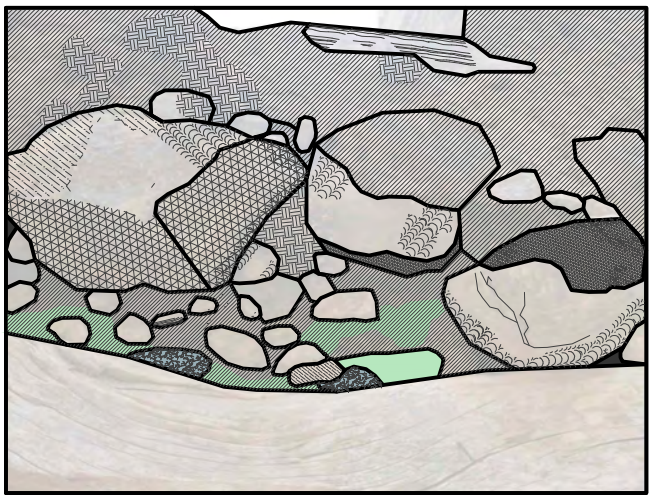

εικ.2

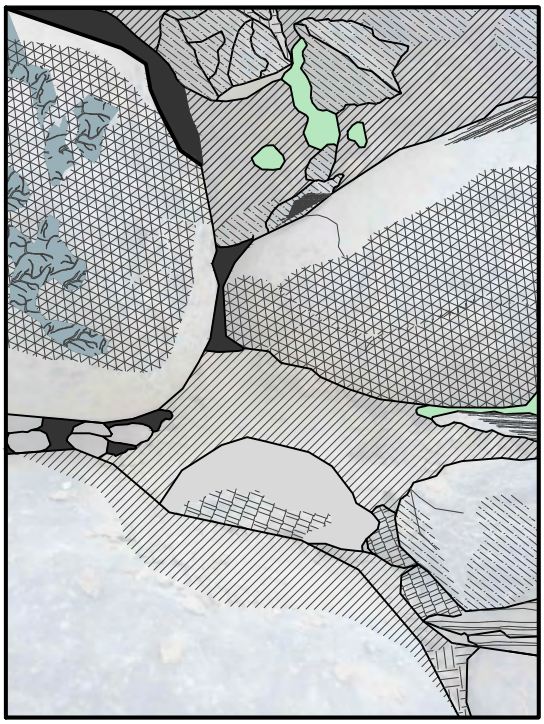
εικ.3

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑΣ ΚΤΙΡΙΟ 2

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑΣ ΚΤΙΡΙΟ 1

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- επικάλυψη λίθου με σαθρό κονίαμα
- απώλεια συνδετικού κονιάματος
- εναπόθεμα
- βιολογική φθορά κονιάματος
- διαφορική διάβρωση κατά σκάλας
- απολέπιση
- ανάπτυξη βλάστησης
- σαθρά κονιάματα
- χρωματική αλλόιωση βιολογική φθορά
- διάβρωση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

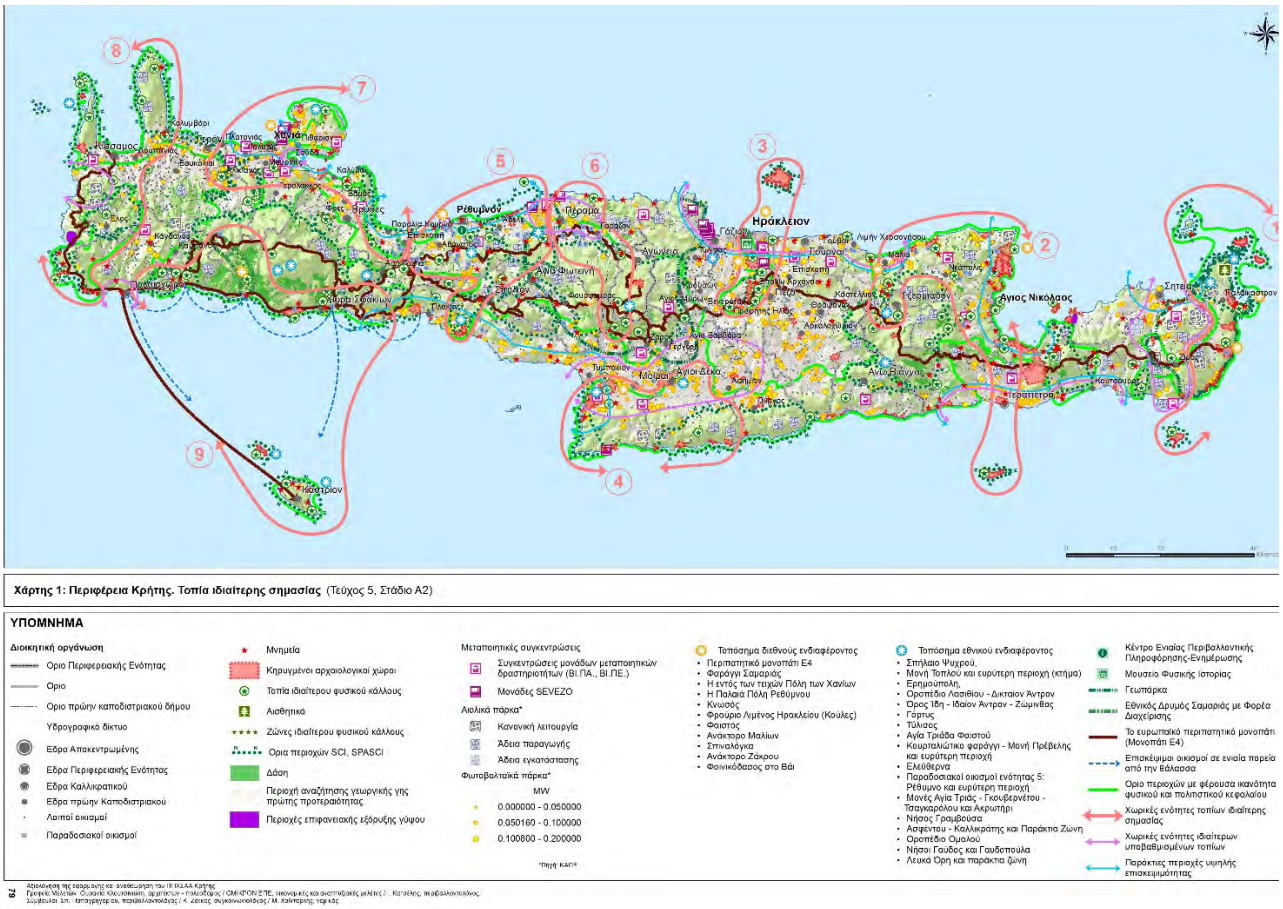
Γ1. Πρόταση αναβίωσης του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης

Έπειτα από την ανάλυση του οικιστικού τοπίου της επαρχίας των Σφακίων, του πολιτιστικού, φυσικού και ιστορικού πλούτου του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, του Δρυμού της Σαμαριάς και της ευρύτερης περιοχής, επιχειρείται η πρόταση αναβίωσης του οικισμού. Σύμφωνα με τις μελέτες που έχουν εκπονηθεί μέχρι σήμερα για την περιοχή αλλά και το ευρύ πλαίσιο πρότασης του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης (Περιφερειακό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης), η αναβίωση του οικισμού είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μέσω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού και του φυσιολατρικού τουρισμού.

Σύμφωνα με την πρόταση του χωροταξικού σχεδιασμού, η ζώνη της επαρχίας των Σφακίων συνδυάζει τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους διεθνούς σημασίας, με τους αρχαιολογικούς χώρους, τα τοπόσημα εθνικού ενδιαφέροντος και το περιπατητικό ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4 που τα συνδέει. Ακόμη η ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα, όπως προϋπήρχε στην περιοχή, συνδυαστικά με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες, θα μπορούσε να αναζωογονήσει την οικονομία του οικισμού, να προσφέρει προοπτικές εργασίας και επανεγκατάστασης.[74]

Ο παλιός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης είναι δυνατό να λειτουργήσει ως αγροτουριστικός προορισμός, όπου ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα ενασχόλησης με τις παραγωγικές δραστηριότητες που θα προσφέρονται (κτηνοτροφία, μελισσοκομία), παρακολούθησης σεμιναρίων για το φυσικό πλούτο της περιοχής και συμμετοχής σε περιπατητικές διαδρομές που θα συνδέονται με τα γύρω τοπόσημα, το ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4 και το Δρυμό της Σαμαριάς. Επίσης με τις κατάλληλες επεμβάσεις αποκατάστασης το ύπαρχον οικιστικό απόθεμα θα φιλοξενεί όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες και θα εξασφαλίζει τη διαμονή των επισκεπτών και του προσωπικού. Παράλληλα με τον αγροτουρισμό,οι ιδιοκτήτες των καταλυμάτων θα λειτουργούν συνεταιρισμό με τα παραγόμενα τοπικά προϊόντα, τα οποία θα πωλούνται τόσο μέσα στον οικισμό, όσο και εκτός της περιοχής. Τα έσοδα θα μπορούν να καλύπτουν τη συντήρηση του οικισμού και των δραστηριοτήτων του. Δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες, ο παλιός οικισμός μέσω του εναλλακτικού τουρισμού, θα αναβαθμίσει τον μέχρι σήμερα μονοδιάστατο, εποχιακό τουρισμό βασιζόμενο στους επισκέπτες του Δρυμού της Σαμαριάς.

[74] Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Διεύθυνση Χωροταξίας *«Αναθεώρηση και εξειδίκευση του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης»*, τεύχος 9, σελ. 67

Εικ. 68 Τοπία ιδιαίτερης σημασίας - πολιτιστικοί πόλοι Κρήτης (*«Αναθεώρηση και εξειδίκευση του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης»*,

Γ1.1. Παραδείγματα αγροτουρισμού και φυσιολατρικού τουρισμού στην Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον και στροφή του τουρισμού, βασικού οικονομικού πόρου της Ελλάδας στις εναλλακτικές μορφές. Ο φυσικό πλούτος της χώρας σε συνδυασμό με την ιστορία και το πολιτιστικό της υπόβαθρο, έχει οδηγήσει σε οργανωμένες αγροτουριστικές εγκαταστάσεις που σέβονται το περιβάλλον, αναδεικνύουν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου και συνδέονται με τα πολιτιστικά στοιχεία της εκάστοτε περιοχής.

Ένα αξιόλογο παράδειγμα σύνθετης τουριστικής εμπειρίας στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί στην Πελοπόννησο στο νομό Αρκαδίας και συγκεκριμένα στο Δήμο Γορτυνίας. Αναλυτικότερα με σκοπό την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, του πολιτιστικού πλούτου και την οικονομική ενίσχυση των οικισμών μέσα από τον τουρισμό, ο δήμος οργάνωσε και σχεδίασε περιπατητικό μονοπάτι (ο μονοπάτι του Μαινάλου - Menalon trail) 75 χ.μ. που διακρίνεται σε οχτώ τμήματα, διέρχεται μέσα από το φυσικό τοπίο της περιοχής, συναντά τα σημαντικότερα τοπόσημα και καταλήγει σε κηρυγμένους παραδοσιακούς οικισμούς.[75] (Οι οικισμοί που ορίζουν την περιπατητική διαδρομή είναι εννιά στο σύνολο, η Στεμνίτσα, η Δημητσάνα, το Ζυγοβίστι, η Ελάτη, η Βυτίνα, η Νυμφασία, τα Μαγουλιανά, το Βαλτεσινίκο και τα Λαγκάδια) Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τη διαδρομή που θέλει να ακολουθήσει και να φιλοξενηθεί στους οικισμούς, καθένας από τους οποίους προσφέρει διαφορετικές εμπειρίες διαμονής, συμμετοχή σε δραστηριότητες και επίσκεψη σε χώρους

[75] Οι 8 από τους 9 οικισμούς του μονοπατιού έχουν κηρυχτεί παραδοσιακοί, Π.Δ./ΦΕΚ 908/Δ/13.11.1998

ενδιαφέροντος. Η ηλεκτρονική σελίδα για το μονοπάτι προσφέρει πληροφορίες για την κάθε διαδρομή, για τις υπηρεσίες, τις δραστηριότητες και τα καταλύματα του κάθε οικισμού και προτείνει σημεία ενδιαφέροντος όπως αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, εκκλησίες στον επισκέπτη.[76]

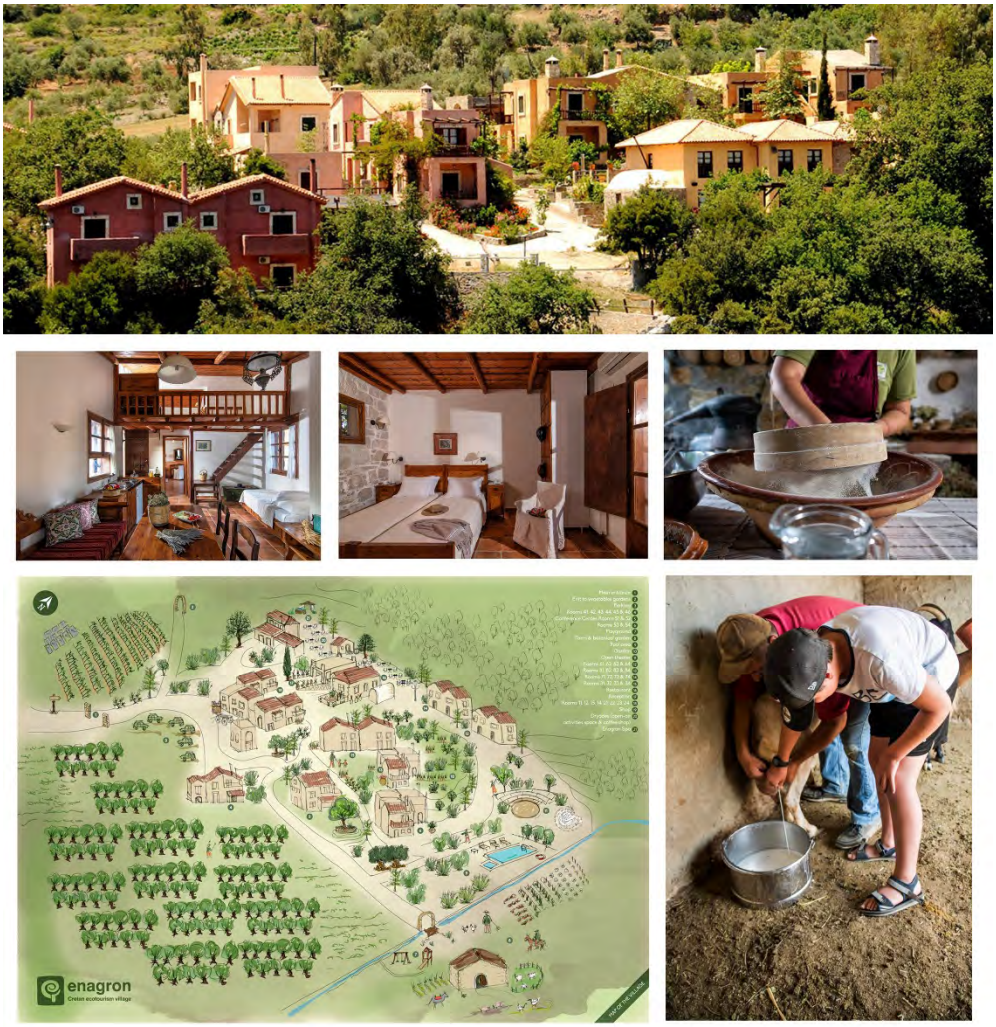
Εικ.69 Σημεία ενδιαφέροντος στους παραδοσιακούς οικισμούς από τους οποίους διέρχεται το μονοπάτι του Μαινάλου (https://menalontrail.eu/el/)

Στην Κρήτη υπάρχουν πολλά παραδείγματα, όπου υφιστάμενοι οικισμοί ή νέοι χώροι έχουν αναπτυχθεί και αποκατασταθεί στα πρότυπα του αγροτουρισμού. Ένα παράδειγμα νέων καταλυμάτων που αξιοποιεί το φυσικό περιβάλλον, προτείνει αγροτουριστικές δραστηριότητες, περιπατητικές διαδρομές και ξενάγηση σε ιστορικούς χώρους και σημεία φυσικού κάλλους (φαράγγια, σπήλαια κ.α.) είναι το οικοτουριστικό χωριό Έναγρον στο Ρέθυμνο, κοντά στον αρχαίο οικισμό της Αξού.[77] Τα καταλύματα έχουν χτιστεί στους πρόποδες του Ψηλορείτη σε υψόμετρο 500μ. και ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα διαμονής σε οικιστικό περιβάλλον σύμφωνο με την

[76] https://menalontrail.eu/el/

[77] Η Αξός ή Οαξός όπως αναφέρεται σε βιβλιογραφικές πηγές υπήρξε σημαντική πόλη της αρχαιότητας που συνδέθηκε και με τη μυθολογία όσον αφορά τη γέννηση του Δία στο όρος Ίδη (Ψηλορείτης). Τόσο ο C. Buondelmonti το 1415, όσο και ο R. Pashley που ταξίδεψαν και κατέγραψαν τον ιστορικό πλούτο της Κρήτης (και οι δύο αναφέρουν την αρχαία Τάρρα), αναφέρουν στο έργο τους τον οικισμό της Αξού και ευρήματα όπως νομίσματα που βρέθηκαν από τους μετέπειτα κατοίκους. C.Buondelmonti, *«Ένας γύρος της Κρήτης στα 1415- Περιγραφή της νήσου Κρήτης»,* προλ. Σ. Αλεξίου, εις.-μτφρ. Μ. Αποσκίτη, εκδ. Σύλλογος πολιτιστικής αναπτύξεως Ηρακλείου, Ηράκλειο,1983 , R. Pashley, *«Ταξίδια στην Κρήτη»,* τόμος Β΄, μτφρ- επιμ. Δ.Γ. Γόντικα, εκδ. Σύνδεσμος Τ.Ε.Δ.Κ. Κρήτης, 1994

παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τα υλικά του τόπου. Προσφέρονται δραστηριότητες όπως σεμινάρια κρητικής γαστρονομίας, ενασχόληση με την κτηνοτροφία και παρασκευή προϊόντων, καθώς και ενημέρωση για τη χλωρίδα και τα βότανα της περιοχής.[78]

Εικ.70 Το αγροτουριστικό χωριό Έναγρον στο Ρέθυμνο και οι δραστηριότητες που προσφέρει (https://www.enagron.gr/gr)

Ακόμη ένα παράδειγμα οικισμού στην Κρήτη αγροτουριστικού χαρακτήρα αποτελεί ο μεσαιωνικός οικισμός της Μηλιάς (15ος αιώνας μ.Χ.) στο Δήμο Κισσάμου στα Χανιά. Ο οικισμός χτισμένος εντός ανακηρυγμένου περιβάλλοντος Natura 2000, αποκαταστάθηκε με σκοπό την αξιοποίησή του στο πλαίσιο του εναλλακτικού τουρισμού. Η επέμβαση στα κτίρια πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την αρχιτεκτονική μορφή και τα υλικά που προϋπήρχαν και ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει και να συμμετάσχει σε παραγωγικές δραστηριότητες, σεμινάρια γαστρονομίας και εξορμήσεις στο φυσικό τοπίο. Παράλληλα στον οικισμό πραγματοποιούνται διαλέξεις, εκθέσεις και εκδηλώσεις για την κρητική παράδοση και την πορεία της στο χρόνο.[79]

[78] https://www.enagron.gr/gr
[79] https://www.staging7.milia.gr/

Εικ.71 Το χωριό Μηλιά στην Κίσσαμο και οι δραστηριότητες που προσφέρει (https://www.staging7.milia.gr/

Γ2. Αγία Ρουμέλη- αγροτουριστικός οικισμός – ίδρυση συνεταιρισμού

Εικ.72 Το ενιαίο δίκτυο ιστορικού, φυσιολατρικού και πολιτιστικού χαρακτήρα με σημείο αναφοράς την Αγία Ρουμέλη (προσωπικό σχέδιο)

Στην κατάληξη του Δρυμού της Σαμαριάς, το υφιστάμενο ανεκμετάλλευτο, κτιριακό απόθεμα του παλιού οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, θα αναβιώσει μέσα από μία οργανωμένη, αγροτουριστική χρήση με συνεταιριστικό χαρακτήρα. Έχοντας ως υπόβαθρο την ιστορική και πολιτιστική πορεία της περιοχής, το άρρηκτα συνδεδεμένο φυσικό τοπίο διεθνούς ενδιαφέροντος και την ανάγκη για οργανωμένους τουριστικούς υποδοχείς, που σέβονται το περιβάλλον, προτείνεται η επανάχρηση του οικισμού σύμφωνα με συμβατές παραγωγικές δραστηριότητες. Το αγροτουριστικό δίκτυο θα συνδέεται με τα σημεία ενδιαφέροντος της περιοχής, διευρύνοντας τις επιλογές του επισκέπτη και αναβαθμίζοντας την εμπειρία επίσκεψης της ευρύτερης περιοχής. Ο συνεταιρισμός θα λειτουργήσει στο πλαίσιο καλύτερης επεξεργασίας, τυποποίησης και εξαγωγής των παραγόμενων προϊόντων από τις αγροτουριστικές δραστηριότητες, στοχεύοντας στην συντήρηση του οικισμού και στην ανάδειξή του σε πρότυπη οικοτουριστική μονάδα.

Οι επεμβάσεις που θα πραγματοποιηθούν στον οικισμό, είναι αποτέλεσμα ανάλυσης και μελέτης της υφιστάμενης κατάστασης και διέπονται από συγκεκριμένες αρχές[80] όπως:

- Ο σεβασμός στην ιστορική εξέλιξη του οικισμού.
- Ο σεβασμός στους παραδοσιακούς τύπους κατοικίας και τα οικοδομικά του οικισμού.
- Η διατήρηση του ύφους και της γενικής διάρθρωσης του οικισμού.
- Η διατήρηση και επαναχρησιμοποίηση του αυθεντικού υλικού, όπου είναι δυνατό.
- Η χρήση συμβατών νέων υλικών και τεχνολογίας, σύμφωνα τις εκάστοτε κτιριακές ανάγκες.

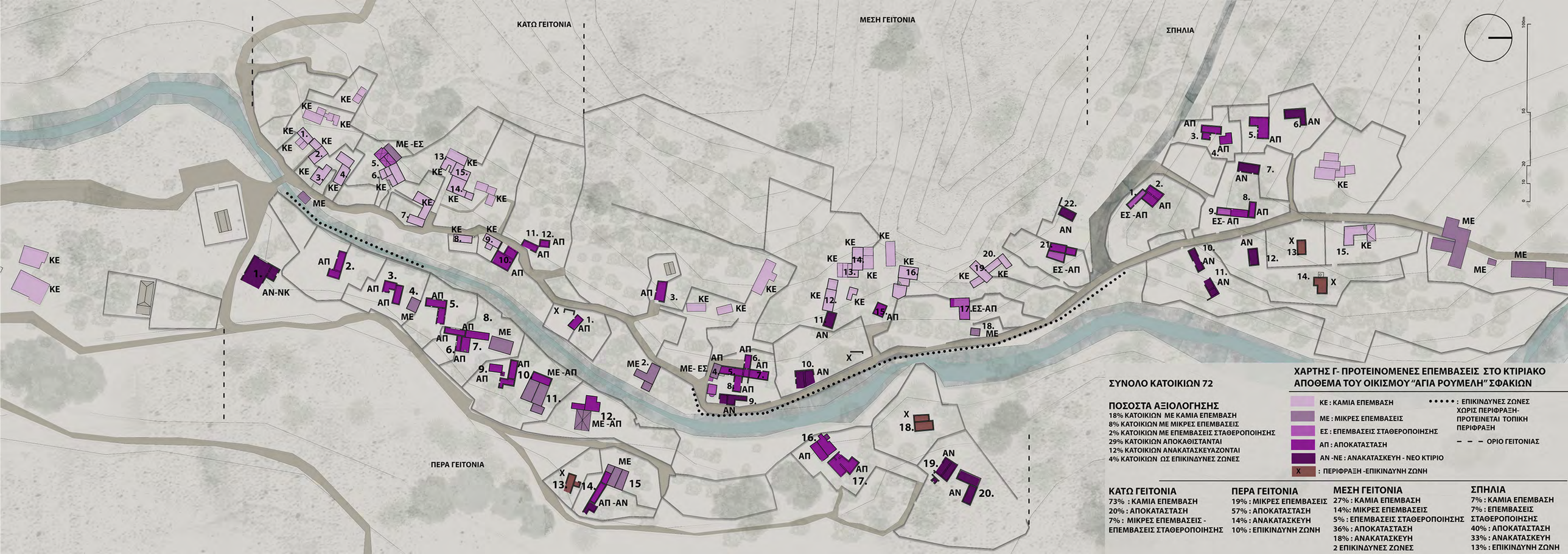
[80] Βάση των αρχών της αποκατάστασης αποτελεί « Ο Χάρτης της Βενετίας» για την αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και μνημειακών συνόλων που διατυπώθηκε το 1964. Φ.Μαλλούχου- Tufano, «Προστασία και *Διαχείριση Μνημείων»*, κεφ. 5ο σελ. 213-214

- Η απόδοση των νέων αρχιτεκτονικών μορφών βασιζόμενη σε πιθανές αυθεντικές μορφές του τόπου.
- Η απόδοση χρήσεων στα κτίρια συμβατών με τους τύπους τους και τις παραγωγικές δραστηριότητες του τόπου.
- Η αναβίωση ενός οικισμού με σεβασμό στο «πνεύμα» του τόπου.

Γ2.1 Προτεινόμενες επεμβάσεις στα κτίρια του οικισμού - προτεινόμενες ζώνες αγροτουρισμού

Σύμφωνα με το χάρτη Γ της πρότασης αποκατάστασης, ανάλογα με την υφιστάμενη κατάσταση του κάθε κτιρίου στις γειτονιές του οικισμού προτείνεται μία διαφορετικός τρόπος επέμβασης ή και καμία αλλαγή στη μορφή σε περιπτώσεις κατοικιών που έχουν ήδη επισκευαστεί (βλ. Παράρτημα εικόνων για την υφιστάμενη κατάσταση ανά κτίριο). Οι επεμβάσεις συνδυάζονται σε κάποιες κατοικίες, καθώς μέρη αυτών βρίσκονται σε καλύτερη ή χειρότερη κατάσταση από το υπόλοιπο κτίριο. Όπως αναλύεται στο χάρτη οι επεμβάσεις διακρίνονται σε μικρές που αφορούν κυρίως στην αλλαγή και την αντικατάσταση υλικών (π.χ. αντικατάσταση των ελενίτ με κεραμοσκεπές στα αναψυκτήρια), σε επεμβάσεις σταθεροποίησης όπου με κατάλληλες τεχνικές διατηρείται η υπάρχουσα δομή (τοπικά ενέμματα, συρραφές, αρμολογήματα) και αποκαθίσταται το κτίριο και σε επέμβαση ολικής αποκατάστασης. Στην τελευταία περίπτωση το περίγραμμα και η τοιχοποιία των κτιρίων υφίστανται, αλλά με μεθόδους σταθεροποίησης και ενίσχυσης αυτών, με τη χρήση συμβατών οικοδομικών υλικών, αποκαθίστανται σύμφωνα με την αυθεντική μορφή. Ακόμη ένα άλλο είδος επέμβασης αφορά την ανακατασκευή κτιρίων και την κατασκευή νέων χώρων συμβατών με τις αυθεντικές αρχιτεκτονικές μορφές. Στην παραπάνω κατηγορία ανήκουν κτίρια όπου δε σώζεται μεγάλο μέρος της τοιχοποιίας και της αρχιτεκτονικής μορφής, παρά μόνο τα ίχνη του περιγράμματος της κάτοψης. Επίσης σε ελάχιστες περιπτώσεις κτιρίων όπου δε διατηρείται ούτε το ίχνος της κάτοψης παρά μόνο διάσπαρτα τμήματα τοιχοποιίας, προτείνεται η περίφραξη αυτών και η σήμανσή τους ως επικίνδυνες ζώνες. Τέλος κατά μήκος του κυρίως μονοπατιού του οικισμού στο ύψος της γειτονιάς σπηλιά και μέση γειτονιά καθώς και σε σημεία της πέρα γειτονιάς, λόγω έντονων υψομετρικών διαφορών του αναγλύφου, προτείνεται η περίφραξη και η κατασκευή χαμηλών στηθαίων για την προστασία των επισκεπτών. Το μέτρο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς σήμερα έχει ξεκινήσει η μελέτη προσαρμογής του μονοπατιού, με σκοπό τη σχεδίαση οργανωμένης διαδρομής ΑΜΕΑ από την παραλία ως και τη θέση «Πόρτες» εσωτερικά του φαραγγιού (περίπου 2.5 χ.μ. από την αρχή του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης προς το εσωτερικό του Δρυμού), διερχόμενη από τον παλιό οικισμό της Αγίας Ρουμέλης. Συμπερασματικά σύμφωνα με το χάρτη Γ, ένα μεγάλο μέρος του οικισμού αποκαθίσταται (29%), ενώ στα περισσότερα κτίρια είτε δεν πραγματοποιείται κάποια επέμβαση, είτε αυτά ανακατασκευάζονται ακολουθώντας την αρχιτεκτονική μορφή του οικισμού.

Περνώντας στην πρόταση επανάχρησης του οικισμού της Αγίας Ρουμέλης στο πλαίσιο του αγροτουρισμού, ο χώρος διακρίνεται σε διάφορες ζώνες με ποικίλες δραστηριότητες. Η επιλογή τους έγινε με γνώμονα την προϋπάρχουσα ενασχόληση των κατοίκων του οικισμού με τον πρωτογενή τομέα και την εξασφάλιση επιλογών στον επισκέπτη για το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου. Αρχικά σύμφωνα με το χάρτη Δ, με σκοπό την ίση κατανομή δραστηριοτήτων η κάθε γειτονιά διαθέτει κοινόχρηστες και ιδιωτικές ζώνες ανάλογα με το κτιριακό της απόθεμα. Αναλυτικότερα διακρίνονται δημόσιες ζώνες που θα εξυπηρετούν ξεχωριστές παραγωγικές δραστηριότητες, ζώνες καταλυμάτων φιλοξενίας των επισκεπτών του οικισμού, καθώς και ζώνες κατοικιών για τους ιδιοκτήτες και το προσωπικό του θα εργάζεται στον οικισμό. Έχει γίνει προσπάθεια οι ζώνες κατοικιών του προσωπικού να ταυτίζονται με κτίρια που είναι ήδη επισκευασμένα από τους ιδιοκτήτες τους και δε μπορούν να έχουν άλλη χρήση προς

ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΣΠΗΛΙΑ
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΧΑΡΤΗΣ Γ- ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ "ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ" ΣΦΑΚΙΩΝ
ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ 72
ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
18% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΜΕ ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ
8% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΜΕ ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ
2% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΜΕ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
29% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΑΠΟΚΑΘΙΣΤΑΝΤΑΙ
12% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΙ
4% ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΩΣ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΚΕ : ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ
ΜΕ : ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ
ΕΣ : ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΑΠ : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΑΝ -ΝΕ : ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ - ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ
Χ : ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ -ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ
: ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ- ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ
ΟΡΙΟ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ
ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
73% : ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ
20% : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
7% : ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ - ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
19% : ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ
57% : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
14% : ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
10% : ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
27% : ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ
14%: ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ
5% : ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
36% : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
18% : ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
2 ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΣΠΗΛΙΑ
7% : ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ
7% : ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
40% : ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
33% : ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
13% : ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ

όφελος του αγροτουρισμού. Η πρόταση του αγροτουρισμού δεν αποκλείει την ταυτόχρονη τουριστική δραστηριότητα με τη διαμονή μόνιμων κατοίκων της περιοχής.

Σύμφωνα με το χάρτη των προτεινόμενων χρήσεων, αναφέρονται συνοπτικά οι δραστηριότητες του οικισμού:

Γειτονιά Σπηλιά

- Θέση υποδοχής αγροτουριστικών καταλυμάτων.
- Χώρος εστίασης με υπαίθρια εκτόνωση.
- Χώρος σεμιναρίων κρητικής κουζίνας και υπαίθριοι χώροι καλλιέργειας.
- Επισκέψιμος χώρος φύλαξης ζώων.
- Καταλύματα επισκεπτών και ξενώνας προσωπικού.

Μέσα Γειτονιά

- Στην ενότητα κτιρίων που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ.Β2.1.2) πραγματοποιούνται παρασκευή τυροκομικών και γαλακτοκομικών προϊόντων και λειτουργεί παραδοσιακό αρτοποιείο.
- Υπαίθριος χώρος για τη φύλαξη των ζώων και τις δραστηριότητες της κτηνοτροφικής παραγωγής, αποθήκες και αποδυτήρια για τους συμμετέχοντες στις δραστηριότητες.
- Σημεία πώλησης των παραγόμενων προϊόντων και ειδών ανάγκης
- Καταλύματα επισκεπτών και ξενώνες προσωπικού.

Κάτω Γειτονιά

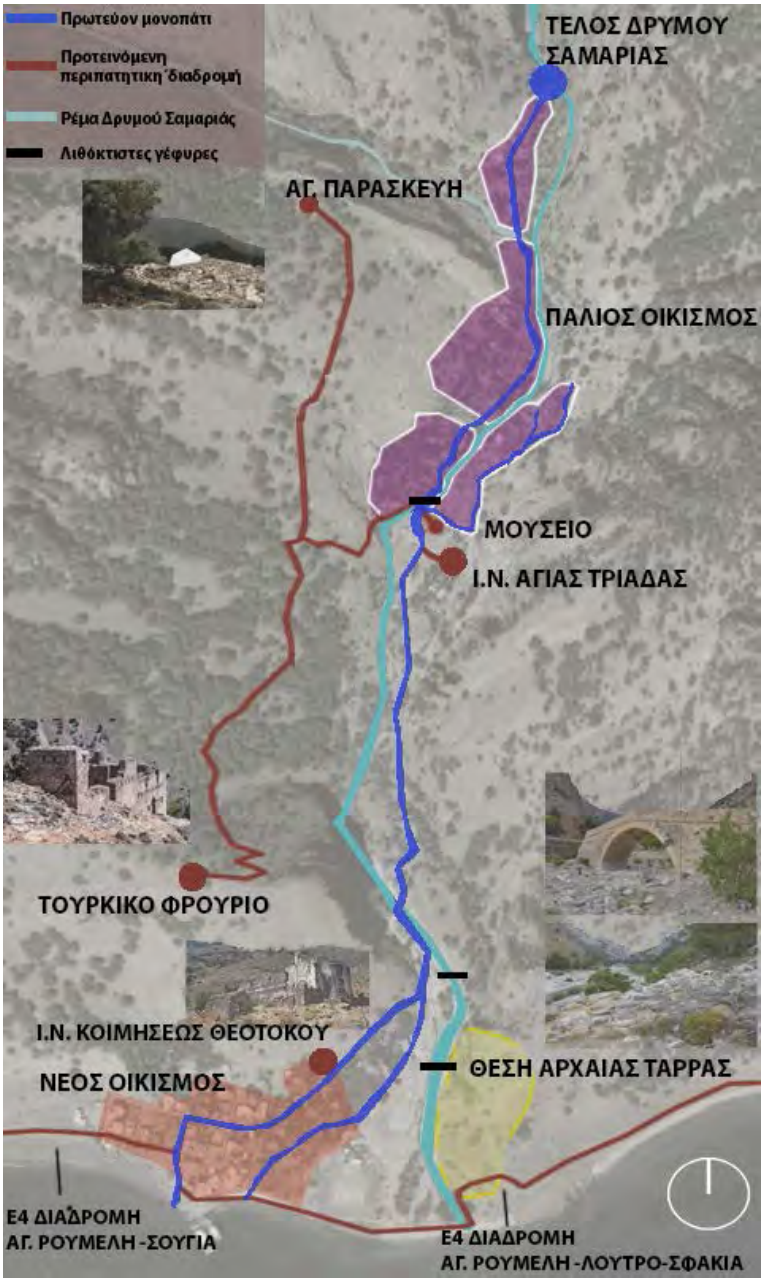
- Χώρος παρασκευής, επεξεργασίας και συσκευασίας μελιού.
- Υπαίθριος επισκέψιμος χώρος όπου τοποθετούνται τα μελίσσια.
- Αποθήκη και αποδυτήρια για τους συμμετέχοντες στην παραγωγική δραστηριότητα.
- Σημεία πώλησης των παραγόμενων προϊόντων και ειδών ανάγκης.
- Κατοικίες και ξενώνες προσωπικού

Πέρα Γειτονιά

- Υπαίθριες καλλιέργειες βοτάνων και τοπικών φυτών
- Χώρος επεξεργασίας και συσκευασίας βοτάνων και αιθέριων ελαίων
- Αποθήκη και αποδυτήρια για τους συμμετέχοντες στην παραγωγική δραστηριότητα.
- Σημεία πώλησης των παραγόμενων προϊόντων και ειδών ανάγκης.
- Χώρος εστίασης με υπαίθρια εκτόνωση.
- Ξενώνας προσωπικού
- Καταλύματα επισκεπτών
- Αναψυκτήριο για τους επισκέπτες του Δρυμού και του οικισμού
- Ιατρείο οικισμού

Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες θα συνδυάζονται με οργανωμένες περιπατητικές διαδρομές και ξεναγήσεις στον αρχαιολογικό χώρο της Τάρρας, το Τουρκικό Φρούριο και το ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Ακόμη περιπατητικές διαδρομές μπορούν να συνδυαστούν με το ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4 που διέρχεται από την παραλία και οδηγεί είτε στη Σούγια (παραλιακή διαδρομή 20 χ.μ.), είτε στη Χώρα Σφακίων επίσης παραλιακή διαδρομή 20 χ.μ., που διέρχεται και από το βυζαντινό ναό του Αγίου Παύλου. Πρόκειται για μικρή εκκλησία, σταυροειδούς ρυθμού με θόλο χτισμένη γύρω στο 1040 μ.Χ. πάνω στην

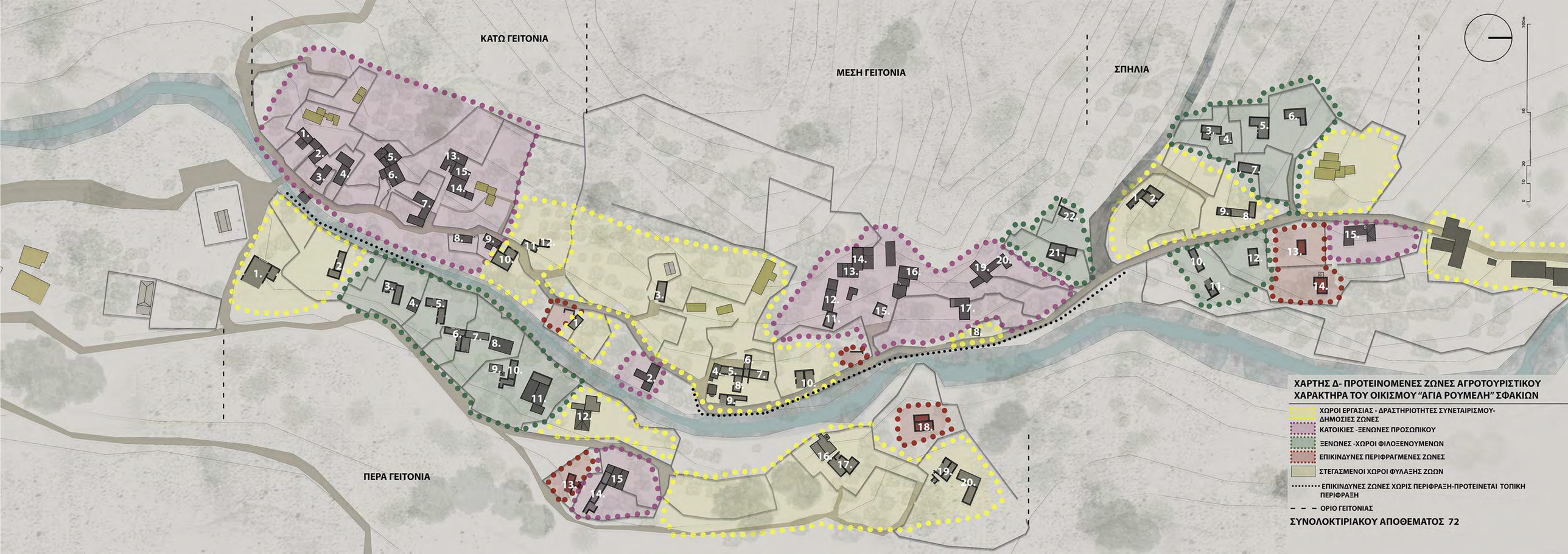
αμμώδη παραλία.[81] Τέλος το μουσείο δίπλα στον Ι.Ν. της Αγίας Τριάδας θα μπορούσε να φιλοξενήσει εκθέσεις, διαλέξεις και εκδηλώσεις για την ιστορία της περιοχής και την άρρηκτη σύνδεση του ανθρωπογενούς στοιχείου με το Δρυμό και το γενικό φυσικό τοπίο.[82]

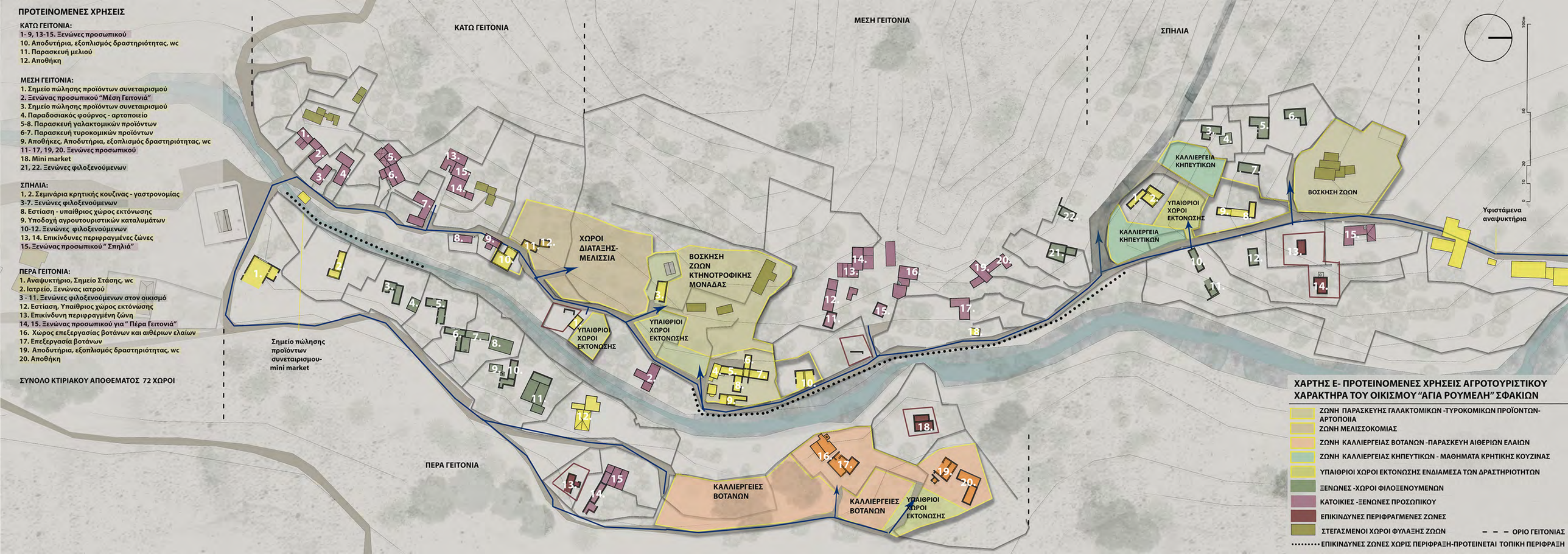

Εικ.73 Προτεινόμενες διαδρομές σύνδεσης σημείων ενδιαφέροντος (προσωπικό σχέδιο)

[81] Πιθανολογείται ότι ιδρύθηκε από τον Άγιο Ιωάννη τον Ξένο, στη θέση όπου ο Απόστολος Παύλος βάπτισε τους πρώτους χριστιανούς στην Κρήτη, περνώντας από την περιοχή με προορισμό τη Ρώμη. http://www.cretanbeaches.com/el/

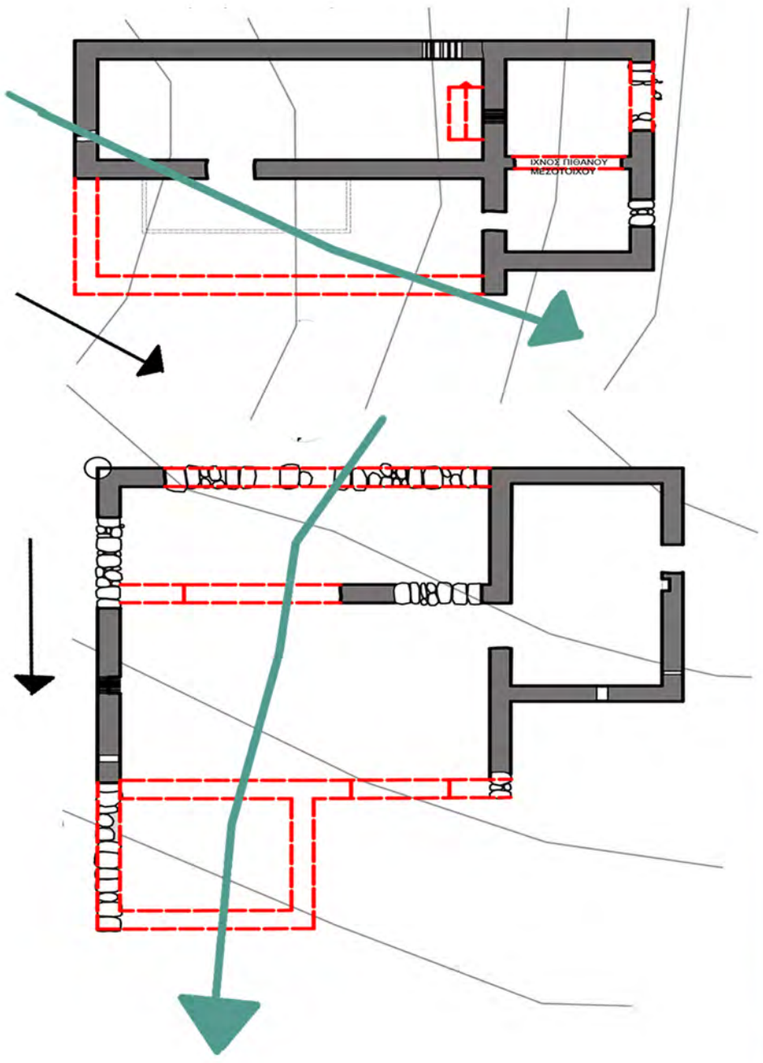
[82]Σήμερα ο χώρος με τίτλο «Μουσείο ανθρώπου και πέτρας», παραμένει συνήθως κλειστός και ανεκμετάλλευτος. Πριν το μουσείο ο χώρος φιλοξενούσε το δημοτικό σχολείο του παλιού οικισμού. Ν. Χατζημιχάλης-Π. Ματάλας, *«Σφακιά-Σαμαριά, Ρυθμιστική Μελέτη Τουριστικής Αναπτύξεως Χώρας Σφακίων και αξιοποιήσεως Φάραγγος Σαμαριάς», σχ. Αποτ. Οικισμού.*

ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΣΠΗΛΙΑ
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
0
10
20
50
100m
ΧΑΡΤΗΣ Δ- ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ "ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ" ΣΦΑΚΙΩΝ
ΧΩΡΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ-ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ -ΞΕΝΩΝΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΞΕΝΩΝΕΣ -ΧΩΡΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΩΝ
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΟΙ ΧΩΡΟΙ ΦΥΛΑΞΗΣ ΖΩΩΝ
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ-ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ
ΟΡΙΟ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ
ΣΥΝΟΛΟΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ 72

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ:
1- 9, 13-15. Ξενώνες προσωπικού
10. Αποδυτήρια, εξοπλισμός δραστηριότητας, wc
11. Παρασκευή μελιού
12. Αποθήκη
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ:
1. Σημείο πώλησης προϊόντων συνεταιρισμού
2. Ξενώνας προσωπικού "Μέση Γειτονιά"
3. Σημείο πώλησης προϊόντων συνεταιρισμού
4. Παραδοσιακός φούρνος - αρτοποιείο
5-8. Παρασκευή γαλακτομικών προϊόντων
6-7. Παρασκευή τυροκομικών προϊόντων
9. Αποθήκες, Αποδυτήρια, εξοπλισμός δραστηριότητας, wc
11- 17, 19, 20. Ξενώνες προσωπικού
18. Mini market
21, 22. Ξενώνες φιλοξενούμενων
ΣΠΗΛΙΑ:
1, 2. Σεμινάρια κρητικής κουζινας - γαστρονομίας
3-7. Ξενώνες φιλοξενούμενων
8. Εστίαση - υπαίθριος χώρος εκτόνωσης
9. Υποδοχή αγροτουριστικών καταλυμάτων
10-12. Ξενώνες φιλοξενούμενων
13, 14. Επικίνδυνες περιφραγμένες ζώνες
15. Ξενώνας προσωπικού " Σπηλιά"
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ:
1. Αναψυκτήριο, Σημείο Στάσης, wc
2. Ιατρείο, Ξενώνας ιατρού
3 - 11. Ξενώνες φιλοξενούμενων στον οικισμό
12. Εστίαση, Υπαίθριος χώρος εκτόνωσης
13. Επικίνδυνη περιφραγμένη ζώνη
14, 15. Ξενώνας προσωπικού για " Πέρα Γειτονιά"
16. Χώρος επεξεργασίας βοτάνων και αιθέριων ελαίων
17. Επεξεργασία βοτάνων
19. Αποδυτήρια, εξοπλισμός δραστηριότητας, wc
20. Αποθήκη
ΣΥΝΟΛΟ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ 72 ΧΩΡΟΙ
ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΣΠΗΛΙΑ
ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ
ΧΩΡΟΙ ΔΙΑΤΑΞΗΣ-ΜΕΛΙΣΣΙΑ
ΒΟΣΚΗΣΗ ΖΩΩΝ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ
ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΟΝΩΣΗΣ
ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΟΝΩΣΗΣ
Σημείο πώλησης προϊόντων συνεταιρισμου- mini market
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΒΟΤΑΝΩΝ
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΒΟΤΑΝΩΝ
ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΟΝΩΣΗΣ
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ
ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΟΝΩΣΗΣ
ΒΟΣΚΗΣΗ ΖΩΩΝ
Υφιστάμενα αναψυκτήρια
100m
50
20
10
0
ΧΑΡΤΗΣ Ε- ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ "ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ" ΣΦΑΚΙΩΝ
ΖΩΝΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΓΑΛΑΚΤΟΜΙΚΩΝ -ΤΥΡΟΚΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ- ΑΡΤΟΠΟΙΙΑ
ΖΩΝΗ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑΣ
ΖΩΝΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΒΟΤΑΝΩΝ -ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΙΘΕΡΙΩΝ ΕΛΑΙΩΝ
ΖΩΝΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ - ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΚΟΥΖΙΝΑΣ
ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΚΤΟΝΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΑ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ
ΞΕΝΩΝΕΣ -ΧΩΡΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΩΝ
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ -ΞΕΝΩΝΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΕΣ ΖΩΝΕΣ
ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΟΙ ΧΩΡΟΙ ΦΥΛΑΞΗΣ ΖΩΩΝ
ΟΡΙΟ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ-ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ

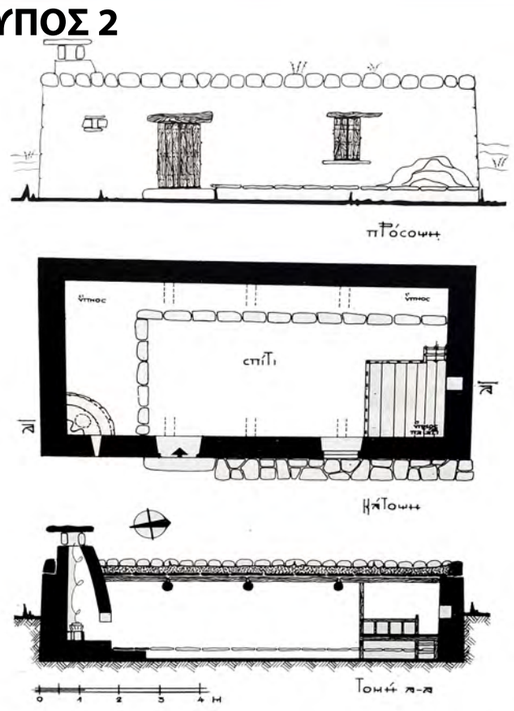
Γ2.2. Η επέμβαση στους δύο τύπους κατοικιών – πρόταση επανάχρησης

Στους δύο τύπους κατοικίας που αποτυπώθηκαν και αναλύθηκαν παραπάνω προτείνονται επεμβάσεις και χρήσεις ανάλογες με τη θέση τους στη γειτονιά, την υφιστάμενη κατάσταση, τις διαστάσεις τους και την εξυπηρέτηση του οικισμού. Συγκεκριμένα στον τύπο 1 προτείνεται η ανακατασκευή του υφιστάμενου κτιρίου, καθώς έχει διατηρηθεί μόνο το περίγραμμα του και μέρη της τοιχοποιίας του, σύμφωνα με τις αρχιτεκτονικές μορφές του οικισμού. Ο νέος χώρος θα λειτουργήσει ως αναψυκτήριο για τους επισκέπτες τόσο του Δρυμού, όσο και αυτών που θα διαμένουν στον οικισμό. Στο διώροφο τμήμα του κτιρίου θα κατασκευαστεί εσωτερικό πατάρι για τη διαμονή του προσωπικού. Στον τύπο 2 προτείνεται η πλήρης αποκατάσταση, καθώς το υπάρχον κτίριο διατηρεί τη δομή και την αρχιτεκτονική μορφή του. Ο νέος χώρος θα λειτουργήσει ως ιατρείο του οικισμού με πατάρι για τη διαμονή του ιατρού. Η θέση του ιατρείου επιλέχθηκε με γνώμονα την εύκολη διέλευση στο σημείο για τους επισκέπτες του οικισμού, αλλά και τους κατοίκους και τουρίστες του νέου οικισμού της Αγίας Ρουμέλης, καθώς η διαδρομή από το νέο παραλιακό οικισμό στο σημείο, καλύπτεται σήμερα και με αυτοκίνητο.

Πιθανή ροή των υδάτων κατά την υπερχείλιση του ποταμού.

ΤΥΠΟΣ 2

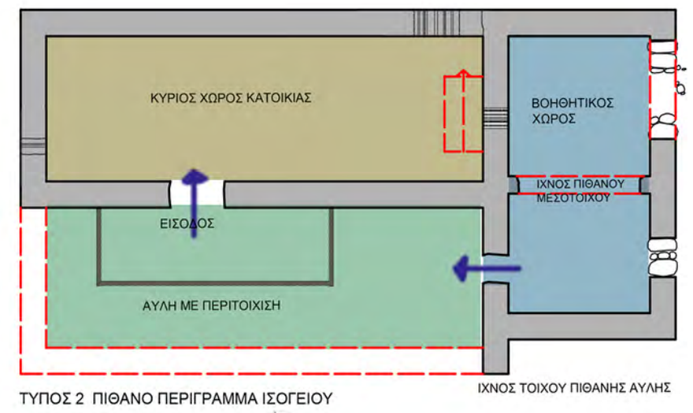

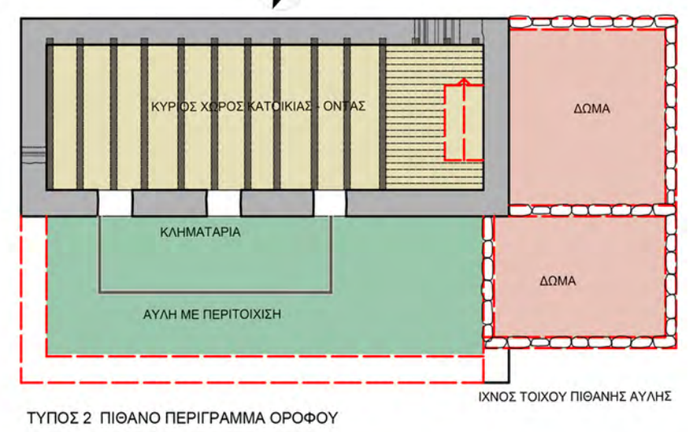
Σχέδια κατοικίας Α. Ντελάκη. πλατυμέτωπο μονόχωρο σπίτι με πατάρι και δώμα

Υφιστάμενη κατάσταση

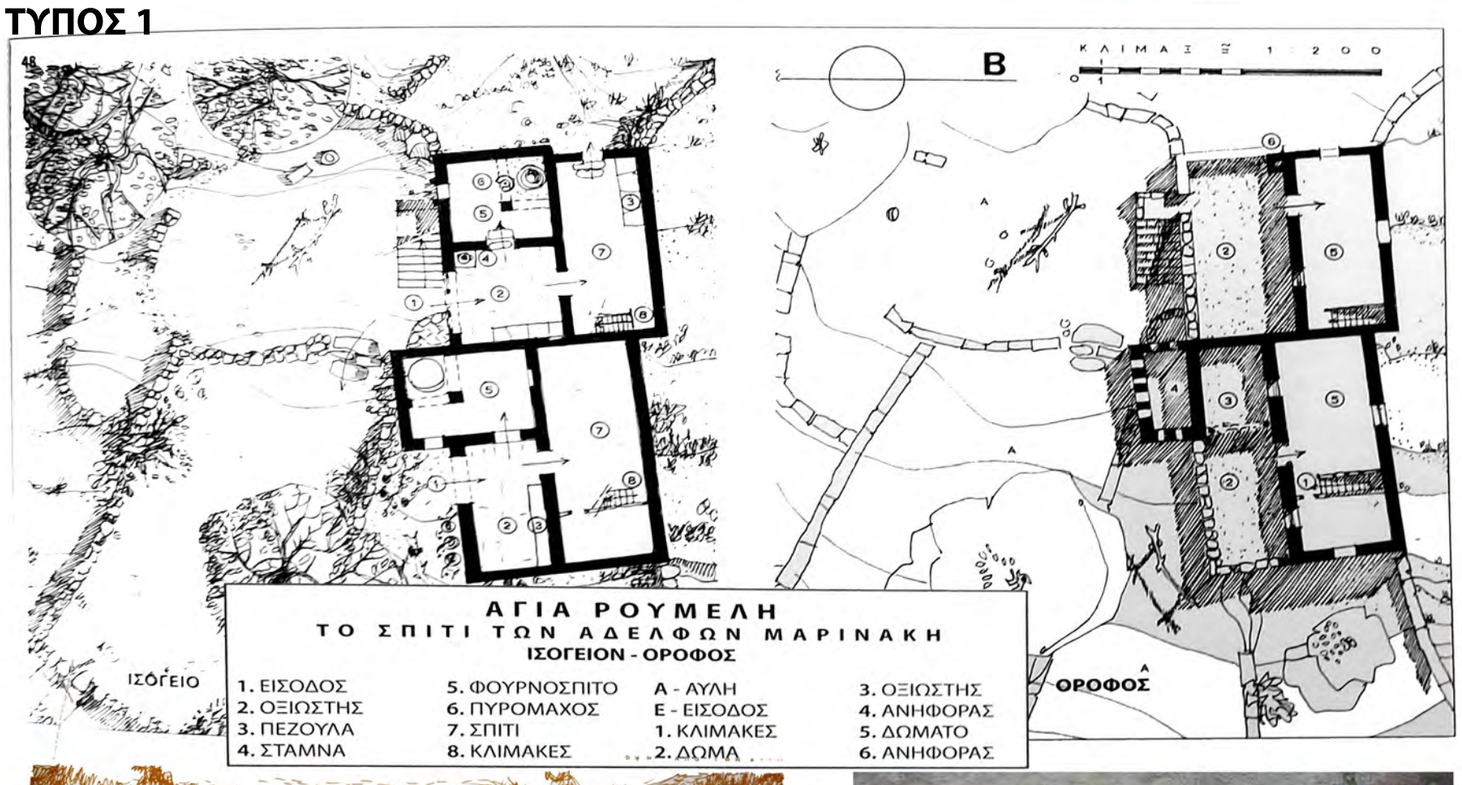

Υπόθεση αρχικής μορφής και διάταξης των χώρων σύμφωνα με την υφιστάμενη κατάσταση.

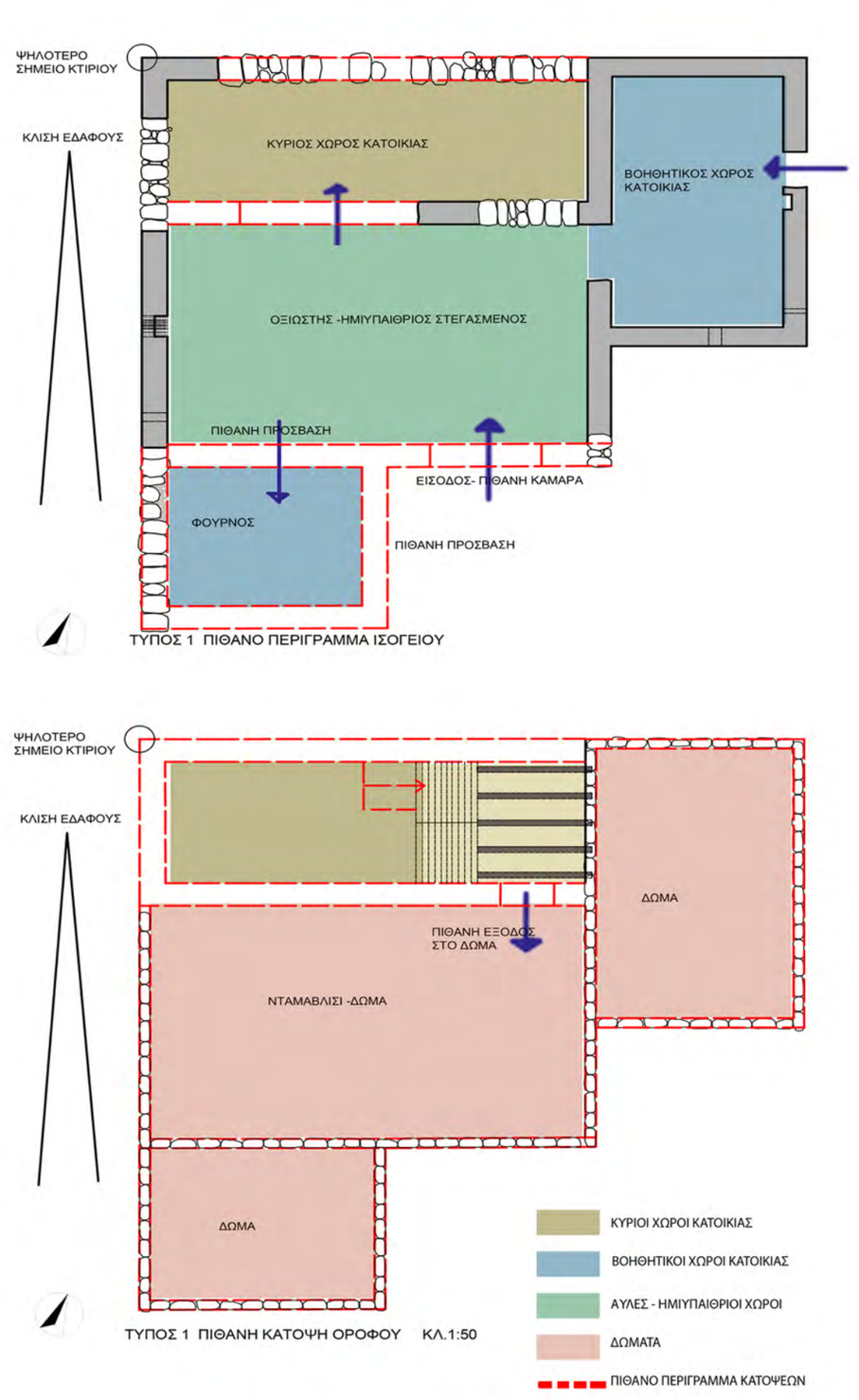
ΤΥΠΟΣ 1

Σχέδια κατοικίας Μαρινάκη πλατυμέτωπο διώροφο φουρνόσπιτο με πολλαπλούς χώρους και οξιώστη.

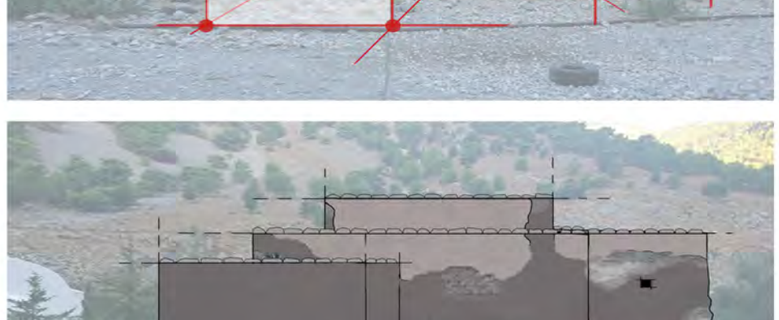

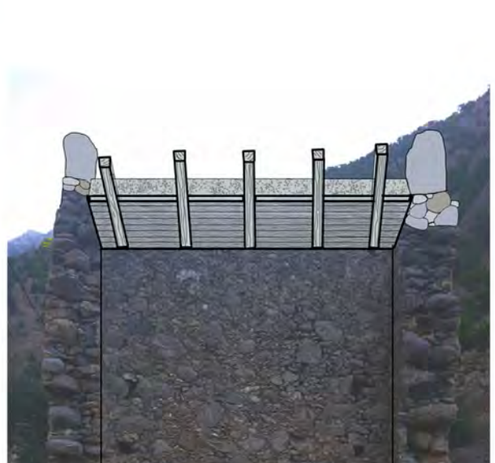

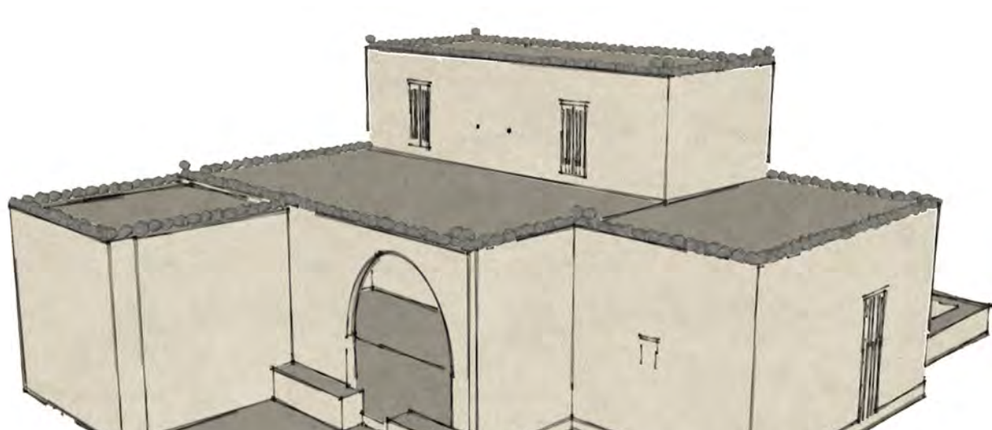

Σκίτσα και διαγράμματα υπόθεσης αρχικής μορφής της κατοικίας σύμφωνα με τα ίχνη και τα περιγράμματα της τοιχοποιίας.

Γ2.2.1 Τύπος 1 – Αναψυκτήριο – διαμονή προσωπικού

Ως προς την αρχιτεκτονική μορφή και διάρθρωση του χώρου, η πρόταση ανακατασκευής βασίζεται στην πλατυμέτωπη διώροφη κατοικία με ημιυπαίθριο χώρο του Π. Μαρινάκη στην Κάτω γειτονιά. Συγκεκριμένα η κάτοψη αναπτύσσεται σε τρεις χώρους, δύο σε παράλληλη διάταξη και ένα βοηθητικό στη βόρεια πλευρά. Από το μονοπάτι του οικισμού οι επισκέπτες θα εισέρχονται από τη δυτική όψη του κτιρίου. Στο ισόγειο εκατέρωθεν της εισόδου αναπτύσσονται οι χώροι κουζίνας και τα παρασκευαστήρια με πάγκους. Προχωρώντας στον κύριο μονώροφο χώρο του αναψυκτηρίου έχουν τοποθετηθεί τραπεζοκαθίσματα και χτιστές πεζούλες με εκτόνωση στην υπαίθρια αυλή, τμήμα της οποίας στεγάζεται με ξύλινη κατασκευή και αναρριχόμενη φύτευση. Ο κύριος χώρος επικοινωνεί με μονώροφο χώρο που προϋπήρχε, στον οποίο έχουν τοποθετηθεί WC και μικρή αποθήκη. Στη δεξιά πλευρά από την είσοδο, μεταλλική κλίμακα οδηγεί στο πατάρι όπου χρησιμοποιείται ως χώρος διαμονής του προσωπικού με αυτόνομο WC. Καθώς δεν είναι γνωστή η εικόνα των ανοιγμάτων στις όψεις, τοποθετούνται τα απαραίτητα για φωτισμό και αερισμό, ακολουθώντας την αυθεντική μορφή ανοιγμάτων στις σφακιανές κατοικίες. Στη δυτική όψη κατασκευάζεται τοξωτό άνοιγμα, που ορίζει την είσοδο από τον υπαίθριο χώρο στο εσωτερικό του αναψυκτηρίου.

Για την ανακατασκευή και λειτουργία του αναψυκτηρίου θα ακολουθηθεί η παρακάτω σειρά επεμβάσεων και εργασιών. Αναλυτικότερα:

Α στάδιο:

- Θα συλλεχθεί το υπάρχον οικοδομικό υλικό των τοιχοποιιών που έχουν καταρρεύσει και θα καθαριστεί από το χώμα και τα μπάζα που έχουν συσσωρευτεί, με σκοπό να επαναχρησιμοποιηθεί.
- Θα ξεμπαζωθεί εσωτερικά και εξωτερικά ο χώρος, ώστε να διαμορφωθούν ξανά οι αρχικές στάθμες του εδάφους, σύμφωνα με τις οποίες θεμελιώθηκε ανά χώρο η υφιστάμενη κατοικία.

Β στάδιο:

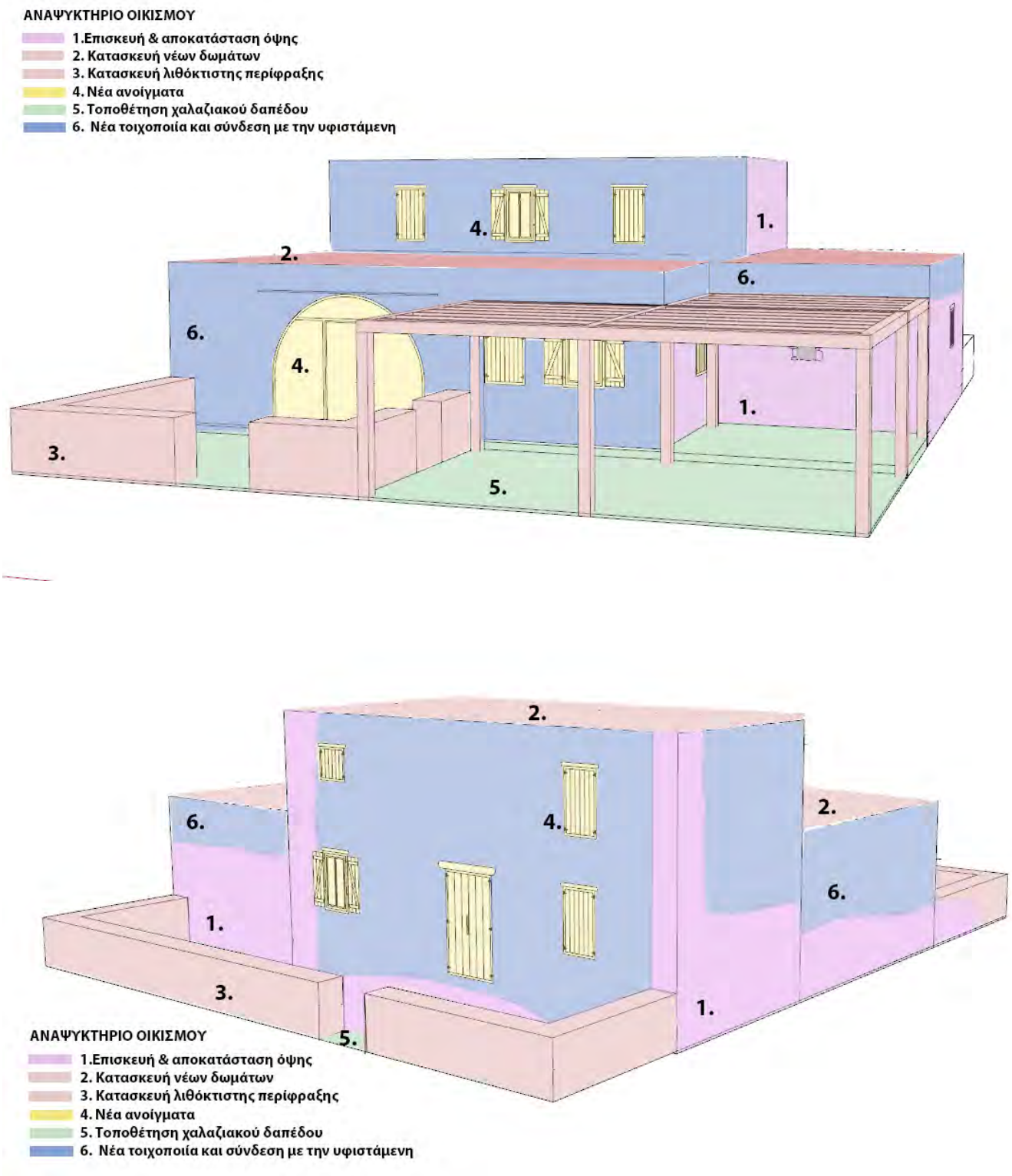
- Οι υφιστάμενες τοιχοποιίες θα καθαριστούν με υδροβολή ώστε να απομακρυνθούν η βλάστηση που έχει αναπτυχθεί, τα αλλοιωμένα επιχρίσματα, κονιάματα και μέρη της λιθοδομής που δεν μπορούν να συντηρηθούν.
- Στη συνέχεια με το υπάρχον οικοδομικό υλικό (κροκάλες ποταμού) θα χτιστούν από τη βάση οι πλευρές που έχουν καταρρεύσει, ξεκινώντας από τις γωνίες με τους λίθους κλειδιά. Σε σημεία ρηγματώσεων και απώλειας συνδετικού υλικού θα πραγματοποιούνται συρραφές, ή βαθύ αρμολόγημα και χαλικολόγημα κατά περίπτωση.
- Όλα τα κονιάματα οικοδομικά, ενεμμάτων, αρμολογήματος θα αποτελούνται από υδραυλική άσβεστο, πέρα από νερό και άμμο.
- Στο έδαφος θα τοποθετηθεί βάση ελαφρά οπλισμένου σκυροδέματος για να συγκρατήσει τη φέρουσα τοιχοποιία και θα επιστρωθεί με χαλαζιακό δάπεδο. Το χαλαζιακό δάπεδο θα τοποθετηθεί σε όλους τους χώρους εσωτερικά και εξωτερικά στις αυλές, εκτός από τους χώρους υγιεινής που θα επιστρωθούν με πατητή τσιμεντοκονία.
- Τα επιχρίσματα θα είναι οπλισμένα με ανοξείδωτο πλέγμα μηχανικής στερέωσης, με σκοπό την ενίσχυση της φέρουσας τοιχοποιίας.
- Οι εξωτερικοί και εσωτερικοί χρωματισμοί θα πραγματοποιηθούν με χρώματα υδρυάλου υπόλευκης απόχρωσης για την καλύτερη διαπνοή της τοιχοποιίας και την αποφυγή ανάπτυξης υγρασίας.

Γ στάδιο:

- Θα πραγματοποιηθούν όλες οι εσωτερικές εργασίες και ο διαχωρισμός των χώρων.
- Θα κατασκευαστεί ξύλινο πατάρι στη δυτική πλευρά του κτιρίου, ακολουθώντας την παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφή, αλλά με παρεμβολή μόνωσης.
- Η κλίμακα που οδηγεί στο πατάρι θα είναι μεταλλική.
- Θα κατασκευαστεί το δώμα με πατητό χώμα, ακολουθώντας την αυθεντική μορφή και τη στέψη με τις κροκάλες του ποταμού, με την παρεμβολή σύγχρονων τεχνικών στεγανοποίησης, μόνωσης και αποστράγγισης.
- Θα τοποθετηθούν ξύλινα καρφωτά κουφώματα με διπλά ανοιγόμενα υαλοστάσια και πόρτες που αντιστοιχούν στις αυθεντικές παραδοσιακές μορφές.
- Στην ανατολική όψη, ο επισκέπτης θα εισέρχεται από καμάρα με ανοιγόμενα υαλοστάσια, ενώ το χειμώνα η καμάρα θα καλύπτεται κατά μήκος με ξύλινα συρόμενα πορτόφυλλα.

Δ στάδιο:

- Ο εξοπλισμός του αναψυκτήριου θα είναι κυρίως ξύλινος και θα συνδυάζεται με χτιστές πεζούλες και πάγκους εξυπηρέτησης.
- Η εξωτερική διαμόρφωση είναι λιτή συμβατή με το φυσικό τοπίο, τα δάπεδα των υπαίθριων χώρων θα είναι χαλαζιακά, ενώ δυτική γωνία του αναψυκτηρίου θα κατασκευαστεί ξύλινο στέγαστρο με κρεβατίνα, όπως συνηθιζόταν στον υπαίθριο χώρο των σφακιανών κατοικιών.

Εικ.74,75 Σκίτσα προτεινόμενων επεμβάσεων

Γ2.2.2 Τύπος 2 – Ιατρείο οικισμού – διαμονή ιατρού

Ως προς την αρχιτεκτονική μορφή και χρήση, ο χώρος αποκαθίσταται για να στεγάσει το ιατρείο και τη διαμονή του ιατρού στον οικισμό. Λόγω της καλής υφιστάμενης κατάστασης του κτιρίου οι επεμβάσεις και επισκευές στο υπάρχον κέλυφος, μπορούν να τον επαναφέρουν στην αρχική του αρχιτεκτονική μορφή. Το κτίριο διώροφο πλατυμέτωπο με πατάρι και δίχωρο βοηθητικό χώρο, βασίζεται στην αρχιτεκτονική μορφή της Α. Ντελάκη που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στο ισόγειο η είσοδος πραγματοποιείται από την νότια όψη του κτιρίου και οδηγεί στο χώρο αναμονής και αριστερά στο χώρο εξεταστηρίου. Δεξιά του κυρίως χώρου θα διανοιχθεί πέρασμα προς το μονώροφο βοηθητικό κτίριο που θα αναπτύσσονται η κουζίνα και το WC. Τμήμα του βοηθητικού κτιρίου αυτονομείται με εξωτερική είσοδο και λειτουργεί ως αποθηκευτικός χώρος του ιατρείου. Δεξιά της εισόδου στο ισόγειο, μεταλλική σκάλα με χτιστά τα τρία πρώτα σκαλοπάτια οδηγεί στο ξύλινο πατάρι του κτιρίου όπου λειτουργεί ως προσωπικός χώρος του ιατρού. Όσον αφορά τα ανοίγματα, διατηρούνται τα υπάρχοντα και διανοίγονται ένα στην νότια όψη που υπήρχε πιθανόν και σε προηγούμενη οικοδομική φάση, τέσσερα στη βόρεια όψη τρία στο ισόγειο και ένα στον όροφο για φωτισμό και αερισμό του ιατρείου και ένα στην ανατολική όψη. Όσον αφορά τη διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου, διατηρείται και επισκευάζεται η οριοθέτηση με τις ξερολιθιές, ενώ τμήμα εξωτερικής χαμηλής περιτοίχισης στη συνέχεια του βοηθητικού χώρου, συμπληρώνεται και χτίζεται εκ νέου στο ίδιο ύψος και από τη δυτική πλευρά του κτιρίου. Η αυλή και ο γύρω χώρος του ιατρείου θα φυτευτεί, τοποθετούνται και εξωτερικά καθίσματα στη νοτιοδυτική πλευρά.

Για την αποκατάσταση και τη λειτουργία του ιατρείου θα ακολουθηθεί η παρακάτω σειρά επεμβάσεων και εργασιών. Αναλυτικότερα:

Α στάδιο:

- Θα συλλεχθεί το υπάρχον οικοδομικό υλικό από τα σημεία που έχει καταρρεύσει και θα καθαριστεί, με σκοπό να επανατοποθετηθεί.
- Θα ξεμπαζωθεί εσωτερικά και εξωτερικά ο χώρος, ώστε να διαμορφωθούν ξανά οι αρχικές στάθμες του εδάφους, σύμφωνα με τις οποίες θεμελιώθηκε ανά χώρο η υφιστάμενη κατοικία.

Β στάδιο:

- Οι υφιστάμενες τοιχοποιίες θα καθαριστούν με υδροβολή ώστε να απομακρυνθούν η βλάστηση που έχει αναπτυχθεί, τα αλλοιωμένα επιχρίσματα, κονιάματα και μέρη της λιθοδομής που δεν μπορούν να συντηρηθούν.
- Στη συνέχεια με το υπάρχον οικοδομικό υλικό (κροκάλες ποταμού) θα χτιστούν από τη βάση οι πλευρές του βοηθητικού χώρου που έχουν καταρρεύσει, ξεκινώντας από τις γωνίες με τους λίθους κλειδιά. Σε σημεία ρηγματώσεων και απώλειας συνδετικού υλικού θα πραγματοποιούνται συρραφές, ή βαθύ αρμολόγημα και χαλικολόγημα κατά περίπτωση.
- Όλα τα κονιάματα οικοδομικά, ενεμάτων, αρμολογήματος θα αποτελούνται από υδραυλική άσβεστο,πέρα από νερό και άμμο.
- Στο έδαφος θα τοποθετηθεί βάση ελαφρά οπλισμένου σκυροδέματος για να συγκρατήσει τη φέρουσα τοιχοποιία και θα επιστρωθεί με χαλαζιακό δάπεδο. Το χαλαζιακό δάπεδο θα τοποθετηθεί σε όλους τους χώρους εσωτερικά και εξωτερικά στην αυλή, εκτός από τους χώρους υγιεινής που θα επιστρωθούν με πατητή τσιμεντοκονία.

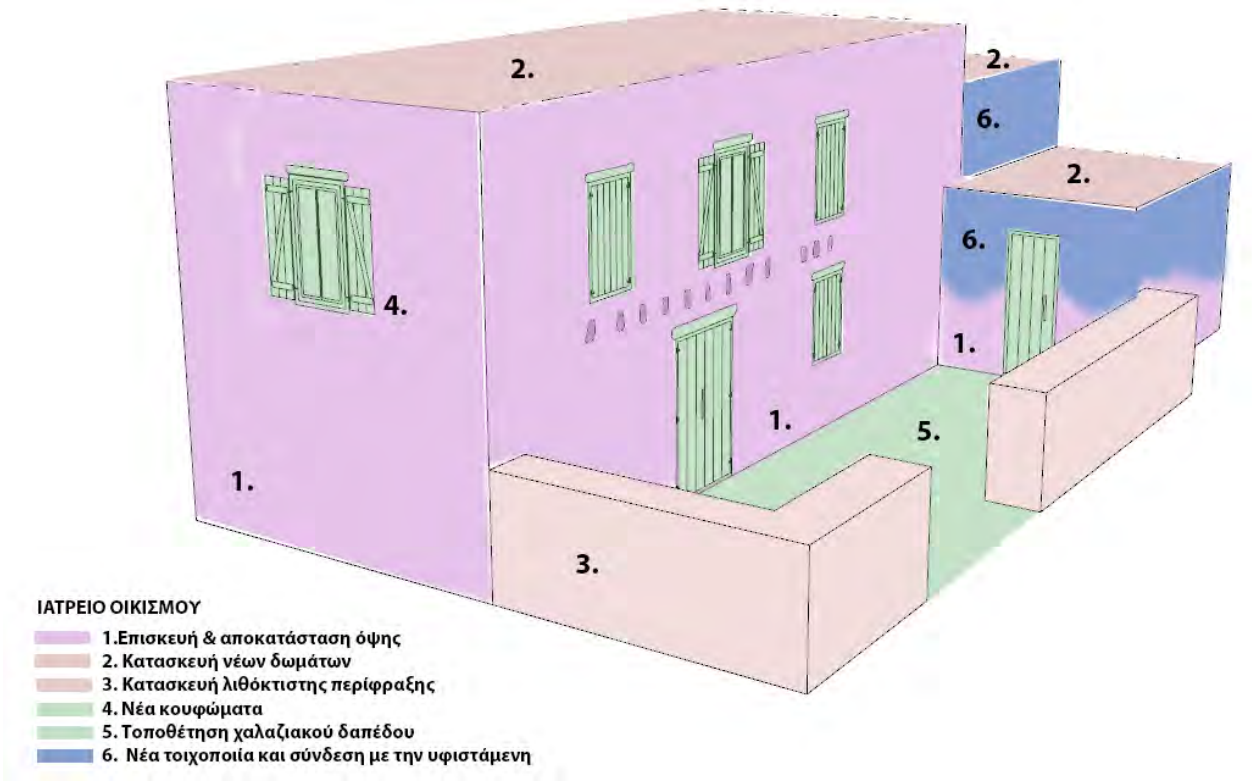
- Τα επιχρίσματα θα είναι οπλισμένα με ανοξείδωτο πλέγμα μηχανικής στερέωσης, με σκοπό την ενίσχυση της φέρουσας τοιχοποιίας.
- Οι εξωτερικοί και εσωτερικοί χρωματισμοί θα πραγματοποιηθούν με χρώματα υδρυάλου υπόλευκης απόχρωσης για την καλύτερη διαπνοή της τοιχοποιίας και την αποφυγή ανάπτυξης υγρασίας.

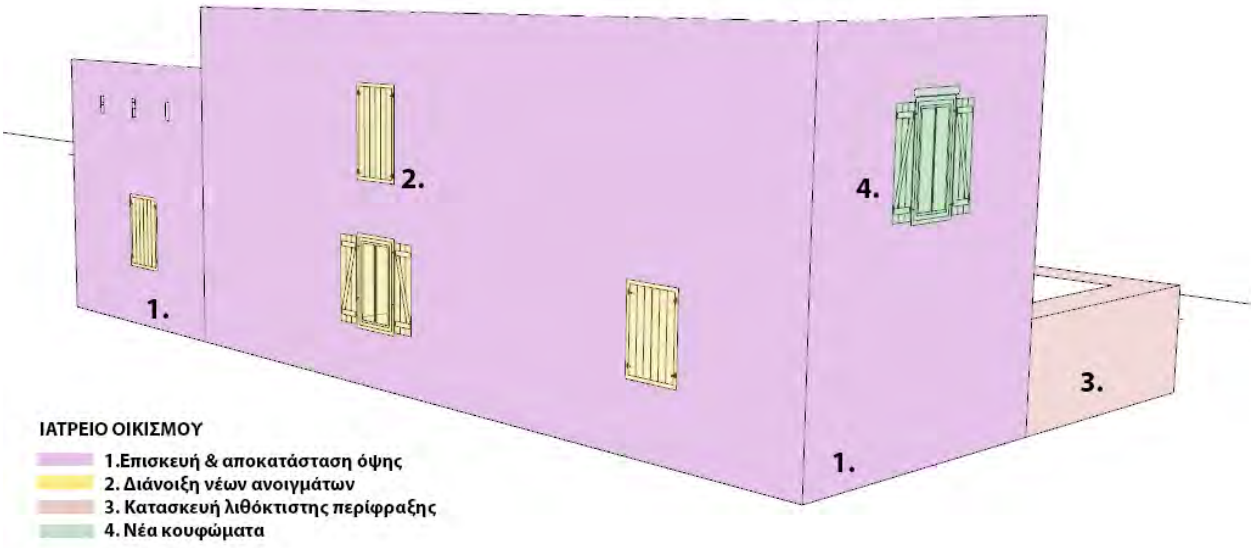
Γ στάδιο:

- Θα πραγματοποιηθούν όλες οι εσωτερικές εργασίες και ο διαχωρισμός των χώρων.
- Θα κατασκευαστεί ξύλινο πατάρι, που θα εκτείνεται σε όλη την επιφάνεια του ισογείου του κυρίως κτιρίου, ακολουθώντας την παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφή, αλλά με παρεμβολή μόνωσης.
- Η κλίμακα που οδηγεί στο πατάρι θα είναι μεταλλική.
- Θα κατασκευαστεί το δώμα με πατητό χώμα, ακολουθώντας την αυθεντική μορφή και τη στέψη με τις κροκάλες του ποταμού, με την παρεμβολή σύγχρονων τεχνικών στεγανοποίησης, μόνωσης και αποστράγγισης.
- Θα τοποθετηθούν ξύλινα καρφωτά κουφώματα με διπλά ανοιγόμενα υαλοστάσια και πόρτες που αντιστοιχούν στις αυθεντικές παραδοσιακές μορφές.
- Η πρόσβαση στον αποθηκευτικό χώρο πραγματοποιείται από ανεξάρτητη είσοδο στην ανατολική πλευρά του κτιρίου.

Δ στάδιο:

- Ο εξοπλισμός του χώρου αναμονής του ιατρείου θα αποτελείται από χτιστές πεζούλες και θα διαχωρίζεται από το χώρο εξέτασης με γυψοσανίδα. Στον όροφο ο χώρος του ύπνου διαχωρίζεται από τον υπόλοιπο ενιαίο χώρο επίσης με γυψοσανίδα.

Εικ.76,77 Σκίτσα προτεινόμενων επεμβάσεων

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ

ΠΡΟΤΑΣΗ

προς Τουρκικό φρούριο

προς παραλιακό μέτωπο

πρωτεύον μονοπάτι οικισμού

+5.95

+3.65

+3.65

+0.05

+4.20

+2.80

+4.20

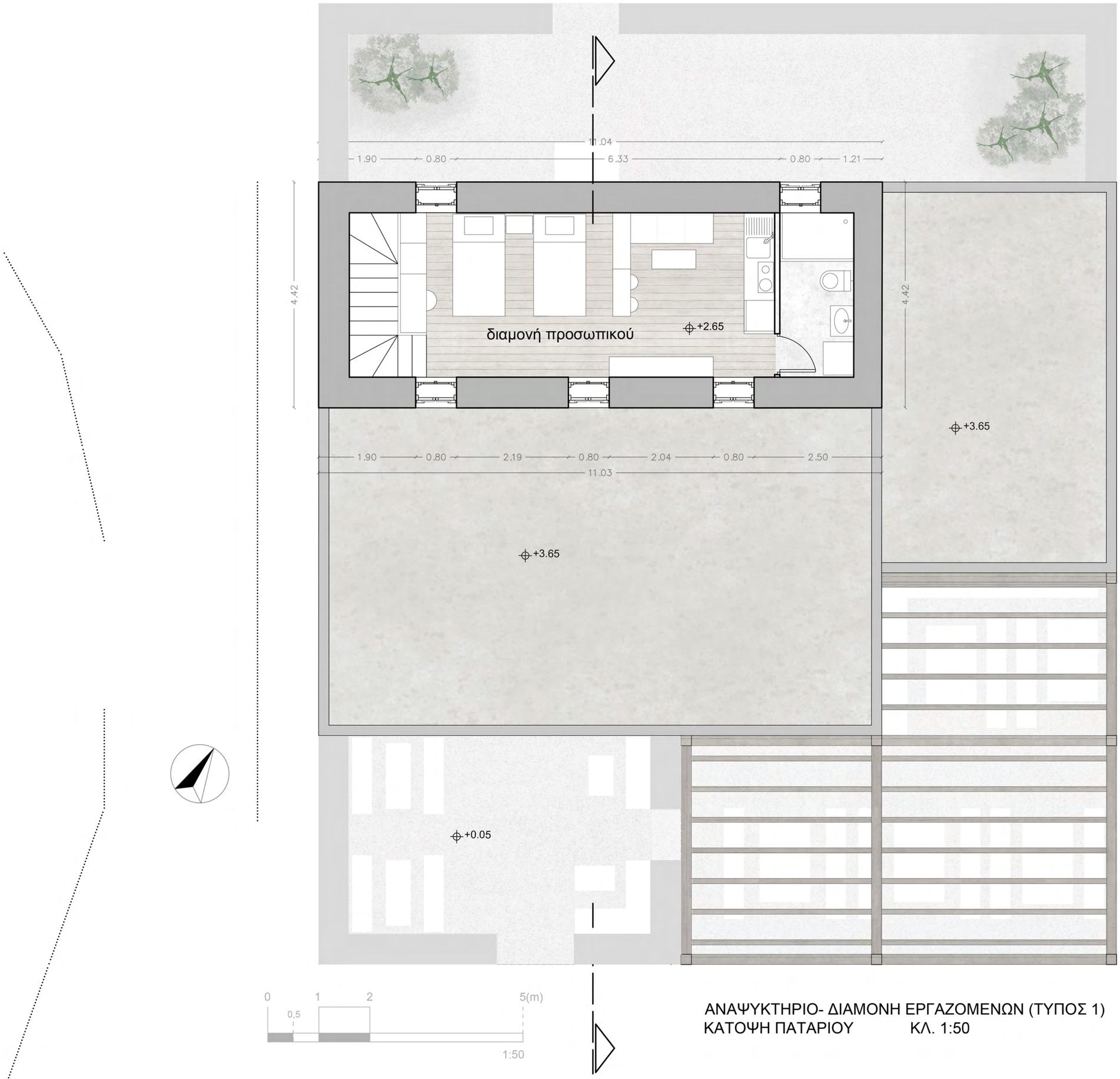
0 5 10 20 (m)

25

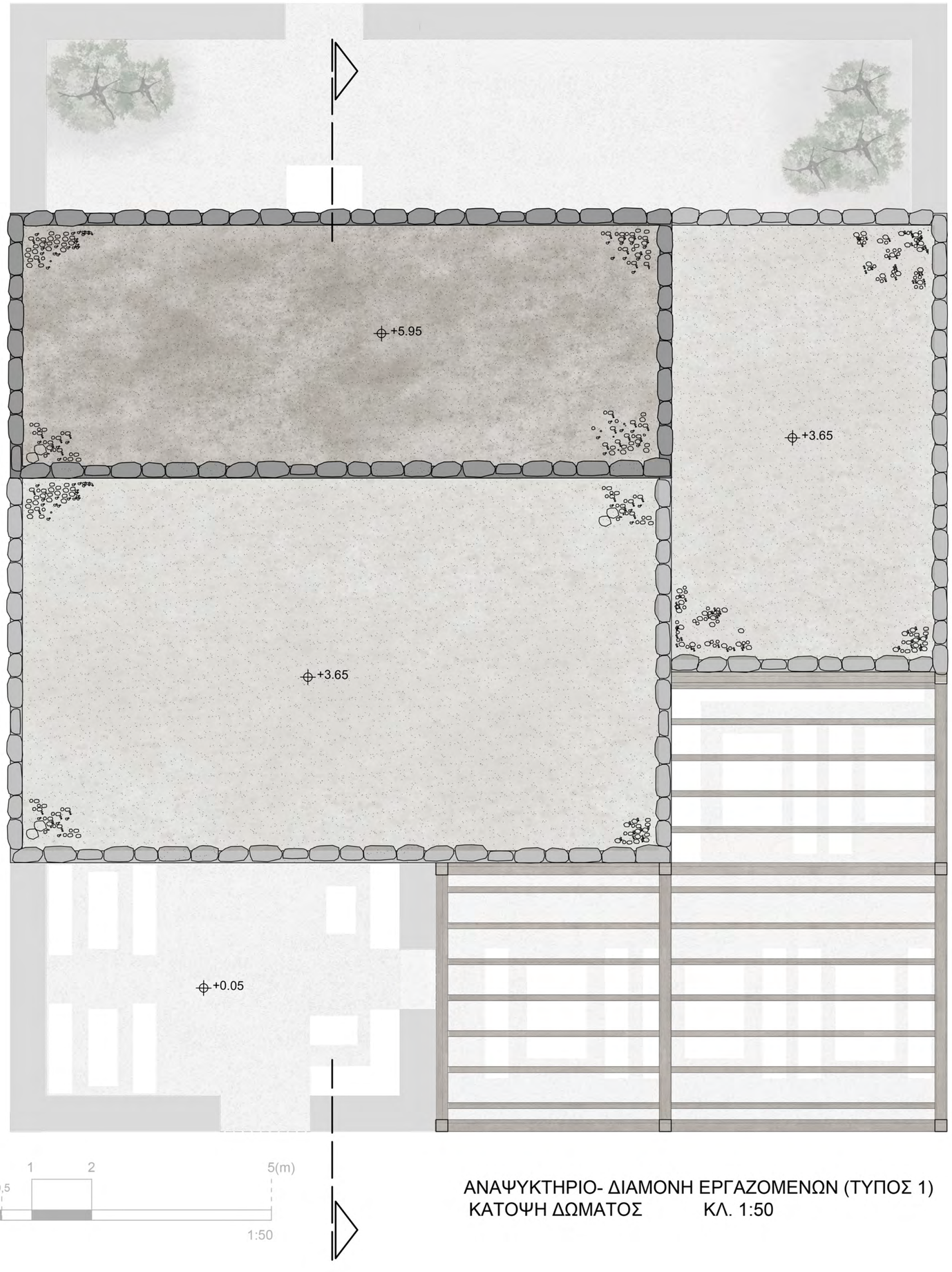
1:200

ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΤΥΠΟΣ 1)
ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ ΚΛ. 1:50

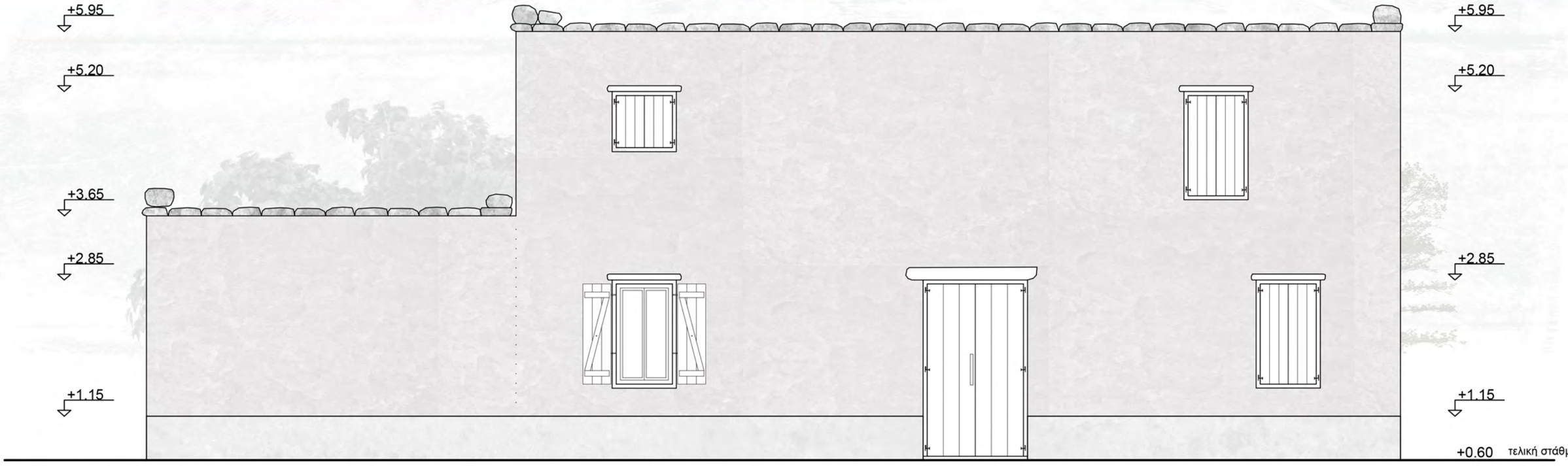
ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΤΥΠΟΣ 1)
ΚΑΤΟΨΗ ΠΑΤΑΡΙΟΥ ΚΛ. 1:50

ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΤΥΠΟΣ 1)
ΚΑΤΟΨΗ ΔΩΜΑΤΟΣ ΚΛ. 1:50

ΤΥΠΟΣ 1 - ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ

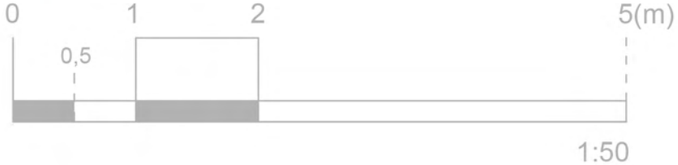
ΠΡΟΤΑΣΗ

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ

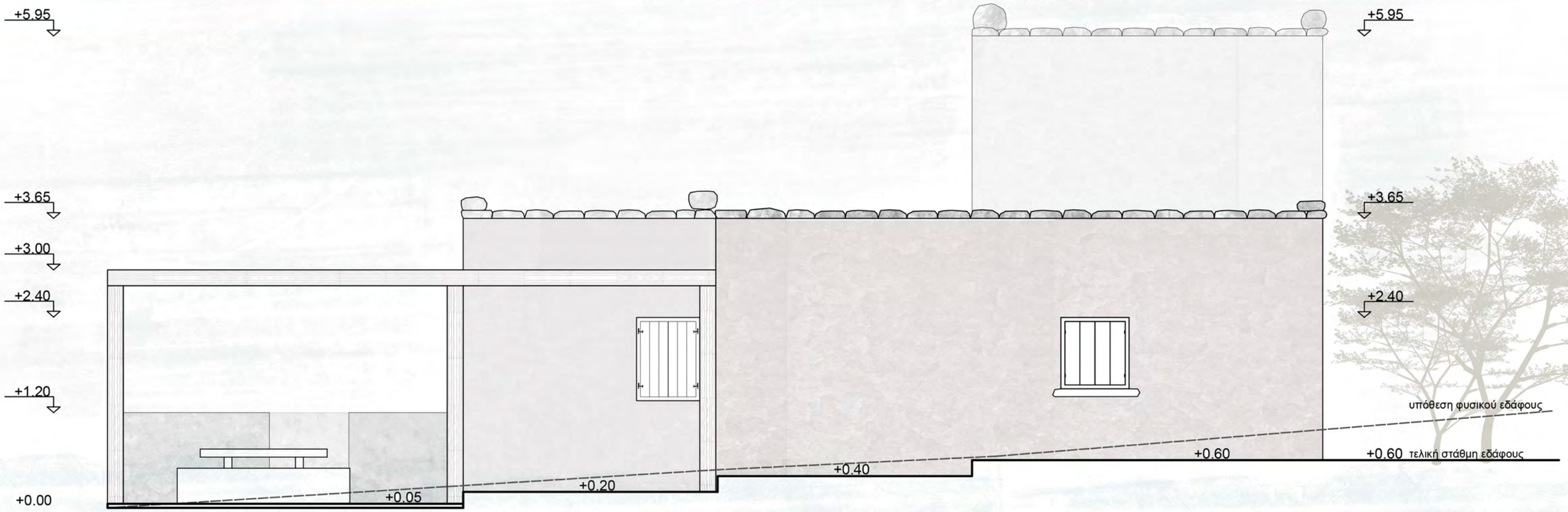

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ

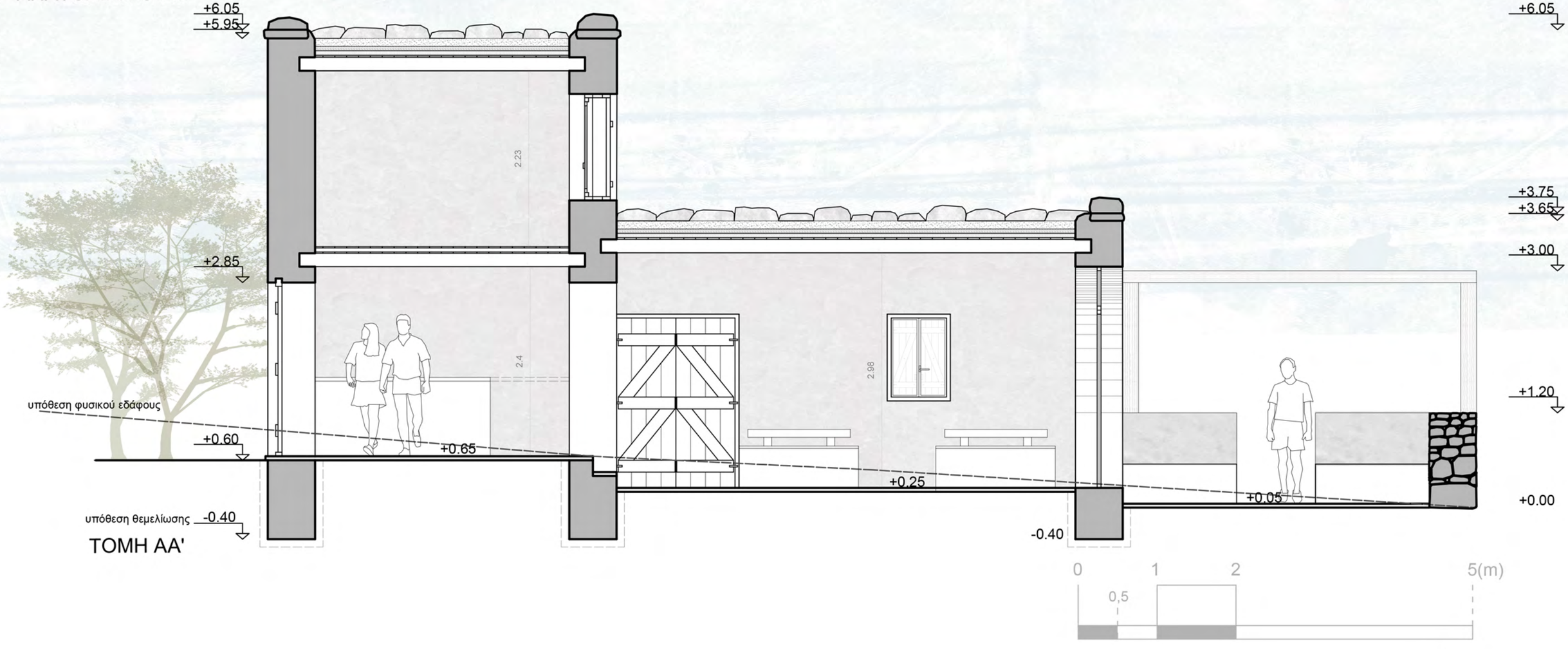

1:50

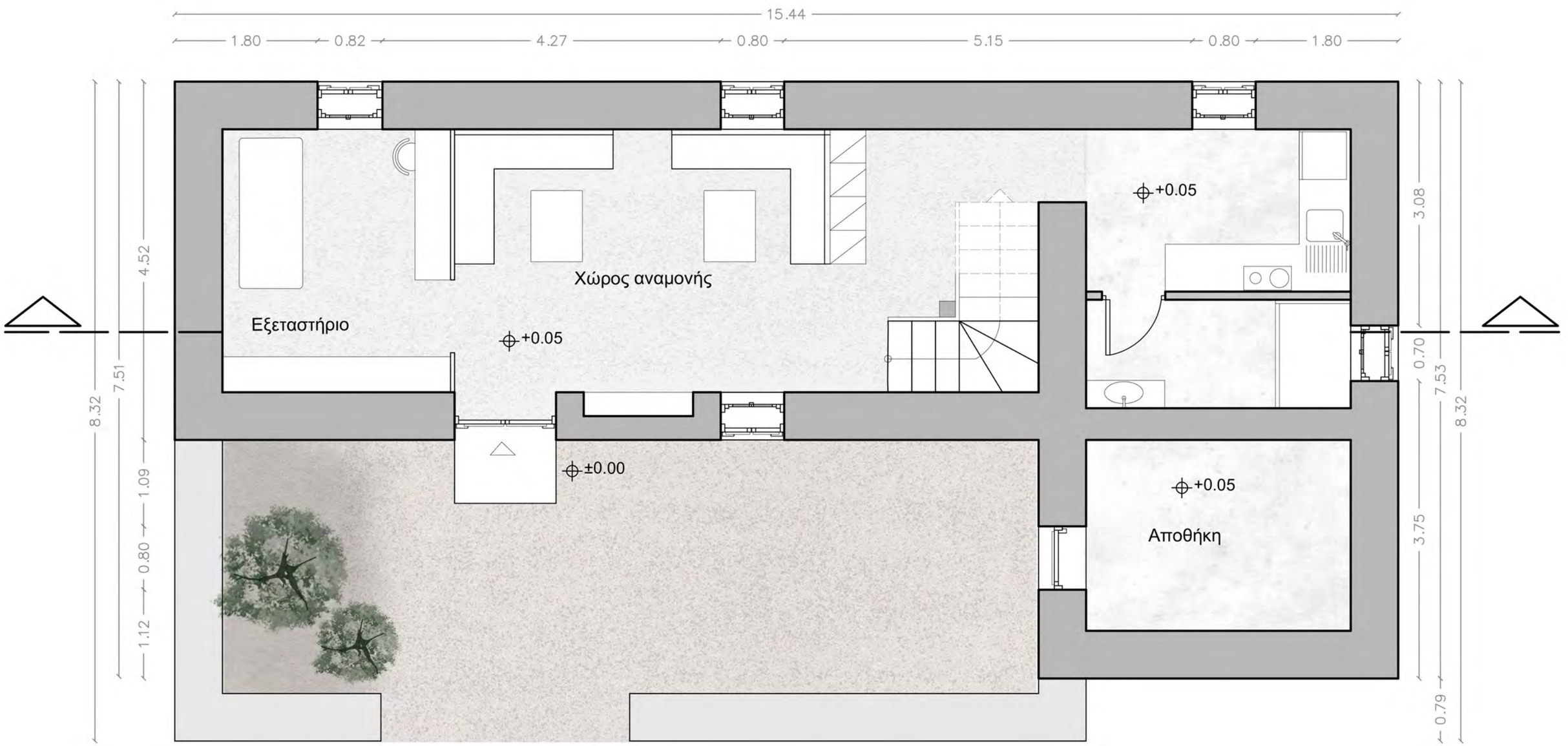
ΠΡΟΤΑΣΗ

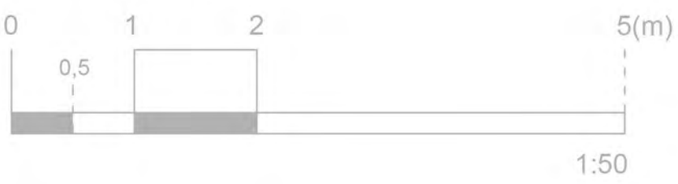
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

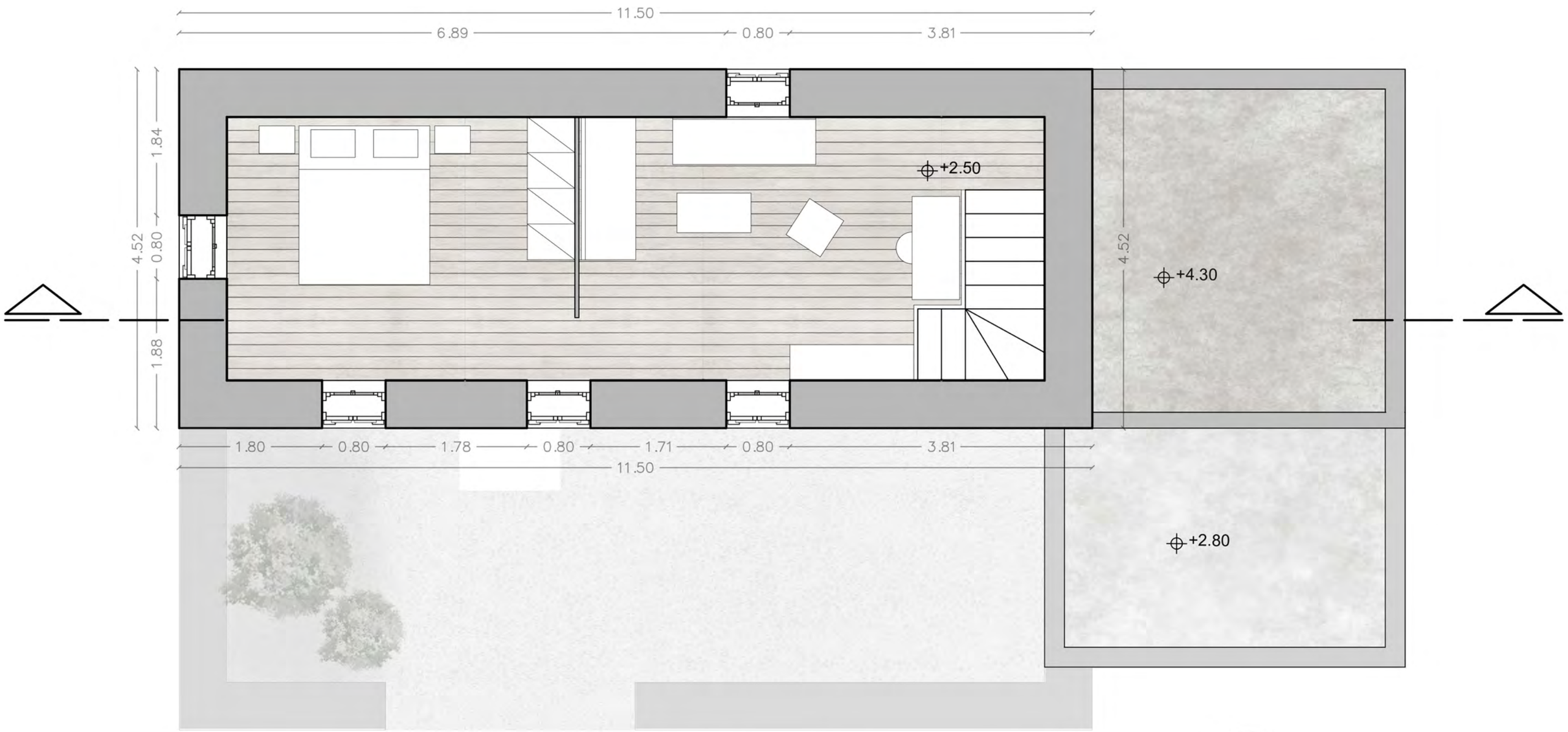
ΤΟΜΗ ΑΑ'

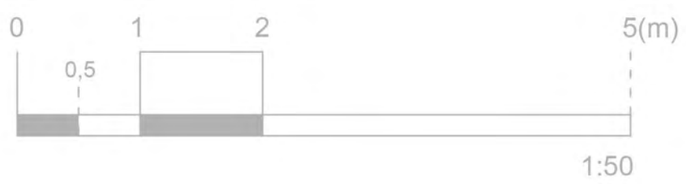
ΙΑΤΡΕΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΙΑΤΡΟΥ (ΤΥΠΟΣ 2)
ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ ΚΛ.1:50

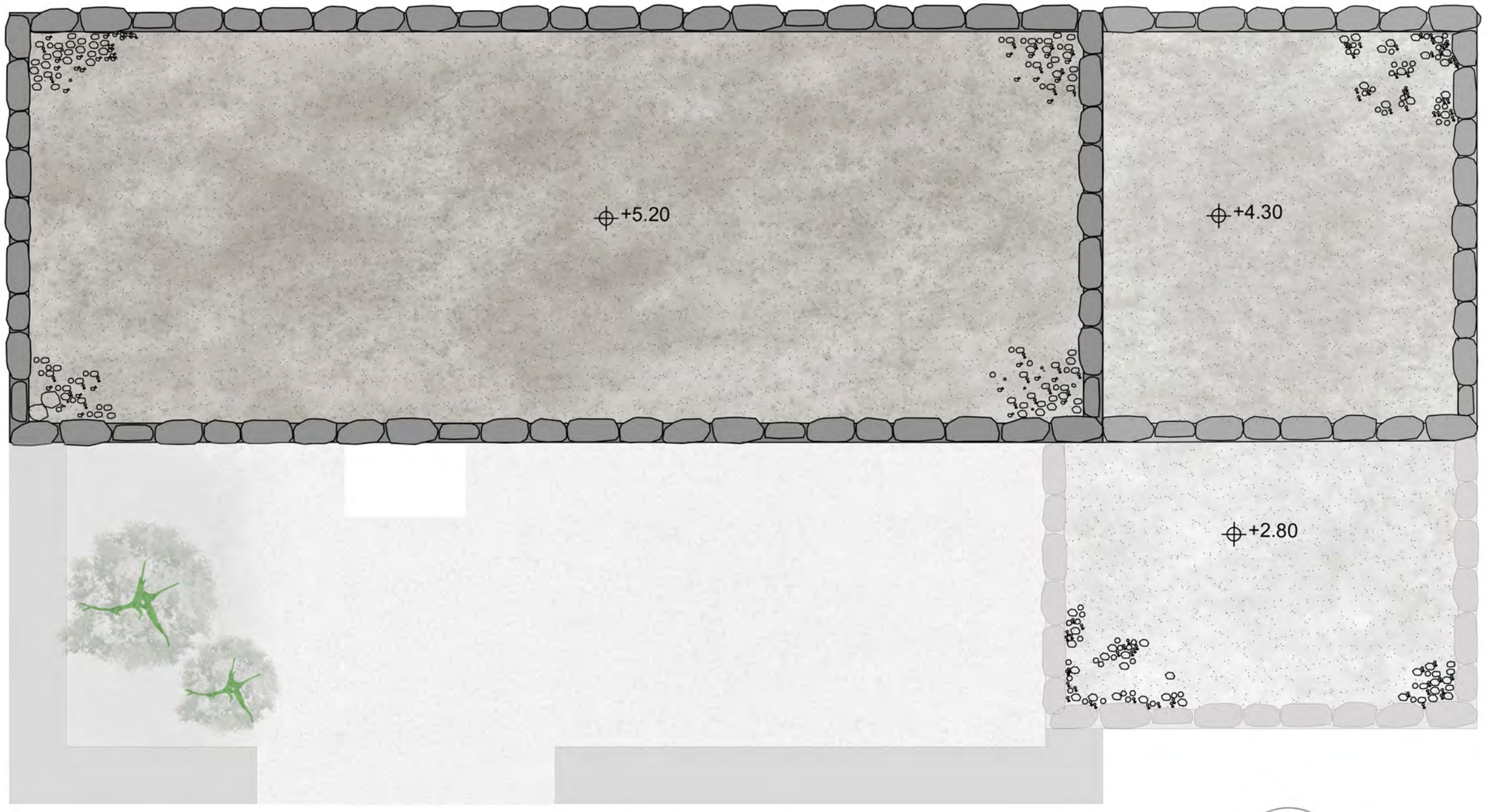

ΙΑΤΡΕΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΙΑΤΡΟΥ (ΤΥΠΟΣ 2)
ΚΑΤΟΨΗ ΟΡΟΦΟΥ ΚΛ.1:50

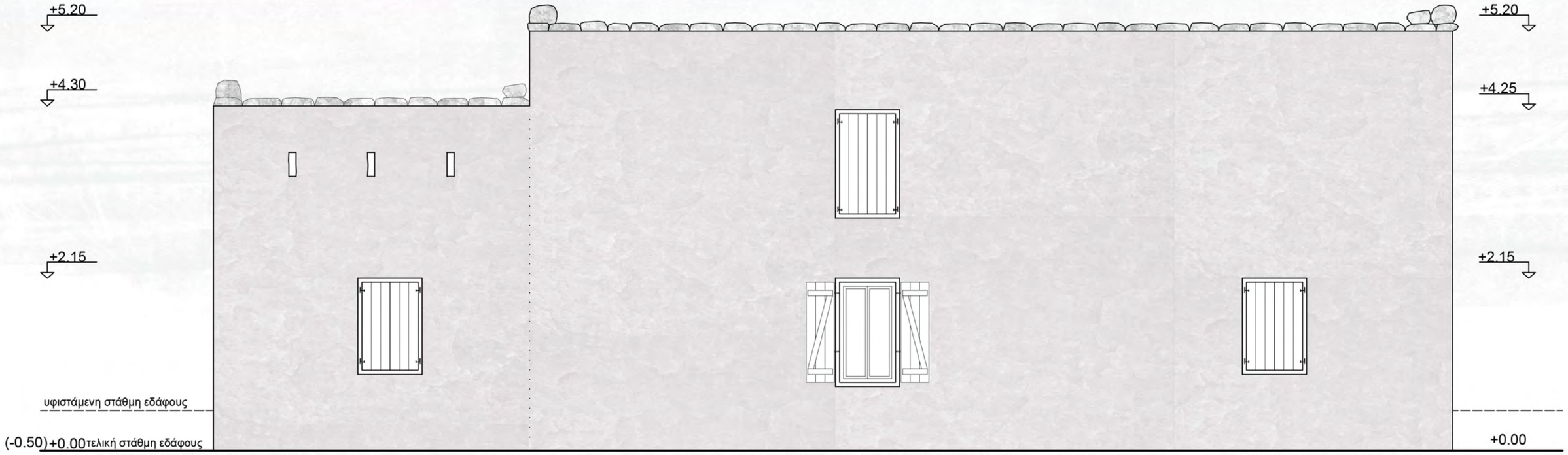

ΙΑΤΡΕΙΟ- ΔΙΑΜΟΝΗ ΙΑΤΡΟΥ (ΤΥΠΟΣ 2)
ΚΑΤΟΨΗ ΔΩΜΑΤΟΣ ΚΛ.1:50

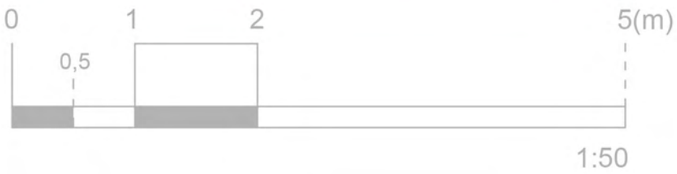
ΠΡΟΤΑΣΗ

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ

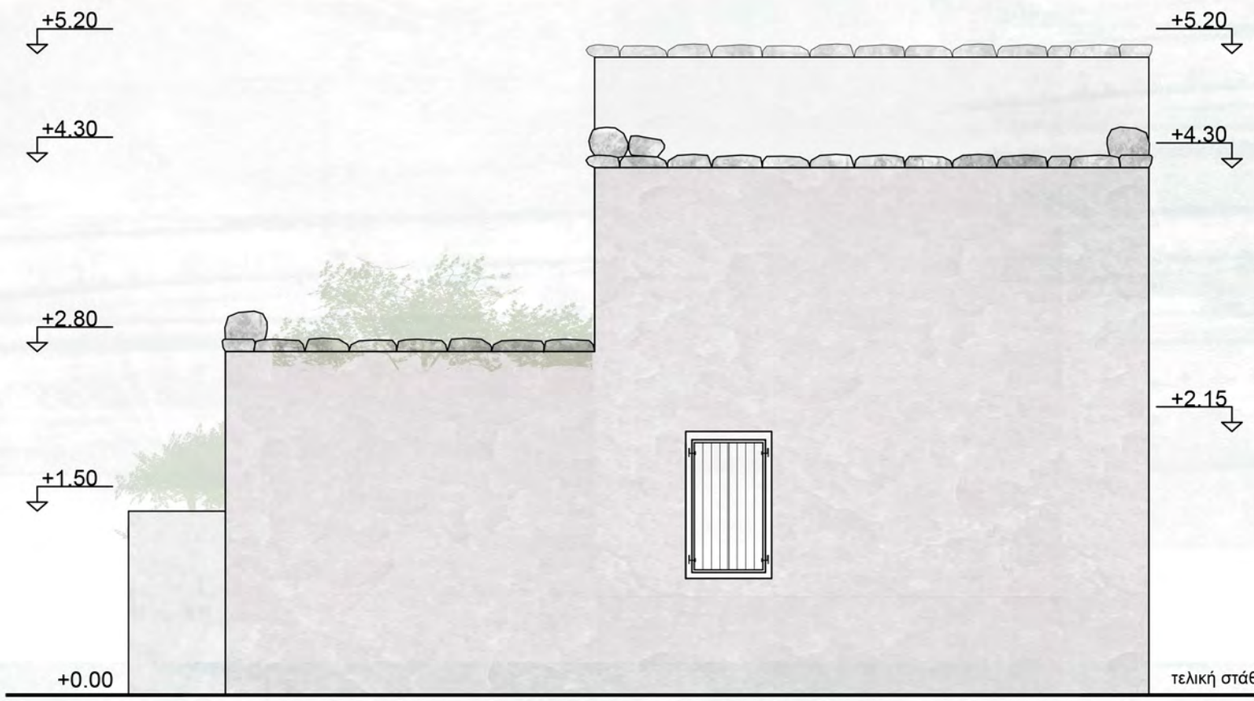

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ

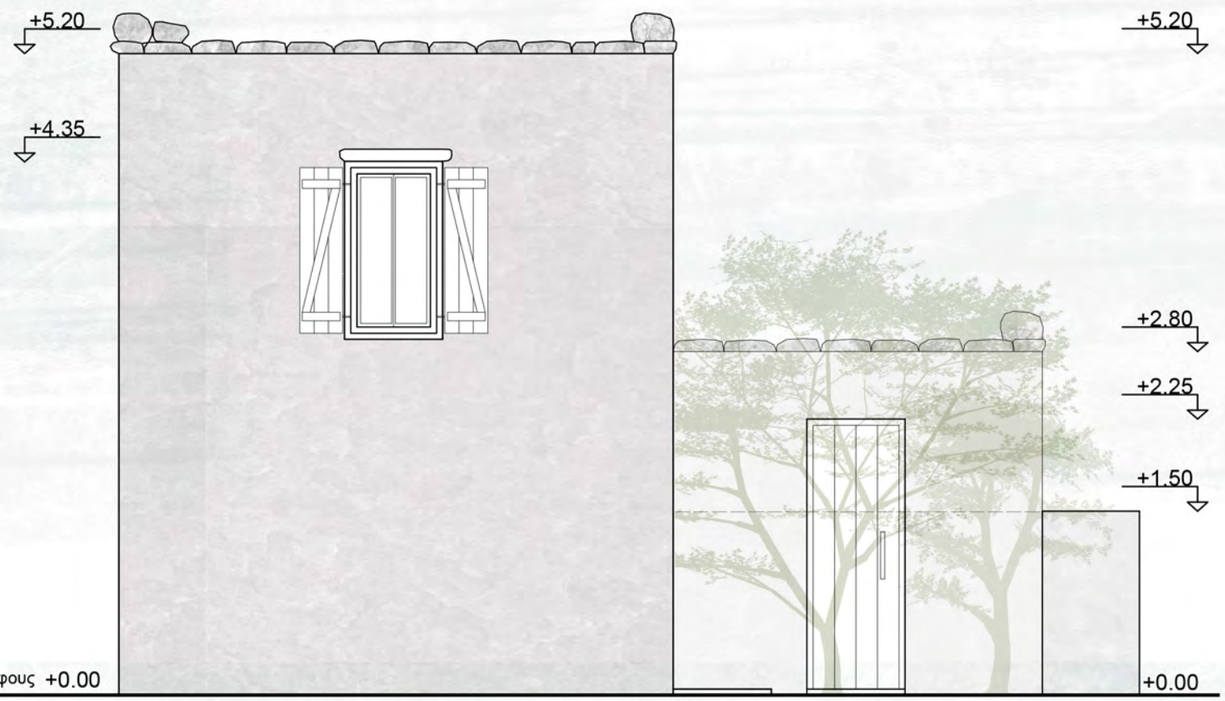

ΤΥΠΟΣ 2 - ΙΑΤΡΕΙΟ

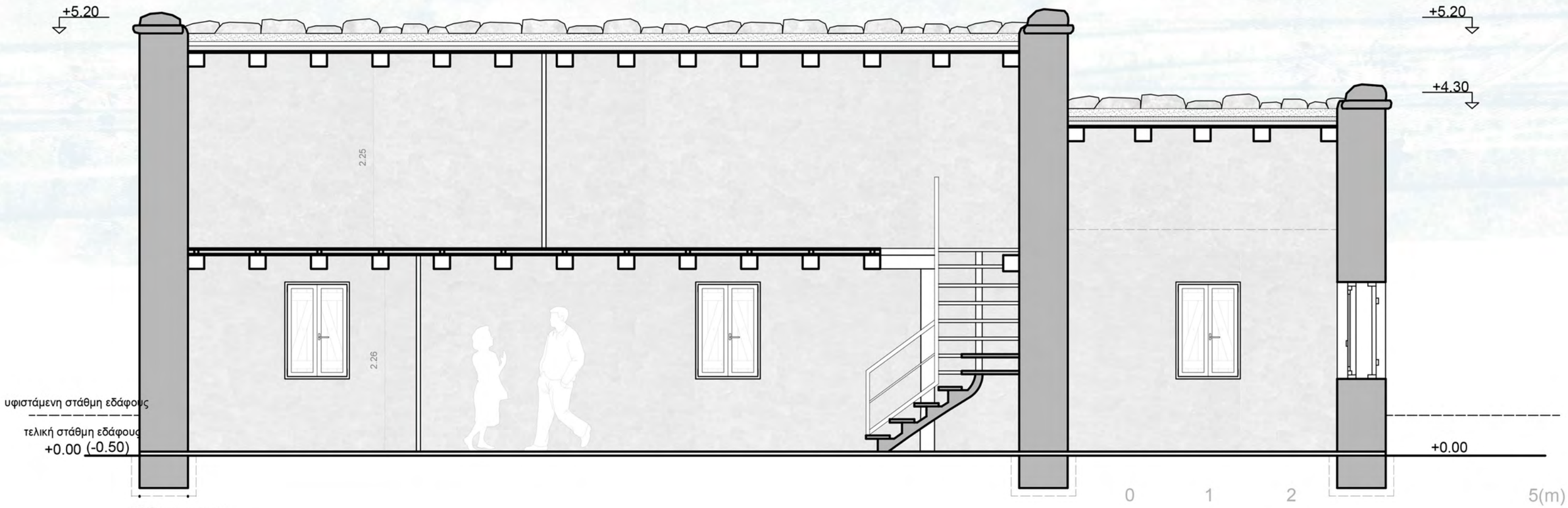
ΠΡΟΤΑΣΗ

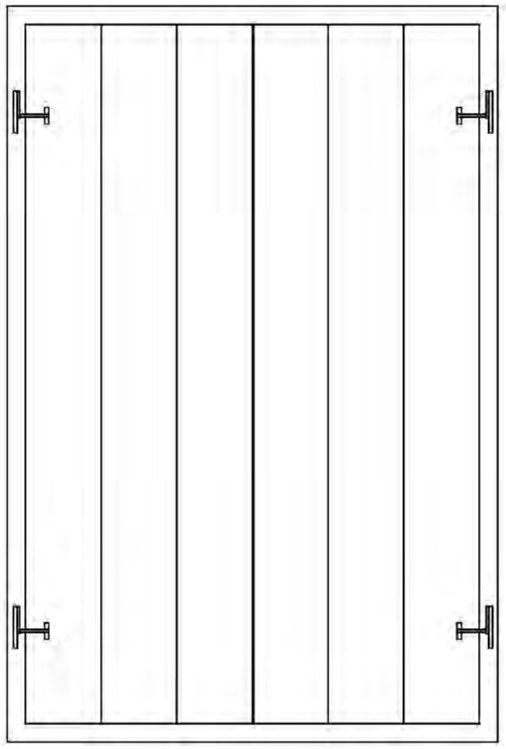
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

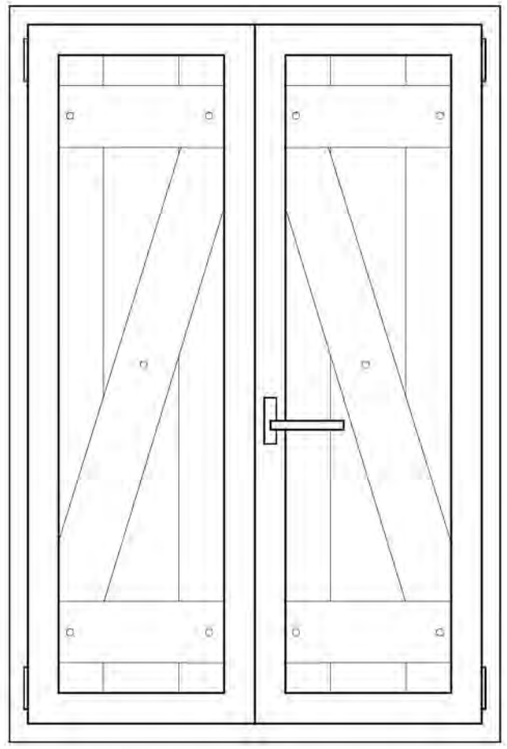
ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ

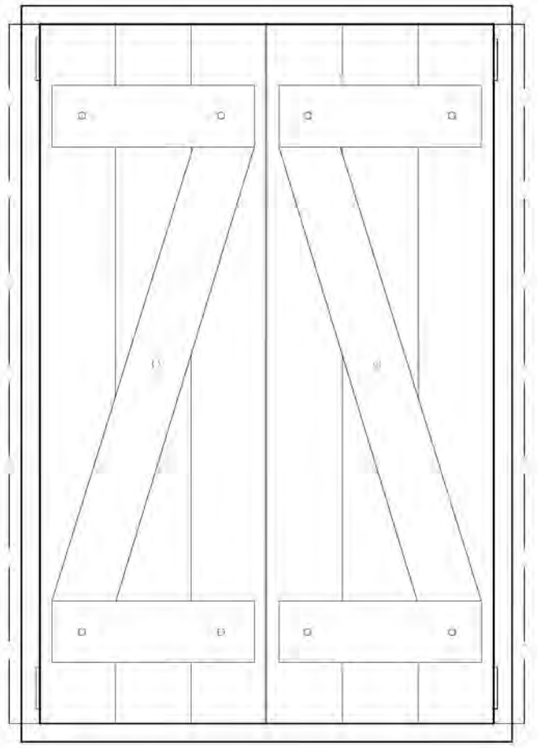
ΤΟΜΗ ΑΑ'

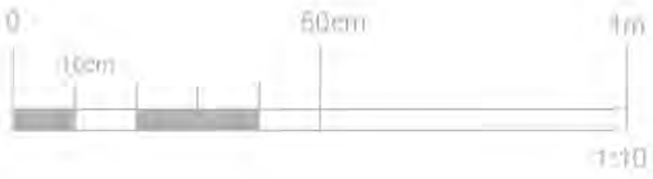
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ

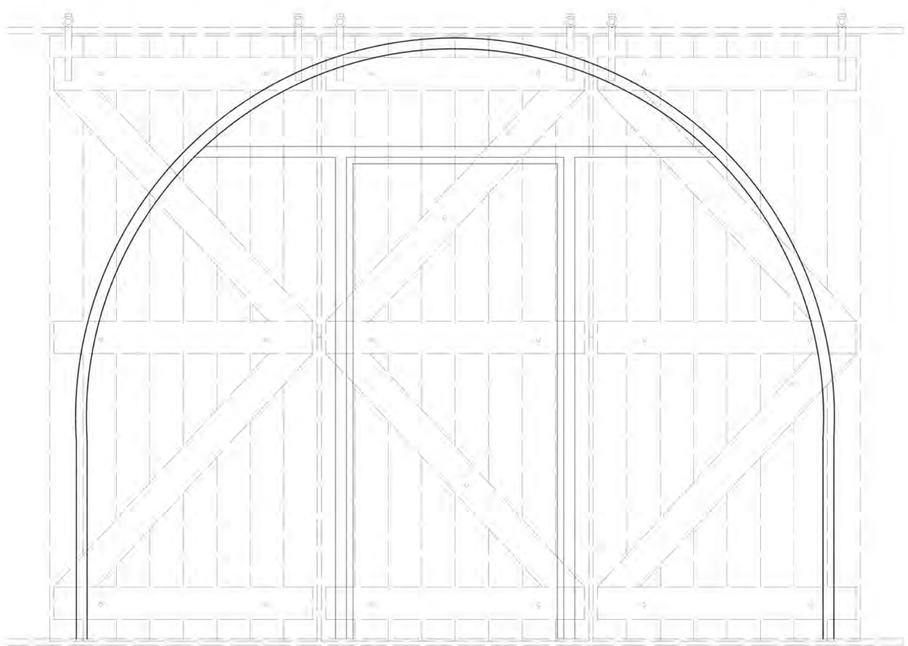

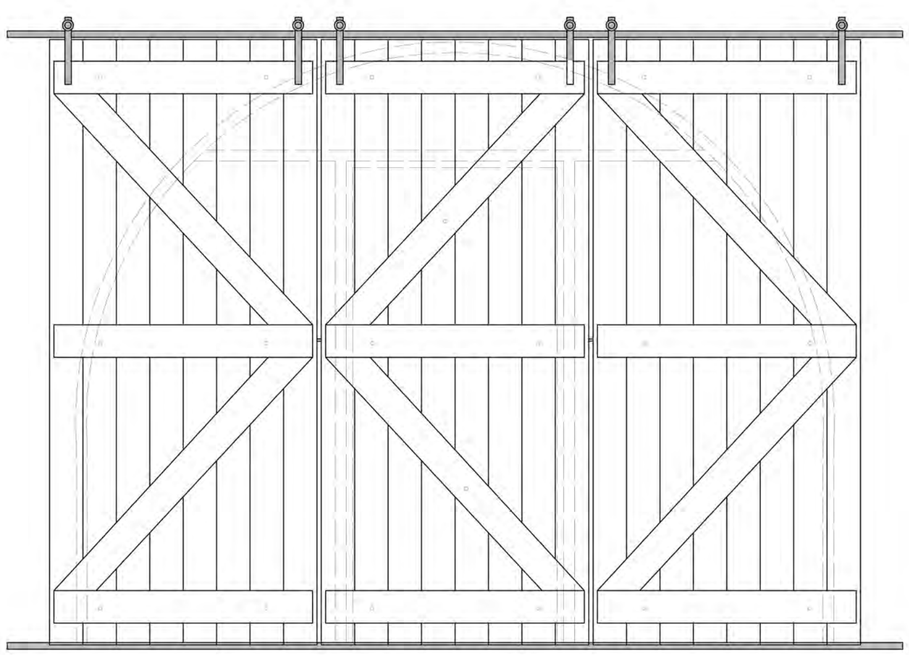
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ

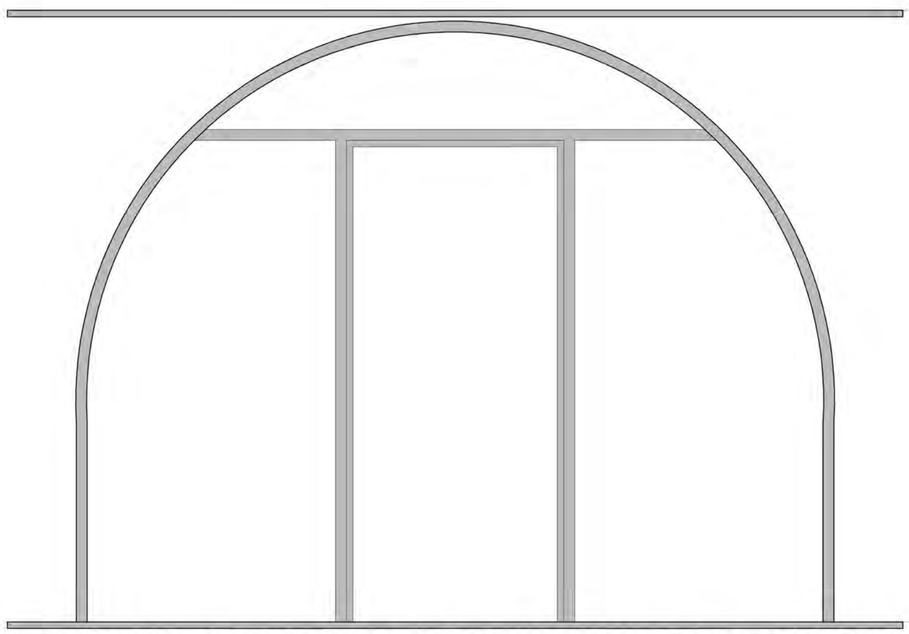

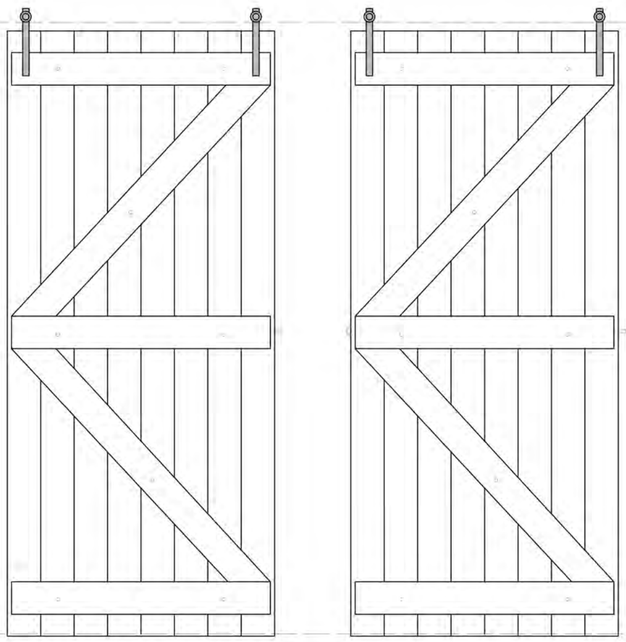
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ ΜΕ ΑΝΟΙΧΤΟΥΣ ΥΑΛΟΠΙΝΑΚΕΣ

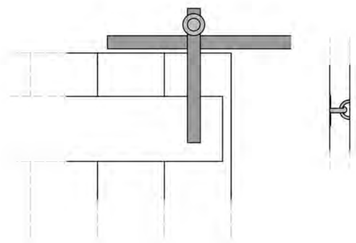

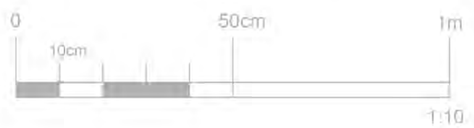

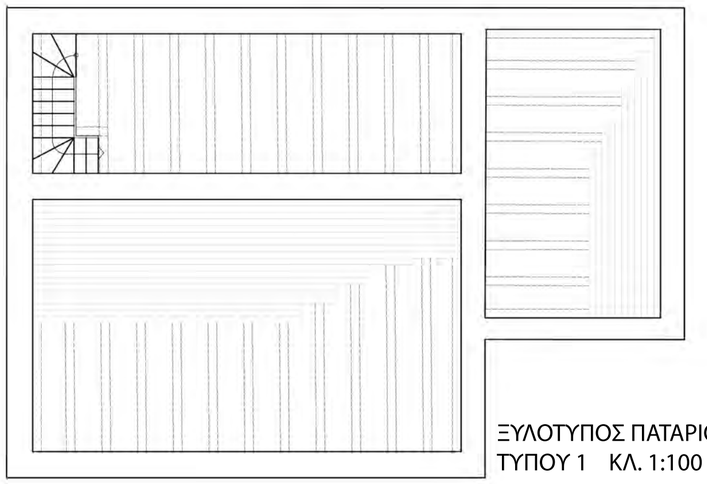
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ ΦΥΛΛΩΝ ΜΠΡΟΣΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΞΩΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΚΛ. 1:20

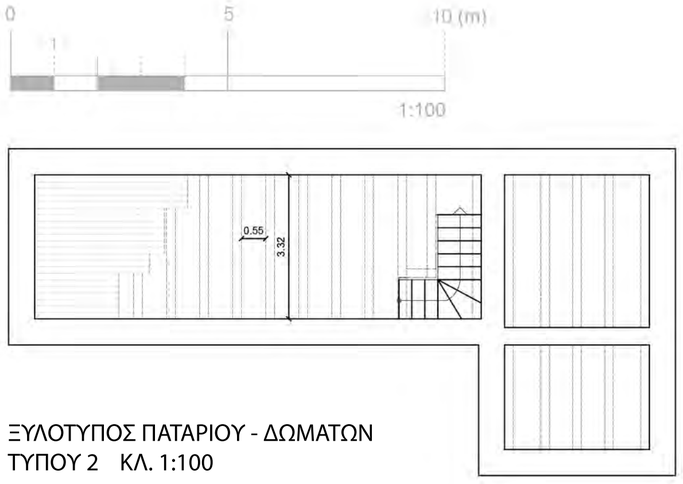
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΣΥΡΟΜΕΝΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ &
ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΦΥΛΛΩΝ ΠΟΡΤΑΣ ΚΛ. 1:10

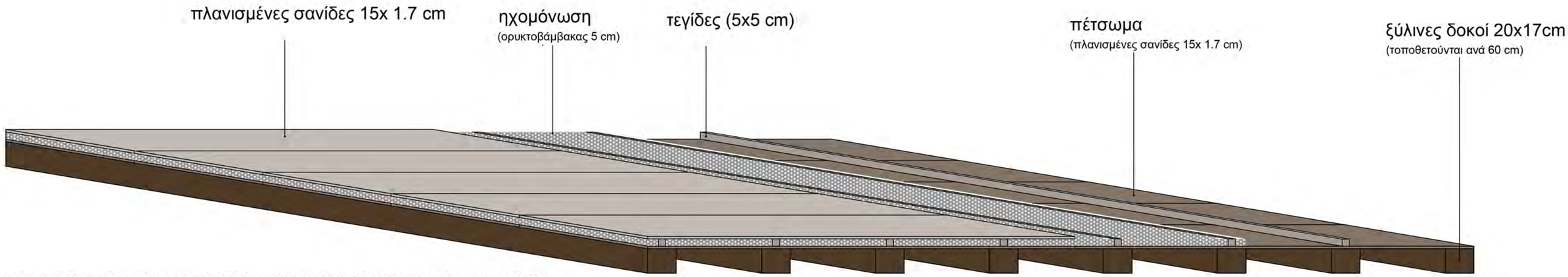

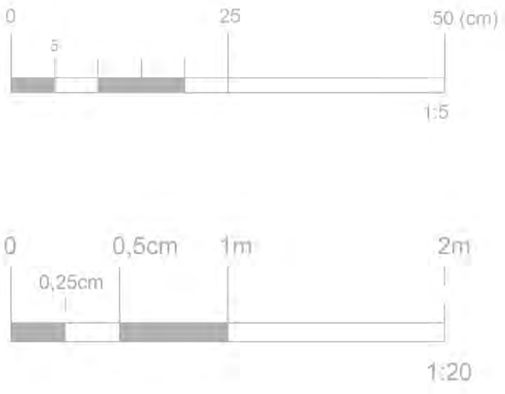
ΞΥΛΟΤΥΠΟΣ ΠΑΤΑΡΙΟΥ - ΔΩΜΑΤΩΝ
ΤΥΠΟΥ 1 ΚΛ. 1:100

ΞΥΛΟΤΥΠΟΣ ΠΑΤΑΡΙΟΥ - ΔΩΜΑΤΩΝ
ΤΥΠΟΥ 2 ΚΛ. 1:100

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΞΥΛΙΝΟΥ ΠΑΤΑΡΙΟΥ ΚΛ.1:20

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΔΩΜΑΤΟΣ ΚΛ. 1:5

IV. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Αγία Ρουμέλη είναι ένας παραδοσιακός οικισμός με μακρά ιστορία και πολιτιστική εξέλιξη. Η αρχαία παραλιακή Τάρρα, της κλασικής εποχής και των ρωμαϊκών χρόνων που μετατοπίστηκε στο εσωτερικό του φαραγγιού την Παλαιοχριστιανική εποχή, μετονομάστηκε σε Αγία Ρουμέλη κατά την Αραβοκρατία και διατήρησε τη θέση και την αυτονομία της κατά την Τουρκοκρατία και τους νεότερους χρόνους μέχρι την εγκατάλειψη της το 1954, βρισκόταν πάντα στο επίκεντρο των ιστορικών γεγονότων της περιοχής. Ο οικισμός υπήρξε άρρηκτα συνδεδεμένος με το φυσικό τοπίο και τον οικισμό της Σαμαριάς και αποτελεί ιδιαίτερο παράδειγμα της οικιστικής ανάπτυξης στην επαρχία των Σφακίων. Η διάρθρωσή του, οι τύποι κατοικίας και τα τοπικά υλικά κατασκευής διαμόρφωσαν και καθόρισαν τη συνολική εικόνα της περιοχής.

Η πρόταση αναβίωσης του οικισμού στο πλαίσιο της αγροτουριστικής ανάπτυξης και της ίδρυσης συνεταιρισμού, στοχεύει στην αποκατάσταση του υφιστάμενου οικιστικού αποθέματος και την «ποιοτική» αναβάθμιση του τουρισμού της περιοχής. Μέσα από την επανάχρηση του οικισμού διαμορφώνονται προϋποθέσεις οικονομικής τόνωσης της τοπικής κοινωνίας και ανάδειξης του Δρυμού με το οικιστικό του περιβάλλον ως ενιαίο, αλληλεξαρτώμενο σύνολο.

Εν γένει η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να υπενθυμίσει τον ρόλο και τη σημασία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη διαμόρφωση του κρητικού τοπίου. Ο παραδοσιακός οικισμός της Αγίας Ρουμέλης είναι δυνατό να προσαρμοστεί στη σύγχρονη εποχή, ακολουθώντας τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά τόσο των κρητικών οικισμών της υπαίθρου, όσο και του τοπίου γενικότερα.

« Στις τεκτονικές δυνάμεις που διαμόρφωσαν την τοπογραφία·
στην πανίδα του Πλειστοκαίνου που διαμόρφωσε τη βλάστηση·
στους ανθρώπους της Κρήτης που διαμόρφωσαν το τοπίο·
Το καθένα από τα παραπάνω στοιχεία, χωρίς την επίδραση των υπολοίπων,
θα οδηγούσε στη δημιουργία μιας πολύ διαφορετικής εικόνας της Κρήτης.»

Προσωπικό σχόλιο των O. Rackham, J. Moody από το σύγγραμμα *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* μτφρ. Κ.Σμπόνιας επιμ. Α. Χανιώτης, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2008

V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Κ. Λασσιθιωτάκης, Σφακιανά Σπίτια, εκδ. Καλοκαιρινός,1957
- Δ. Φιλιππίδης, *«Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική»*, Τόμος Α', εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 1983
- Rapoport, Δ. Φιλιππίδης, *«Ανώνυμη Αρχιτεκτονική και Πολιτιστικοί Παράγοντες»,* μτφρ. Δ. Φιλιππίδης , εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 2010
- Ε. Παπαβασιλείου, Χ. Καργιολάκη, Α. Ζώτου, Α. Χανιωτάκη-Σμυρλάκη, *«Το φαράγγι της Σαμαριάς, καταφύγιο ζωής, ορμητήριο ελευθερίας»,* Φορέας διαχείρισης εθνικού δρυμού Σαμαριάς, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Χανίων, Χανιά, 2008
- Π. Μποζινέκη-Διδώνη, *«Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη»*, τόμος 3, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα ,1984
- Δ. Βασιλειάδης, *«Το κρητικό σπίτι»,* εκδ. Εστία, Αθήνα ,1983
- Ν.Σκουτέλης επιμ. εκδ. , «Κρήτη- οι οικισμοί της υπαίθρου», εκδ. Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά, 2020
- Ι. Νουχάκης, *«Κρητική Χωρογραφία»,* εκδ.Σπ.Κουσολίνος,Αθήνα,1903
- Α.Γ.Πλυμάκης, *«Μνήμες Σαμαριάς – Το φαράγγι και οι άνθρωποί του στο πέρασμα των αιώνων»,* εκδ. Με δαπάνη του συγγραφέα, Χανιά ,2010
- G. Minke*, «Φύτευση στεγών απλά και αποτελεσματικά, σχεδιασμός, οδηγίες εφαρμογής, πρακτικές επισημάνσεις»,* μτφρ. Ανέλιξη, εκδ. Παρατηρητής της Θράκης Α.Ε., Θεσσαλονίκη-Ξάνθη, 2009
- C.Buondelmonti*, «Ένας γύρος της Κρήτης στα 1415- Περιγραφή της νήσου Κρήτης»,* προλ. Σ. Αλεξίου, εις.-μτφρ. Μ. Αποσκίτη, εκδ. Σύλλογος πολιτιστικής αναπτύξεως Ηρακλείου, Ηράκλειο,1983
- R. Pashley, *«Ταξίδια στην Κρήτη»,* τόμος Β΄, μτφρ- επιμ. Δ.Γ. Γόντικα, εκδ. Σύνδεσμος Τ.Ε.Δ.Κ. Κρήτης, 1994
- Ο. Rackham, J. Moody, *« Η δημιουργία του κρητικού τοπίου»,* μτφρ. Κ. Σμπόνιας επιμ. Α. Χανιώτης, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2008
- Σ. Σπανάκης*, « Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων»*, τόμος Β, εκδ. Γραφικές τέχνες, Γ.Δετοράκης ΑΕΒΕ, Ηράκλειο, 1993

Ξενόγλωσση

- G. Gerola, «Monumenti Veneti dell' Isola di Creta», vol.II, R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia,1908

Σπουδαστικές εργασίες

- Μ. Λάις, «*Η παραδοσιακή και ανώνυμη αρχιτεκτονική της Κρήτης. Η περίπτωση του οικισμού του Ράπτη*», ερευνητική εργασία, ΕΜΠ, Αθήνα, 2008
- Χ.Κ. Κέππα, «*Παραδοσιακοί Οικισμοί: Ταξινόμηση και Τυπολογία*», διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 2014
- Μ. Μοχιανάκη- Καραμπατζάκη, «*Αρχιτεκτονική τεκμηρίωση και πρόταση αποκατάστασης και επανάχρησης οικίας Σεϊμένη στην Ανώπολη Σφακίων*», διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία, Π.Κ., Χανιά, 2021
- Ραμίν Αντωνιάδης, «*Σεράγι- τεκμηρίωση, μελέτη συντήρησης & αποκατάστασης*», διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία, Ε.Μ.Π., Αθήνα, 2019

Μελέτες

- Α. Κλάδου-Μπλέτσα- Αρχ/νων Μηχ/κος, «Προτεινόμενοι τύποι οικιών νέου οικισμού Αγίας Ρουμέλης», ΤΕΕ- Τμήμα Δυτικής Περιφέρειας Κρήτης, Χανιά, 1970
- Ν. Χατζημιχάλης-Π. Ματάλας- Αρχ/νες Πολεοδόμοι «*Σφακιά-Σαμαριά, Ρυθμιστική Μελέτη Τουριστικής Αναπτύξεως Χώρας Σφακίων και αξιοποιήσεως Φάραγγος Σαμαριάς*», Υπουργείο Συντονισμού- Περιφέρεια Αναπτύξεως Κρήτης, Κρήτη, 1966-1967
- Α.Βαζάκας-Α.Τζομπανάκης-Ε.Μπαντουβά,«*Τα Οικιστικά Σύνολα Σαμαριά και Κάτω Χωριό, Δυνατότητες Αειφόρα ςΑνάκτησής τους*»,έρευνα ΕΛΚΕ Πολυτεχνείου Κρήτης, Χανιά, 2013
- F.E. Basil, Inc. - Σύμβουλοι Μηχανικοί, «*Κρήτη, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης*», τόμος Δ', εκδ. Βασίλειον της Ελλάδος-Υπουργείον Συντονισμού, Αθήνα, 1964
- « *Μελέτη Ανάπτυξης Μικροζώνης Επαρχίας Σφακίων*», προκαταρκτικό σχέδιο, 1994
- «*Μελέτη του Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος Σφακίων Χανίων*», τελική έκθεση, Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Σφακίων, 1994
- Ελληνική Δημοκρατία,Υπουργείο Περιβάλλοντος,Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Διεύθυνση Χωροταξίας «*Αναθεώρηση και εξειδίκευση του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης*», τεύχη 6-9, Αθήνα, 2014

Εισηγήσεις -Διαλέξεις – Επιστημονικά τεύχη

- Φ.Μαλλούχου- Tufano, «Προστασία και *Διαχείριση Μνημείων*», [ηλεκτρ. βιβλ.], εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2016
- Φ. Μαλλούχου - Tufano, Δ. Διμέλλη, «*Θεσμικό πλαίσιο και εργαλεία προστασίας παραδοσιακών οικισμών από τη θεωρία στην πράξη*», διάλεξη: «Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών & Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός», Χανιά,2013
- Icomos – Iscs, *"Illustrated glossary on stone deterioration patterns"*, Ateliers 30, France, 2008
- Ν.Π. Μαραβελάκη, «*Προστασία και ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μνημείων- Συμπεριφορά δομικών υλικών αρχαιολογικών χώρων και μνημείων*», διάλεξη στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγρ. σπουδών «Χώρος, Σχεδιασμός & Δομημένο Περιβάλλον» Π.Κ., Χανιά, 2018
- Μ. Σταυρουλάκη «*Δομικές βλάβες και μέθοδοι επέμβασης σε μνημειακές κατασκευές*», διάλεξη στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγρ. σπουδών «Χώρος, Σχεδιασμός & Δομημένο Περιβάλλον» Π.Κ., Χανιά, 2018

ΦΕΚ

- Π.Δ. *« Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών οικισμών του Κράτους»,* ΦΕΚ 594/Δ/ 13.11.1978
- Π.Δ. *«Περί χαρακτηρισμού οικισμών του Νομού Αρκαδίας ως παραδοσιακών»,* ΦΕΚ 908/Δ/ 13.11.1998

Έρευνα στο διαδίκτυο

- www.destinationcrete.gr/el/archaeological-sites/archaia-tara
- http://sfakia.gr/travel/el/guide/villages/21-agia-roumeli
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=9541
- www.e-sfakia.gr/2010-06-04-22-56-19/112-2012-11-29-19-57-57
- http://www.cretanbeaches.com/el/
- https://www.staging7.milia.gr/el/
- https://www.enagron.gr/gr
- https://menalontrail.eu/el/
- https://www.prolat.gr/

VI. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ : "ΣΠΗΛΙΑ"

1. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

2. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

3. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

4. 5. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - 6. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ - 7. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΣΠΗΛΙΑ"

8. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

9. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

10. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

11. 12. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

13. ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ - ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΣΠΗΛΙΑ"

14. ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ - ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ-
15. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

ΝΕΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ - ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΑ ΠΡΟΣ ΦΑΡΑΓΓΙ ΣΑΜΑΡΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

1. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

2. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

3. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

4. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ- ΕΠ, ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

5. 6. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ : "ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

7. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

8. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

9. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

4 - 9. ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ

10. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

10.ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

11. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

12. 13. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

14. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ -
15. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

16. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

17. ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ -ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΜΕΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

18. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

19. 20. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

21. ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ -ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

22. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

1. 2. 3. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

4. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

5. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ-
ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

6. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ : "ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

7. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

8. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

9. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

10. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

11. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ : "ΚΑΤΩ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

11.ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

12. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

13. 14. 15. ΚΑΜΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

1. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ - ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ

2. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

3. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

4. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

5. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

6. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

7. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

8. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

9. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

10. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

11. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

12. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ -ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ :"ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

13. ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ -ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ

14. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

15. ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

16. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΗ : "ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ"

17. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

18. ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΖΩΝΗ - ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ

19. -20. ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

